ERCAN KESAL

Cin Aynası

İletişim

ERCAN KESAL • **Cin Aynası**

ERCAN KESAL 1959 Avanos/Nevşehir doğumlu. 1984 yılında Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden mezun oldu. Uzun yıllar Ankara, Keskin, Bala ve köylerinde sağlık ocağı hekimliği yaptı. Serbest hekimliğe başladığı yıllarda uygulamalı psikoloji ve sosyal antropoloji eğitimleri aldı. İlk şiir ve yazıları, tıp fakültesi öğrencisiyken, İzmir'de çıkan *Dönem* dergisinde yayımlandı. Mecburi hizmet yıllarında *Son Reçete* dergisinde söyleşiler yaptı, yazılar yazdı. 1990 yılından sonra geldiği İstanbul'da, Era Yayınları'nın kurucularından oldu. *Sizofrengi*'de yazdı. *Radikal* ve *BirGün* gazetelerinde hikâyeleri ve denemeleri yayımlandı. Senaryolar yazdı. "Uzak" filmindeki roluyle başlayan sinema serüveni, daha sonra birçok filmde oyuncu ve senarist olarak devam etti. İletişim Yayınları'ndan 2013'te *Peri Gazozu* ve 2015'te *Nasipse Adayız* adlı kitapları yayımlandı. 2014 yılında İthaki Yayınları'nca yayımlanmış *Evvel Zaman* isimli bir kitabı daha vardır.

İletişim Yayınları 2370 • Bugünün Kitapları 208
ISBN-13: 978-975-05-2035-8
© 2016 İletişim Yayıncılık A. Ş.
1. BASKI 2016, İstanbul

EDİTÖR Tanıl Bora
YAYINA HAZIRLAYAN Burçin Gönül
KAPAK Suat Aysu
KAPAK FOTOĞRAFI Alper Yeşiltaş, "Blind"
UYGULAMA Hüsnü Abbas
BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 22749
Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak, No: 6/3
Bağcılar, İstanbul Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63
CİLT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935
Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721
Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

ERCAN KESAL

Cin Aynası

Kitaptaki yazılardan "Çocuklar Faşizmi Yanağında Tanır" *Bavul* dergisinde, "Eski Bir Gazetecinin Evrak-ı Metrukesi" *BirGün* Özel Sayı'da, diğerleri *BirGün Pazar* ekinde yayımlanmıştır. "Köyde Sucuk Salgını" ve "Bir Fotoğrafın Kerameti" ilk kez bu kitapta yayımlanmaktadır.

İÇİNDEKİLER

Girizgâh 9

VAR GİT ÖLÜM 13
Beni Öldürdüler Kardeşim 15
Ahlâk Utanmayı Bilmektir 21
Ayazmanın Yılanı 27
Çocuk Faşizmi Yanağında Tanır! 33
Çocuklara Kıymayın Efendiler 39
İyi Süt, Kötü Süt 45
Kalplerimiz Mezar Yeri 51
Kuşak 55
Dünyanın Sonu 61
Linç 67
Ne Düşürür Ateşimizi? 73
Roboski'nin Katırları, Şahitlerimiz 79
Sustuğumuz Yerden Kanıyoruz 85
Tanık 91
Yalnız Kuşun Yazgısı 97
Ölümüne Seversen Ölürsün 103

PROMETHEUS'TAN BUGÜNE 109
Genç Ölmek 111
Dersimiz Faşizm, Günlerden Gezi 117
Kesmik Buğday 123
Evet, Ne Çıkar Siz Bizi Anlamasanız da? 127
Ölüm Ölür, Biz Ölmeyiz 133

ANALARDIR ADAM EDEN ADAMI 139
Anne, Kalk Eve Gidelim 141
Bize Nasip Değil, Ecelnen Ölmek 147
Biri Konuşunca Aydınlık Oluyor 153
Camekândaki Çocuklar 159
Analardır Adam Eden Adamı 165
Yollara Atılan Taşlar Bahane 169

IŞIKLA KARANLIK ARASINDA 175
Cama Çarpan Kuş 177
Devrim İnat Etmektir 183
İvo Andriç, Babam, Emir Kusturica,
Natalie Portman, Binoche ve Sinema... 183
Duende 189
Eski Bir Gazetecinin Evrak-ı Metrukesi 195
Hayatı Haiku Gibi Yaşayanlar 203
Köyde Sucuk Salgını 209
Bir Fotoğrafın Kerameti 217
İnanç Bir Deli Çay ki Yeşertir Bir Gün Çölü 223
İnsanın Kaynağı Kendi Ruhudur 229
Rüyana Sahip Çık, Çalmasınlar 235
Pasolini ve Hasan Hüseyin Abi 241
Yaşar Kemal'i Nasıl Bilirdiniz? 247
Soma Treni 253

ARTİSTLİK YAPMAYAN ARTİSTTİR 259
Çeko, Ciguli ve Cannes 261
İyi Filmler Dünyayı Değiştirir 267
Kurmaca ve Gerçek 273
Neyin Filmi Çekilir ya da Niye Film Çekilir? 279
Artistlik Yapmayan Artisttir 285

NOTLAR 291

Girizgâh

Bazen, intiharın eşiğindeki birini dikkatle dinleyip ona yol gösterirsin, ki bu hekimlik sanatıdır; bazen başka bir hayatın mümkün olduğu rüyasını yaşadığın bir meydanı terk etmezsin, ki bu direnme sanatıdır; bazen de geçip giden bir zaman parçasını kamerayla mühürleyip kaydedersin, ki bu da herhalde sinema sanatıdır.

Hepsi, "yaşama sanatının" parçası, tamamlayanı ve ona dairdir.

Aslolan hayattır!

Sinema, edebiyat ya da tüm yaratıcı sanat dalları, kişinin kendini gerçekleştirmesinden başka bir meseleye hizmet etmez. Her seferinde, cevabını nihayet (!) bulduğumuzu zannettiğimiz varoluşsal sorularımızın bitmek bilmeyen arayışlarıdır hepsi de. Ün, şan, şöhret, para, ölümsüzlük, itibar gibi kavramların en baştan "çöp" olduğunu söylememe gerek yok zannederim.

Kendimizle olan derdimiz önemlidir ama. Filmler ya da kitaplar dünyayı değiştirmiyor çünkü, filmi seyrettikten, kitabı okuduktan sonra duyguları harekete geçerek dönüşen insanlar değiştirebiliyor. Bu yüzden "kendimizi değiştirmeden dünyayı değiştiremeyiz" ve bu yüzden "ne söylediğimiz" kadar önemli olan bir başka husus da "nasıl söylediğimiz"dir.

Hekimlik için olmazsa olmaz kurallardan birincisi hastanın "sır kâtibi" olmaktır. Yazar ya da hekim kimliğimle yaptığım iş, sır kâtibi olarak biriktirdiklerimi, sırra iman ederek ve onların arzuhalcisi olduğumu bilerek, yeniden yazmak olmuştur.

Yazarlık, arzuhalcilik midir o zaman?

Arzuhalciye derdini anlatan köylü, az önce anlattıklarını bir de arzuhalcinin ağzından dinler, bakalım olmuş mu diye.

Lafın ortasında dizlerine vurup ağlamaya başlar köylü: "Vay benim başıma neler gelmiş de görenim, bilenim yok!"

Yaşar Kemal'in mesleğe adımını attığı ilk işin "arzuhalcilik" olduğunu biliyorsunuz. Aslında ölünceye kadar aynı işi yapmış da diyebiliriz. *İnce Memed*, eşkıya olmaya mecbur edilmiş yetim Memed'in arzuhalidir.

Sinop Cezaevi'ne girdiğinde on dokuz yaşında ilkokul terk bir delikanlı olan Kerim Korcan'ın on yıl boyunca cezaevinde yaptığı işlerden birisi de mahkûmların dilekçelerini yazmak olmuştur. İşte bu yüzden Tatar Ramazan, mazlumun yanında duran, cezaevi idaresine, koğuş ağalarına, uyuşturucuya karşı çıkan, kendi deyimiyle "bu oyunu bozmak" isteyen Arap'ın arzuhalidir.

Niye yazıyorum?

"Kimsenin birbirine acımadığı, birinin ötekine yardım etmeyi aklından dahi geçirmediği soğuk ve umutsuz bir dünyada" yaşıyoruz. Yalnızlıktan korktuğumuz ama sürekli yalnız kalmaya çalıştığımız, yalnızlığımızın yetmediği ve bitmediği bir çağdayız.

Ama, kendimizi ve birbirimizi tanımaya gayret etmekten başka çıkar yolumuz da yok.

Galeano'dan ilham alırsam, "birlikte kurtulmayı ve yeniden buluşabilmeyi ümit ettiğim" için yazıyorum. Kederlerimi, iç sıkıntılarımı ve başkalarında da fark ettiğim acıları anlatmak için yazıyorum. Kendime acı vereni açıklamak, içimde büyüyen sevinci ve coşkuyu da hemen paylaşmak için yazıyorum.

Sokaktan duyduğum cümleleri "cesaret ve kehanetle bezeyip yeniden asıl sahiplerine gönderdiğimde" onlardan gelecek işaretin merakıyla yazıyorum.

Yazdıklarımın kaynağı nedir?

Bütün yazdıklarımın kaynağı deneyimlerimden başkası değildir.

Asıl soru, bunlarla nasıl bir ilişki kurduğum. Eğilip her seferinde baktığım uçurum, içimdeki "derin karanlık"tan başka bir şey değil. Bu yüzden ne yaparsam yapayım, her şey, belleğime yer etmiş karmakarışık bir malzemenin yeniden düzenlenip üretilmiş bir tezahürüdür. Yaşadıklarım, gördüklerim, duyduklarım ve okuduklarımdan bende kalanları "yeniden icat ederek" yazıyorum.

Geçmişe duyduğum özlemle mi yazıyorum? Eskiye, çocukluğuma, ilk gençliğime, kasabama duyduğum bir hasret mi bu? Hiçbir zaman yeniden var olmayacağını ve tekrarlanamayacağını iyi bildiğim bir masumiyet duygusu mu aradığım?

Yazdıklarıma yeniden dönüp baktığımda, metinlerin, anılarımın "billursu" halinden başka bir şey olmadığını görüyorum. Yazdıkça içimdeki tortulardan kurtuluyorum sanki. Anılarımı yazmak içimdeki tortuları temizlerken, hayatım bir yandan yeni tortular biriktirmeye de devam ediyor, farkındayım!

Geçmişle ilişkim özlemden daha çok bir keder.

Yapabileceklerimiz varken yapamadıklarımızdan dolayı içimden atamadığım suçluluk duygusu ve keder.

"En azından yazdım işte!" demek için yazıyorum...

VAR GİT ÖLÜM

14 Ocak 1984 yılında Diyarbakır zindanında yeni bir ölüm orucu başlamıştı. Direnişin odağındaki 35. koğuşta yatan Orhan Keskin, davasının sonuçlanmasına ve tahliyesine çok az bir süre kalmasına rağmen direnişe katıldı. 40. günün sonunda hastaneye kaldırıldı. Orhan'ın annesi hastanede oğlunun yanına gelerek elindeki pamukla oğlunun ve diğerlerinin artık tükenmiş gövdelerini silmeye çalışırken, yanlarına gelen bir hastabakıcı der ki: "Teyze, çocuklar o kadar halsiz kalmışlar ki, silme! Onların canı yanıyor şimdi. İyilik yapmıyorsun oğluna, onun canı yanıyor."

Kendimi bazen Orhan'ın annesi gibi, elindeki pamukla yaraları silerken, istemeden insanların canını yakan birisi olarak düşünüyorum.

"Anılar bizi saldırılara açık, acı çekmeye hazır hale getiriyor," diyor Tarkovski ve devam ediyor: "Ama, insanın vicdanı da zamana bağlı ve yalnız onunla var oluyor." Zamanın kendine ait bir şiddeti ve gücü var. Bu yüzden "hatırla-

mak" bize keder veren bir şey. Ama aynı anda, yaşamla doğa arasında, doğayla sanat arasında ve insanın kendisiyle bilinci arasında güçlü bir bağ kurmasına da vesile oluyor. Bu tarafıyla da sağaltıcı, diri tutucu bir şey. Kişinin bilincini diri tutuyor. Vicdanını yani...

Almanya'da bir toplama kampını gezerken kamp yakınında büyükçe bir mezar taşı görmüştüm. Ziyaretçiler yaşananları unutmadıklarını göstermek için mezar taşının üzerine küçük taşlar bırakıyorlardı. Her küçük taş ayrı bir hatırlamanın simgesi gibi!

Yazılarım, toplumsal hafızamızın mezar taşına bırakılan küçücük taşlar kadar olsun yeter. Unutmayı engeller ve bu yüzden iyidir. Unutmak ihanettir çünkü!

Beni Öldürdüler Kardeşim

1971 yılı yazıydı galiba. Günlerden cumartesiydi ve öğleden sonra, okul çıkışında abime yakalanmıştım. "Bir sürü iş varmış, kimse yokmuş şişeleri yıkayacak, zaten hep kaçıyormuşum gazozhaneden, işim gücüm kitapmış" falan filan... Madem öyle, hızla girdim havuza. Deli gibi yıkıyorum kirli şişeleri. Radyodaki "Çocuk Saati" programı saat beşte başlar. Taş köprüden koşsam yetişirim. Abim şişeler bittikçe yeni kasalar koyuyor önüme. Göndermeyecek belli ki!

Az sonra, her zamanki dalgın yürüyüşüyle babam geldi. Koruyucu meleğim. Yan komşumuz Hacı Osman Amca'yla kapının önünde bir şeyler konuşuyor. Şişeleri bırakıp, gittim bacağına sarıldım. Kafamı koltuğunun altına sokuyorum durmadan. O da başımı okşuyor farkında değilmiş gibi. Bir şeyler anlatıyor Hacı Osman Amca'ya:

"Zelve'ye giden yolun hemen başında, karakolun önünde gençten bir oğlan. Nevşehir otobüsünden mi indi, yoksa Ürgüp tarafından mı geldi, bilmiyom... Beni görünce yaklaştı yanıma. Sırtında çanta, ayağında kot pantolon. Hafif sakallı, temiz yüzlü bir delikanlı. 'Merhaba amca,' dedi. 'Mer-

haba,' dedim ben de. 'Buralarda mağaralar varmış, oraya gideceğim. Nereden giderim?' 'Göreme'yi mi soruyorsun, kiliseleri falan,' dedim. 'Hı,' dedi. 'Öyleyse şurdan gideceksin, Zelve yolundan.' Öyle, yüzüme bakıyor. 'Yürüyerek mi gideceksin?' dedim. 'Evet,' dedi, 'yürüyeceğim.' Dedim, 'Bayağı bi yürümen lazım, minibüsleri bekleseydin.' 'Sağ ol amca,' dedi, 'Ben yürürüm...' Döndü gitti..." Bir süre sustu babam ve ardından mırıldanır gibi konuştu: "Deniz Gezmiş'in arkadaşlarından biriydi sanki."

Gördüğü, duyduğu, rastladığı her şeyin az sonra dünyayı altüst edeceği zannıyla yaşayan Hacı Osman Amca, "Allah esirgeye, Allah esirgeye!" nidalarıyla döndü gitti dükkâna.

Babamla bir süre buğday pazarının beton zeminine hışırtıyla buğday boşaltan traktörleri izledik. Aklı yol tarif ettiği delikanlıda kalmıştı besbelli. Abim dükkânın penceresinden eliyle şişeleri işaret ediyor. Biraz daha sokuldum babamın koltuğunun altına.

"Nerden anladın baba, Deniz Gezmiş'in arkadaşı olduğunu?" dedim.

"Temiz yüzlü, iyi bir çocuğa benziyordu oğlum. Mutlaka Deniz'in arkadaşlarından biridir..."

Babamla yan yana durup, bozkıra karışan buğday kokusunu içime çektiğim o günlerden yaklaşık bir yıl sonra Denizleri bir Hıdrellez sabahı astılar.

Babası Cemil Gezmiş, oğlunun cenazesini toprağa verip geldiğinde, Mukaddes Hanım oğlunu görüp görmediğini sorar:

"Görebildin mi çocuğumu?"

"Gördüm, sarıldım," der, Cemil Bey.

"Nasıldı?"

"Yoktu bir şeyi. Boynunda bir morarmışlık vardı, ipin izi herhalde, o kadar."

Marquez, *Yüzyıllık Yalnızlık* kitabını büyükannesinin hikâye anlatma yöntemiyle yazdığını söyler. Büyükannesi en acımasız şeyleri bile kılını kıpırdatmadan, sanki her zaman gördüğü şeylermiş gibi anlatırmış. Anlattıklarını bu kadar değerli kılan, onun bu olağan, duygusuzmuş gibi gözüken tavrıymış. Bunu okuduğumda, "Tevekkeli değil," diye mırıldanmıştım. Demek, bu yüzden içimi bu kadar acıtmıştı Ali Kaypakkaya'nın anlattıkları. Oğlu İbrahim'in işkenceyle tüketilmiş bedenini Diyarbakır'dan Çorum'a götüren Ali Amca, onun ölümünden daha çok, tabutu kaça aldığını, tabutun içini niye alüminyumla kaplattığını falan anlatıyordu sakince. En çok da İbo'nun tabutunu taşıyan hamalın, onun işkenceyle öldürülen bir öğrenci olduğunu öğrendiğinde ağlayıp, taşıma için para almamasıydı Ali Amca'yı gururlandıran.

İbo'nun ölümünden yıllar sonra bir başka baba, Orhan Keskin'in babası, oğlunun elli günlük ölüm orucundan artakalan cansız bedenini almak için yine Diyarbakır zindanının kapısındadır. Baba alır cenazeyi ve döner memlekete. O gece mezarlığa götürmez oğlunu. "Beş yıldır eve gelmedi, bu gece de bizimle evde kalsın," der.

Oğlunun ölümünden sonraki yirmi altı yıl boyunca, her sabah onun büyük boy resminin önüne geçip, "Seni nasıl kurtaramadım, seni nasıl kurtaramadım?" diye yanan bir babadır o.

28 Ekim 2014'de, Ermenek'deki maden ocağında ölen Tezcan'ın babası Recep Amca'nın insanın canını yakan bir saflıkla sorduğu soruya bakın: "Bizim oğlan gitti mi şimdi? Saklamayın benden."

Ya da faili meçhul oğlu için ömrünü tüketen Fatma Morsümbül'ün, "Kemiklerini verseniz yeter. Kemiklerini bulsam

oğlumun, omzuma torba yapıp gezeceğim, kokusunu çok özledim onun," demesi gibi.

19 Ocak 2007'de katledilen Hrant da, kendi halkının yaşadığı acıyı ve felaket yıllarını böyle anlatıyordu. Marquez'in büyükannesi gibi, soylu ve ağırbaşlı bir dille.

Hrant Dink, "Ben Malatyalıyım, Anadoluluyum, acımı onurla taşırım," diyen haysiyetli bir insandı. "Hiç kimsenin toprağında gözüm yok, bütün Türkiye benim, her yer benim vatanım," diyen bir yurtseverdi. "Dünyadaki en büyük suç ırkçılıktır," diyen bir aydındı. "Biz Ermenilerle Türkler birbirimizin hastası ve birbirimizin doktoruyuz," diyebilecek kadar da yüce gönüllüydü. Kendi ifadesiyle, "iyi bir Ermeni ve iyi bir solcuydu."

Kutsal kitaplarda ilk öldürme hikâyesi Habil ile Kabil'in hikâyesidir. "Öldüren tektir, lakin tüm kolektifi temsil eder."[1] Hrant da, adeta kurucu bir cinayetin öznesi olarak seçilmiş bir kurbandır. Onu öldürenlerin işledikleri ortak cinayet, aslında onları bir araya getiren birleştirici bir güç gibidir.

19 Ocak 2007 Cuma günü bu ülkenin *Kırmızı Pazartesi*'sidir. *Kırmızı Pazartesi*, sadece bir cinayeti ve onun arka yüzünü değil, bir kasabanın ortak davranış biçimlerini de analiz eder. Hrant'ın ölümünden sonra yaşananlar ise, devletin ve muktedirlerin davranış biçimlerini anlamaya yeter de artar zaten.

Marquez, *Kırmızı Pazartesi* romanında, iki kardeş tarafından bıçaklanan Santiago Nasar'ın son anlarını şöyle anlatır:

"Halam Wenefrida, ırmağın öte yanındaki evinin avlusunda bir tirsi balığının pullarını temizlemekle uğraşıyordu. Santiago Nasar'ın eski rıhtımın merdivenlerini inip, kendinden emin adımlarla evine doğru yürüdüğünü görmüştü.

'Santiago, yavrum!' diye bağırmıştı. 'Neyin var?'

Santiago Nasar onu tanımıştı.

'Beni öldürdüler, Wene Hala!' demişti.

'Son basamakta tökezlemiş, ama kendini toparlamıştı. Hatta bağırsaklarına bulaşan toprağı eliyle silkelemek titizliğini bile gösterdi,' dedi bana Wene Hala'm. Sonra açık olan arka kapıdan evine gitmiş, mutfağın içine yüzükoyun yığılıp kalmıştı..."

Burada, beni ve kuşkusuz okuyucuyu da en çok etkileyen şey, ölmek üzere olan Santiago'nun, hâlâ hayatta olmasına rağmen kendisinden, "Beni öldürdüler!" diye söz etmesidir.

19 Ocak 2007 Cuma günü, bir halkın en soylu evlatlarından biri, Hrant Dink, kalleşçe öldürüldü. Hrant o gün Agos'un önündeki kaldırımda kurşunlandıktan sonra kalkıp yürüyebilseydi eğer, mutlaka gazetedeki odasına gitmek için merdivenlere yönelirdi. Basamakta tökezlese de kendini toparlardı. Hatta eliyle kafasının arkasındaki kanı siler ve odasına doğru yürürdü. Onu gören arkadaşlarından biri mutlaka sorardı:

"Hrant Abi, neyin var?"

Hrant, arkadaşına dönerek her zamanki mahcup gülümsemesiyle,

"Beni öldürdüler kardeşim!" der ve kalbimizin üzerine düşerdi.

Kalbimiz Hrant'a mezar yeridir...

Ahlâk Utanmayı Bilmektir

1970'li yıllar, Avanos. Yazın ilk günleri. Evin önünde bir kamyonet duruyor. Kayseri'den yüz çuval şeker gelmiş. Kitap okuduğum kovuğumdan çıkıp çuvalların taşınmasını seyrediyorum. Gazoz şişelerine, şeker çuvallarına, benim ders notlarına, fırından yeni çıkan bazlamaya, bahçeden kopardığı domatese bile dualar okuyan annem yine iş başında, dudakları sürekli kıpırdıyor. "Bu yaz çok gazoz satılacak inşallah."

Çuvallar taşındı, kamyonet gitti. Tüm aile içimiz rahatlamış halde sofraya oturduk. Philips radyoda ajans zamanı. Spikerin okuduğu haberlerin içinden bir ara "şekere zam" haberini duyduk. Büyük abim sevinçle "Oh!" dedi, "Tam zamanında almışız şekeri."

Ertesi gün, babamı erkenden kalkmış, evin önündeki camekânda annemle konuşurken gördüm. Canının sıkıldığı zamanlarda yaptığı gibi mendilini sebepsizce katlayıp duruyordu. Az sonra da kalktı gitti zaten. Annem camekândan salona geçerken kendi kendine mırıldanıyordu: "Deli bu herif anam, sabaha kadar uyumamış!"

Bir saat kadar sonra geldi babam. Rahatlamış, yüzü gülüyor. Maliyeye gidip ihbar etmiş kendini. "Dün yüz çuval şeker aldım, aslında bugün alacaktım. Zamlı almam lazımken, ucuza aldım. Farkını ödemek istiyorum."

Çocuk aklımla bile anlamıştım, babamın aslında maliyeden değil, "utanmaktan" korktuğunu.

* * *

Emektar sağlık memurumuz Refik, sesinde saklayamadığı bir kaygıyla konuştu: "Hocam, bizim köyde Brusella tespit edilmiş, kaymakamlık karantina için gitmemizi istiyor, cip hazır."

Brusella; "peynir hastalığı" yani. Çiğ sütten ve peynirden geçen bulaşıcı, zahmetli bir hastalık.

Kasabanın tek petrol istasyonunun sahibi Kör Necip'in mutsuz bakışlarla doldurduğu verese benzini alarak yola çıktık. İki saat sonra köydeyiz. Köyün inekleri haklarında çıkan fermandan habersiz, ortalıkta kaygısızca dolanıyorlar. Muhtarın eve vardık. Hayvanlar sayılıp tutanak tutulacak, muhtara imzalatılıp tebliğ edilecek, giriş çıkışlar yasaklanacak falan. Bizim Refik'in canı sıkkın. En büyük sürü onların çünkü. Ne peynir satabilirler ne de süt. Az sonra muhtarın gelini ayran dolu tepsiyle odaya girdi.

"Buyrun," dedi muhtar, "Allah aşkına, çekinmeyin, için."

Brusella ihbarıyla gelip, karantinaya aldığımız köyün yoğurdundan yapılmış ayran bize bakıyor. Kısa bir an durakladım. Sonra utandım kendimden. Edward Jenner geldi aklıma. Çağının en öldürücü hastalıklarından çiçek hastalığının aşısını bulan, ilk uygulamayı da çekinmeden kendi çocuğuna yapan doktor.

Ayranı afiyetle içtim!

* * *

1982 yılının Kasım'ında, İstanbul 1. Şube Nezarethanesi'nde Mustafa Asım Hayrullahoğlu'yla yan yana yatan Kemal Cibaroğlu bakın neler anlatıyor: "İkimiz vardık o gece. Kim olduğunu öğrenmek istedim, hiç konuşmadı, adını bile söylemedi, sadece inliyordu. Kısa bir süre sonra nöbetçi polisler geldi. Gözlerim bağlı olduğu halde inlemelerinden ne kadar kötü olduğunu anlıyordum. Polis korktu. Benim sol kolumu çözdü, 'Buna bak, tedavi et,' dedi, çekti gitti. Yanına döndüm, kış günü olduğu halde müthiş terliyordu. Gömleğini açtım, konuşturmaya çalışıyordum, nefes almakta zorlanıyordu. Ne yapacağımı bilemedim. Bir süre sonra (polisin) TKP timi geldi, Mustafa'nın o tim tarafından işkence gördüğü belliydi. Tekmelediler, vurdular, yumrukladılar, hiç sesi çıkmadı. 'Hastaneye götürün durumu kötü,' dedim. 'Götürmeyiz, senden sorumlu,' dediler. Sabah yedi gibi koşuşturmacalar ile uyandım. Mustafa'nın inlemesi kesilmişti, sesi gelmiyordu. Elim kelepçeliydi, kolunu tutmaya çalışıyordum, terlemesi de geçmişti. Rahatladı diye düşündüm, uyuyor sandım, öleceğini hiç düşünmemiştim."

12 Eylül sonrası... Üniversiteden üç arkadaşla birlikte küçük bir dairede kalıyoruz. İzmirspor Durağı, Sultan Apartmanı, zemin kat. Galuç Mehmet, yarışmaya hazırlanan folklor ekiplerinden birine davul çalmış, biraz para almış. Bir şişe Papazkarası, bir ekmek, iki yüz elli gram da ciğer; mutfakta uğraşıyor. Ben salonda, elimde bir dergiyle dolanıyorum. Mustafa Asım Hayrullahoğlu'nun ölüm raporuna "işkence yoktur" yazıp imzalayan doktorların isimlerini tekrarlıyorum sürekli. Ezberim iyidir! Mutfaktan kafayı uzatıp bakıyor Mehmet, "Hayrola?" der gibi. "Mustafa'ya rapor veren doktorların isimlerini ezberliyorum," diyorum. "Mezun olduktan sonra nasıl olsa bir yerlerde karşılaşacağız. Neye benziyorlar bilmem lazım. Unutmamalıyım isimlerini..."

* * *

Lütfi Akad, zoom yapılabilecek merceği ilk defa "Zümrüt" filminde, kameramanı İlhan Arakon'un elinde görür. Filmde az da olsa kullanmasına rağmen bu mercekle ilgili düşünceleri ilginçtir: "Hareketi 'zoom'la ya da 'travelling'le sağlamak sinemacılık değildir. Olur olmaz yerde kullanıyorlar. Bir nevi şantaj oluyor seyirciye. Adam para ödemiş, iyi niyetle gitmiş sinemaya, karanlıkta bir koltuğa oturmuş, bir tek yer aydınlık... İster istemez oraya bakmakta... Yani her şeyiyle teslim olmuş bir insana şantaj yapmak çok ayıp. Bu, adamın iyi niyetini kötüye kullanmaktır..."[2]

Kamerasının merceğine bile "ahlâki" kaygılarla bakan Lütfi Akad, o yıl Venedik Film Festivali ana yarışmaya seçilen filmi için, "Filmim böyle bir yarışma için yeterince güçlü değil, bu haliyle katılmaktan utanırım," demekten de çekinmeyecektir.

* * *

M. Pekdemir, *Anne Bak Kral Çıplak*'ta, "...Adalet Ağaoğlu'nun *Üç Beş Kişi*'de söylediği gibi, 'bir gün hiç almamış gibi yapamayacağın bir telgraf almışçasına, bildiğini bilmiyormuş gibi yapmak elinde değildir," der. Bilmiyormuş gibi, hiç olmamış, hiç görmemiş gibi yapamamak... Utanmak. Ahlâkın ince sınırı...

Yıl 1926, İzmir. İzmir Suikastı davası sonuçlanmış. Epeyce insan asılmış. İttihat ve Terakki'nin ileri gelenlerinden Abdülkerim hakkında da idam kararı verilmiş, aranıyor. Gidebileceği hiçbir yer yok, yakalandı yakalanacak. Sonunda, bir gece yarısı Beşiktaş'taki eski arkadaşı Emin'in evine gelir. Kapıyı açan Emin Bey'in ablası Perihan, Abdülkerim'i tanır ve başlarına bir iş gelecek korkusuyla, "Emin Bey evde yok,"

diyerek yalan söyler. Abdülkerim, vaziyeti anlasa da hiçbir şey söylemeden gider. Sesleri duyan Emin Bey, üst kattan aşağıya inerek ablasına sorar:

"Kimmiş gelen, nedir istediği?"

"Yok bi şey... Yok..."

"Ne demek yok bi şey? Saat üç..."

Perihan gerçeği söyler:

"Abdülkerim Bey gelmiş abi... Almadım içeriye..."

"Ya?.."

"Alamadım. 'Gözaltında bu ev,' dedim. 'Lazımsa para verelim,' dedim."

"Sonra da kapıyı yüzüne kapatıp... Olmaz Perihan... Koş hemen aç... Al içeri... Düşünelim napacağımızı..."

Perihan birden dikilir ve karşı çıkar Emin Bey'e:

"Olmaz, istemiyorum. Bağırırım, camları kırıp 'Yangın var!' diye kıyameti koparırım. 'Aranan kaçak burda... Gelin tutun!' diye bağırırım. Yüzüne bak aynada... Mahvoldun. Çıktın insanlıktan... Çektiğin azabı düşün, kaç gündür, çektiğin cehennem azabını..."

Bundan sonrasını yine Kemal Tahir'den dinleyelim: "Emin Bey, kendisine engel olmak isteyen ablasını sanki yüz kere yapmış gibi, hırsla kolundan tutup savurdu: 'Çekil be!..'

Yay gibi sıçradı, merdivenleri üçer dörder atlayarak indi. Cambaziye Mahallesi'nin Tatlıkuyu Sokağı'nı inim inim inleterek var gücüyle bağırıyordu: 'Arkadaaaş... Arkadaaaş... Emin'i arayan arkadaş!.. Buradayım ben, buradayım!..'"

Ahlâk, en olmaz zamanlarda "Ben buradayım arkadaş," diyebilmektir.

Ayazmanın Yılanı

10 Temmuz 1979, Avanos... Salı günüydü. Ceniğin İhsan sabah erkenden kalktı. Eşeğini hazırladı. "Guççün'deki bağa gideyim, güneş dinelmeden bitirir gelirim işimi," diye düşündü. Alelacele içti çorbasını. Sabah ezanı okunurken, çoktan yola koyulmuştu. Hiç ara vermeden çalıştı bağda. Çubukların gözünü açtı, yaprağını aldı, ışkınları temizledi. Güneş iyice kendini göstermeye başladığında bitirmişti işini. Eve varmadan işliğe indi. "Külteci" akşamdan konuştukları gibi yüz destilik çamuru hazırlamış, sırtını güneşe vermiş, cigarasını içiyordu. Akşama kadar bitirdi destileri. Elini yıkayıp yokuş yukarı yürürken oğlu Orhan evden çıkmış, makinistlik yaptığı sinemaya doğru gidiyordu. Babasını görünce sigarayı avcunun içine sakladı. İhsan Amca görmezden geldi. "Hayat"a girdiğinde kimseler yoktu evde. İçine anlamadığı bir sıkıntı çökmüştü. Bir sigara yaktı, derin derin çekti içine. Radyoyu açmıştı ki, aşağıdan bir gürültü koptu. Bengi Kıraathanesi'nin önünden. Aldırmadı önce. Kahvenin önündeki gürültü giderek uğultuya dönüşmüş, evin önüne kadar dayanmıştı sanki. Duramadı, gitti, kapının önüne çı-

kıp sokağa bakmaya başladı. Küllükten aşağıya bir kalabalık bağırarak koşuyor, komşulardan biri hızlı hızlı ona doğru yürüyordu.

"Kahveyi silahla taramışlar İhsan Amca!" dedi, heyecanla. "Orhan da ordaymış galiba."

Plakası çimento kâğıdıyla örtülmüş beyaz bir Reno, Orhan'ı da alarak hayatımızdan, Nevşehir yoluna doğru çekip gitmişti.

* * *

23 Aralık 1980 Salı günü, Mahmut Kaya, üzerinde "Kahramanmaraş Katliamının Hesabı Sorulacaktır" yazılı bir pankartı asarken yakalandı ve gözaltına alındı. Karakolda ağır işkenceler yaptılar. Gördüğü işkencelerin sonunda ayakları parçalanmış, yüzü tanınmayacak hale gelmişti. Birkaç gün sonra Mahmut'u bir başka tutukluyla yan yana, zincirle bağladılar. Şubedeki polis memurunun bir horozu vardı. Horoz vaktiyle etle beslendiği için insan etine aşinaydı. Mahmut'un ve diğer tutuklunun parçalanmış yerlerini horoza gagalatmaya başladılar. Gece yarısı Mahmut'un nefes alışı ağırlaştı, bir süre sonra da kesildi. Polisler dışarıda duran bekçiyi çağırdılar. Bekçi az sonra elinde beyaz bir çuvalla çıktı gitti.

Oğlunu sormak için şubeye giden babaya, Mahmut'un burada olmadığını söylediler. Gözaltına alındığına dair tüm resmî kayıtlar yok edilmişti.

* * *

21 Kasım 1980 Cuma günü Hayrettin Eren, babasının arabasıyla giderken, gözaltına alındı. İki-üç gün oğullarını bekleyen anne ve baba, onun gözaltına alındığını öğrenince önce karakola, oradan da siyasi şubeye gitti. Gayrettepe'de, "Gözaltında böyle biri yok," dendi. Karakola döndüler, bu kez de oradakiler, "Yok, yanlışlık oldu, böyle biri gözaltına

alınmamış," dedi. Bu arada karakoldaki gözaltı defterinin bir sayfası yırtılmıştı, Hayrettin'in kaydedildiği sayfa.

Anne Elmas Hanım, tekrar siyasi şubeye gittiğinde bahçede Murat 124'lerini gördü. "Oğlum sen Hayrettin yok dedin ama, arabamız burada, bahçede duruyor," dedi oradaki görevliye. Sürükleyerek dışarı attılar anneyi. Birlikte gözaltına alındığı arkadaşlarının daha sonraki ifadelerine göre, Hayrettin o sırada şubenin alt katındaki hücredeydi. Kendisine işkence yapan polislere küfürle karşılık verip, marşlar söylüyordu.

Anne Elmas Hanım, baba Kemalettin Bey ve kardeşleri, hiçbir zaman Hayrettin'le ilgili bir bilgiye ulaşamadılar.

* * *

28 Aralık 2011 Çarşamba. Roboski Köyü karanlık bir geceye hazırlanıyordu. Nevruz sobayı yakmış, yatakları kurmuştu. Odun almak için dışarı çıktı. Tam içeri girecekken, evin yakınlarında bir ayak sesi duydu. Komşuları Salih'ti gelen. Onun, abisi ve diğer akrabalarıyla birlikte kaçağa gittiğini zannediyordu. "Hayırdır, niye döndün?" diye sordu Salih'e. Salih, "Üzerimizde helikopterler dolaşıyordu. Heronlar vardı. Yarı yoldan döndüm," dedi.

Nevruz telaşla eve girdi ve annesine olanları anlattı. Beklemeye başladılar. Az sonra bir telefon geldi. Telefondaki ses, "Hepsini de öldürmüşler, iki-üç kişi sağ kurtulmuş, bulabildiğiniz kadar battaniye getirin!" diyordu. Anne kız evden çıkarak karlar içinde, düşe kalka yürümeye başladılar. Meydanda toplanan anneler birbirlerine sarılmış ağlaşıyorlardı. Sonra hep birlikte sınıra vardılar. Çok geçmeden ambulanslar geldi, cenazeleri yüklediler. Uludere Devlet Hastanesi'nde her yer cansız, parça parça bedenlerle doluydu. Herkes kendi oğlunu bulmaya çalışıyordu. Kimse evladını tanıyamıyordu. Cemal'in babası, yanmış bir cesede sarıla-

rak bağırdı: "Bu Cemal! Ayakkabılarından tanıdım, her yeri yanmış, bir ayakkabıları var." O sırada Hacı Halil geldi. "Yok, bu benim oğlum, "dedi. Baba, cesedin yanından ayrılarak etrafta dolanmaya başladı. En sonunda bir semerin altında yanmış bir beden gördü. Ayakkabıları bordoydu, Cemal'in ayakkabıları; sevindi! Bir başkası, Selam'ın cenazesini gösterdi annesine. "Bu benim oğlum değil," dedi kadın. "O beni öperken eğilirdi hep, oğlum uzun boyluydu." Anne haklıydı, lakin gösterdikleri Selam'dı, gövdesi parçalanmıştı, o kadar!

Bu sırada mazot bidonlarını taşıdıkları bir çuvalı getirip bıraktılar bir köşeye. Çuval'ın içine Hamza'yı, Celal'i ve Aslan'ı birlikte koymuşlardı.

"O gece sadece otuz dört kişi ölmedi, onların tüm yakınları da öldü!"[3]

* * *

Ceniğin İhsan Amca ve Pembe Hala çoktan öldüler. Bütün iyi filmlerin makinisti Orhan, kasabanın tarihinde ince bir sızı olarak kaldı.

Vali, Mahmut'un babasına, oğlunu birkaç güne kadar teslim etme sözü vermişti. Otuz beş yıl geçti, bu söz hâlâ tutulmadı.

Hayrettin'in annesi Elmas Hanım, Galatasaray Meydanı'nda, 1995 yılından bu yana çocuklarının akıbetini sormak için bir araya gelen diğer annelerle birlikte. O, yaşayan en yaşlı Cumartesi Anneleri'nden biri artık.

Roboski'de çocuklarını kaybedenler cenazelerini gömdüler. Lakin, mezarlığa her gidişlerinde yanlarında battaniye götürüyorlar. Oğulları üşümesin diye!

"Bellekte kan vardır, şiddet ve gözyaşı, bellek kurbansız yapamaz. İz, gerçeğin acısını bir tortu gibi üzerimizde bırakır. Şiddetin acısıdır iz. İzler yok edilebilir mi? Bellekte ka-

lan şeyi nasıl yakmalı? Bellekte kalan yakılmaz. Acının yeri derindir, üzerindeki kabuk soyulur. Bellek acı'nın evidir."[4]

Eski bir güncede rastladım. Söke yakınlarındaki bir araziye çiftlik kurma hikâyesiydi anlatılan:

"İçme suyumuz tepelerin eteğinde Bizans devrinden kalma bir ayazmadan geliyordu. Yılda bir kez köylüler bu ayazmayı temizlerlermiş. 'Bana da haber verin, nasıl temizliyorlar, görmek istiyorum,' demiştim. Hafif bir yamaçtan ovaya indik. Güneş çok merhametsiz, toza toprağa bata çıka bir kilometre kadar yürüdükten sonra bir tepenin eteğine gizlenmiş ayazmaya vardık. İki delikanlı üstleri çıplak, altlarında birer beyaz don, ellerinde kovalar, maşrapalar, ağzı açık duran ayazmaya daldılar. Delikanlılar kovaları doldurup dipteki suyu dışarı attılar. Bir ara kovalardan biri elden ele geçti ve yerdeki bir leğene boşaltıldı. Leğende kıvrım kıvrım kıvrılan iki yılan. İkisinin de üstleri gri beyaz, kırmızı çizgili, gözleri peril peril parlıyor. Yaşlı bir yörük, 'Bu suyun bekçileridir onlar. Eskiden beri varmışlar, sudaki börtü böceği yerler, suyu temizlerler,' dedi. Yörük, daha sonra leğendeki yılanları besmele çekip, 'Haydi aslanlarım,' diyerek ayazmaya bıraktı."[5]

Anılar belleğimizin bekçileridir, kalbimizi temizlerler, iyi bakın onlara.

Çocuk Faşizmi Yanağında Tanır!

E. Günçe, "Çocuklar İçin Faşizm" şiirinde faşizmi açık ve sade bir örnekle anlatır.

"Faşizm için, dayak yemektir serseri bir babadan," der. "Karanlık odaya kapatılmaktır, hakkını istemekte direttiğin zaman."

Sonra devam eder tarife: Faşizmin amacı, "yıldırmaktır, esir etmektir" ve Günçe'ye göre, "çocuk, faşizmi yanağında tanır."

Doğru, hepimiz gövdelerimizden biliriz faşizmi. Çünkü, çocuğun yanağından tanıdığı faşizmin derdi aslında vücudumuzladır. Serseri bir babadan yenilen dayağın yanakta bıraktığı iz gibi izler bırakmaya çalışır vücudumuzda faşizm.

Mesela, Nazi toplama kamplarının en meşhuru olan Auschwitz'de, mahkûmların numaraları kollarına "dağlanarak" işleniyordu. Tutuklular buna, "Himmlische Telefonnummer", yani "Tanrı'nın telefon numarası," diyorlardı. Böylece kamp, tutuklunun bedenine birebir işlenmiş oluyordu.

"Yine savaş yıllarındaki Buchenwald Kampı'nda, tutukluların etiketlenmesi, hayvanlara yapıldığı gibi 'dağlanması', çıplak bırakılması, kampın rutin uygulamalarından sayılıyordu. Kamp komutanının karısı Ilse Koch, dövmelere bayılır, tutukluları hastanede tek tek gözden geçirir, içlerinden ilginç dövmeleri olan varsa öldürtüp parçalatırdı. Dövmeler kesilip, abajur ya da dekoratif tablo yapılmak üzere tabaklanırdı. Beden, faşistler için 'bir kamp mobilyasıydı' çünkü."[6]

Bu yüzden mesela, ortaokul-lise yıllarında elinde makasla okul kapısında bekleyerek, saçları biraz uzamış öğrencilerin kafasında derin izler açmaya çalışan müdür muavini ile yeni gelen mahkûmu ilk önce berberin önüne oturtan cezaevi müdürünün kafası aynı kafadır.

Can Yücel, "Siyasi Şiirler"in birinde, bir mahkûmun işkencede başına gelenleri anlatır. Falakada patlatılan tabanlarından kopardığı deri parçalarını mahkemeye sunmak için kibrit kutusunda saklayan mahkûm, yapılan aramada şüpheli nesneyi yakalatır. Mahkemede konuşmasını engellerler diye buldukları şeyin ne olduğunu söylemez. "Kibrit kutusunda esrar saklıyor," diye cezaevi müdürünün karşısına çıkartırlar. Orada, çaresizce tüm gerçeği anlatır mahkûm. Sorgulama, kibrit kutusundaki bilinmeyen maddeyi ilk yakaladığında "esrar"a yorarak(!) daha iyi anlamak için deri parçalarını ısırıp yalayan gardiyanın kusmasıyla biter.

Deri parçaları tekrar kutuya konarak mahkûma teslim edilir.

Hüseyin Kapan'ın da benzer bir hikâyesi var. Tutuklandıktan sonra günlerce ağır işkence gören Hüseyin, bakın nasıl anlatıyor işkencenin şiddetini: "Eve gittim. Annem beni tanımadı. Bana, 'Hüseyinimi bırakmışlar, beni Hüseyini-

min yanına götür,' dedi. Ben de, 'O çarşıda, gel seni götüreyim,' dedim ve koluna girdim. Yürüdük ve çarşıda kalabalığın yanına geldik. Annem hâlâ beni arıyor. Kalabalıktan biri, 'Hüseyin senin kolunda,' deyince, annem 'Uyyyyy!' diye çığlık atıp kendi yüzünü tırmalamaya başladı. Aynada kendimi gördüğümde ben de ürkmüştüm. Korkunçtu. Gözümün altındaki deri, bir et parçası halinde sarkmıştı."

Hüseyin Kapan, el ve ayaklarının işkenceyle sökülen tırnaklarını saklar ve mahkemeye delil olarak sunar. Mahkeme heyeti, "Ne yapalım işkence yapıldıysa, yapılmışsa yapılmış. Yapılmasa siz bunları söyler miydiniz," şeklinde veciz bir yanıt verir. Sadece, "Teslim alındı ve dosyaya konuldu şeklinde not edildi," derler. Can Yücel'in mahkûmunun kopan derileri gibi, Hüseyin'in tırnakları da dosyasına konur.

11 Aralık 2000 tarihli Hayata Dönüş Operasyonu'nu hatırlayın. "Cezaevlerine hâkim olamazsak IMF programlarını uygulayamayız," diyen dönemin başbakanı Bülent Ecevit'in verdiği emrin ardından, devletin "şefkatli eliyle" yirmi cezaevine birden yapılan operasyonun provası, 5 Temmuz 2000'de Burdur Cezaevi'ne yapıldı. Operasyonda yaralanan Veli Saçılık tedavi için önce Burdur Devlet Hastanesi'ne, sonra da Isparta'ya gönderildi. Saçılık hastanede yatarken, Isparta'da bir evin önünde, ağzında insan koluyla dolaşan bir köpek görülür. Polis bir cinayet olduğunu düşünür önce. Daha sonra kolun Veli Saçılık'a ait olduğu anlaşılır.

28 Aralık 2011'de Roboski'de "terörist zannedilip bombalanarak öldürülen" otuz dört köylüyü hatırlayın. O gece bahtsız anneler, uykulardan uyandırmaya kıyamayıp yün döşeklerde yatırdıkları evlatlarının parçalanmış bedenlerini elleriyle toplayarak, mazot bidonlarının içine ve çuvallara doldurdular. Ne mavi gözleri kalmıştı oğullarının ne de sarı saçları. Kararmış bir kafa ve her bir parçası bir yerlere savrulmuş gövdeler.

O gece, katırların sırtında taşıdılar Roboski'nin kalbini...

Che Guevara... Bolivya'da yeni bir direnişi örgütlemeye çalışırken CIA'in faşist yönetimle yaptığı ortak operasyonda yakalandı. 9 Ekim 1967'de Higuera'da infaz edildi. Çarpışmada öldüğü izlenimi vermek için de ayaklarına defalarca ateş ettiler. Che'nin cesedi bir helikopterin iniş takımlarına bağlanarak Vallegrande'ye götürüldü sonra. Buraya kadar anlaşılabilir olan faşist akıl bundan sonrasında şaşırtıyor: Nedense, Che'nin elleri burada bir hastanede, bir doktor tarafından kesilerek gövdesinden alındı.

Viktor Jara... Şilili ozan. 16 Eylül 1973'de Faşist Pinochet'nin askerleri Victor Jara'yı Şili Santiago Stadyumu'na getirdiler. Askerler, şarkı söylemeye çalışan Jara'nın önce ellerini kırdılar, sonra da dipçikle kafasını parçalayarak öldürdüler.

Faşizmin bedenlerimizle bir derdi var belli ki. Aslında kendi gövdemizle ilişkimiz, Afrikalı kabilelerin kurduğu ilişki kadar naif ve özverilidir. Afrikalı kabilelerde kadınlar, ölen yakınları için parmaklarını keserlermiş. Bizim de ölen her kardeşimizle birlikte kesip attığımız bir parça vardır kalbimizde. Prometheus'un kalbi gibi kartallar tarafından deşilen, ama her seferinde bir sonraki sabaha kadar iyileşen.

Hemingway, "Bir nesil biter, yeni bir nesil gelir. Güneş de doğar, batar. Yeryüzü sonsuz gider. Tüm ırmaklar denize akar, ama deniz dolmaz," diyor. Elhak, doğruymuş. Denizler dolmuyormuş. Anladık, kötü ve tatsız bir gerçekmiş bu.

Ama yorulduk, arkadaşlarımızın cenaze haberlerini konuşmaktan. Kardeşlerimizi cenaze törenlerinde beklemekle geçti günlerimiz.

Kalbimiz, kaybettiklerimizin anısıyla doldurduğumuz birer toz kuyusu artık.

Kablolar... Falakalar... Bombalar... Kopan derilerimiz, etlerimiz ve tırnaklarımız...

Ne yapalım? Neyimizi sunalım?

İşkence tezgâhlarında çıplak ucu bağlanan elektrik kablolarının izlerini taşıyan avuçlarımızda, bir kentin ortasında güpegündüz havaya uçurulan insanlarımızın masum gövdelerinin ağırlığı ve kederi var, hâlâ yakıcı ve çok taze.

V. Arsenyev'in aynı isimli romanından uyarlanan "Dersu Uzala" filmi, Kurosawa'nın en etkileyici filmlerinden biridir. Ormanda tek başına yaşayan bir avcı olan Dersu, Yakutistanlı bir Türktür. Filmde, onunla tesadüfen karşılaşan Rus ekibin başındaki yüzbaşının, hayata ve doğaya dair bu bilge adamdan öğrendiklerini izleriz.

Filmin bir yerinde Dersu, ekibin ateşe en çok ihtiyaç duyduğu bir sırada, avcuna doldurduğu külü üfleyerek ateşi yeniden canlandırır.

Hâlâ bir ateş var avuçlarımızda biliyorum, üflenmeyi bekleyen.

Çocuklara Kıymayın Efendiler

Avanos 1965...

Sıcak, çok sıcak bir yaz günü. Sabahın erken saatleri olmasına rağmen, güneş tenimizi yakıyor. Anam, boz eşeğimizin üzerine yerleştirdiği heybenin bir gözüne beni, diğerine abimi koymuş, Köybağı'na gidiyoruz... Havada ezilmiş üzüm, zerdali, taze badem ve yaban çiçeklerinin kokusu.

Nasıl mutluyum!

Önce, kasabanın çıkışındaki mezarlığın hemen yanında, mahalleli kadınların toplanıp kilim, yorgan, çamaşır yıkadıkları havuza akan çeşmede yüzlerimizi yıkıyoruz. Anam testilere su dolduruyor, eşeği suvarıyor, ardından da toprak yola vuruyoruz kendimizi. Epey dik bir yokuşu tırmandıktan sonra, yüzünü yalçın bir tepeden Kızılırmak'a doğru çevirmiş, kırmızı-kahverengi bir kayanın yanında duruyoruz. İlk bakışta, gökten inmiş bir taş parçasına benzeyen tuhaf bir kaya. Anam heybeden çıkarıyor beni, kayanın yanına götürüyor. Kayanın üzerinde bir atın nal izine benzeyen derin bir oyuk var.

"Hadi kuzum, öp!" diyor anam. "Hazreti Ali efendimizin atının ayak izi."

İki elimle kayaya tırmanıp, ucuna kadar çıkıyorum. Eğilip derin oyuğu öpüyorum. İçimde tarif edemediğim, saygıyla karışık tuhaf bir korku.

"Hazreti Ali niye gelsin ki Köybağı'na?"

Ben kayayı öperken anam kayanın etrafında dualar okuyarak dolanıyor.

"Anne niye öpüyorum ben bu kayayı?"

"Çocuklar melektir kuzum, mübarek taşı öpersen gayri sana her şey malum olur!"

Yaşar Kemal'in yörük kadını da inanmıştır bu ihtimale. *Yer Demir Gök Bakır*'da gider bir taşa eğilerek konuşur: "Ne biliyorsunuz bu taşta bir şey olmadığını? Bizim gözümüze gözükmez de çocuklara gözükür onlar!"

Bir başka Adanalının, Yılmaz Güney'in "Umut" filmi de, "Eve kırk lira bıraktıydım, çoluk çocuk açtır şimdi!" diyerek kendini deliliğin kucağına bırakan Arabacı Cabbar'ın, define peşine düştüğü umutsuz bir yolculuğun hikâyesidir. Cabbar'ın akıl hocası imama göre "çocuklar melektir" ve bundan dolayı "tüm gizli hazineler onlara malum olur." Evin küçük oğlu, definenin yerini görmek için umutsuzca, ağlayarak bakar bir tas suyun içine.

Cabbar'ın olmayan definesi suyun içindeki tuhaf şekillerdedir ve onu ancak bir çocuk, yani günahsız bir melek görebilir.

Çocuklar melektir, öyle mi?

Madem çocuklar melekti de, 1915 Adanası'nın Şubatı'nda, niye onca çocuk aç, çaresiz ve yetim bırakıldı? O günlere şahit olan bir kitapta, Adana'da, Ermeni mahallesindeki bir katliamda yetim kalmış küçük bir kızın, yetimhaneye yeni gelen iki yaşındaki bir oğlan çocuğuna nasıl annelik yaptığı anlatılır:

"Koridorda küçük bir kızcağıza rastladık, kucağında iki yaşında bir oğlan vardı. Adana'da yetim kalmış küçük kız yeni gelen bu oğlana annelik yapıyordu. Başını yana eğmiş, gözleri karanlık ve tarifsiz bir sıkıntıyla yüklü minik oğlan çocuğu, sert, kuşku dolu bakışlarını yere dikmişti. Sarı lüleler düşmüş alnında sanki hâlâ annesinin dudaklarının ıslaklığı kalmıştı."[7]

Adana hikâyesi yetmezse, o zaman bir başkasını anlatayım.

Şimdi koltuklarınızda oturup, olup olmadığını, gerçek ölü sayısını ya da kimin niye yaptığını fütursuzca tartıştığınız 38 Dersim'i var ya, hikâye oradan: Bir anne peşindeki cellatlardan iki çocuğuyla birlikte kaçamayacağını anlayınca büyüğünü bırakıp küçüğüyle kaçmaya çalışır. Geride bıraktığı kız çocuğu annesinin arkasından, "Daye, ça mı cawerdana? (Anne niye beni bırakıyorsun?)" diye ağlar. Anne, dayanamaz döner, onu bıraktığı yerden alır, ama bu kez de küçüğünü bırakır. Annenin, kendisine niye küçüğünü bırakıp büyüğüyle kaçtığını soranlara verdiği cevap, dilerim ölünceye kadar aklınızdan çıkmaz:

"Büyüğü arkamdan ağladı, ağlamasına dayanamadım. Küçüğününse dili yoktu, o kaderine razı geldi, onun için bıraktım onu!"[8]

Ah! Kadersiz analar... Zılgıtlarla, şölenlerle doğumunu kutlayıp, başınıza taç ettiğiniz çocuklarınızı, gün gelir işte böyle seçimlik kurban gibi önünüze koyarak, dayanma gücünüzü sınarlar.

İşte Halepçe! Her sığınağı bir gaz odasına çevirmeye karar veren Saddam'ın pilotları, 16 Mart 88'de Halepçe'yi bombaladı. Ortalığa keskin bir elma kokusu yayıldı. Çocuklar severler elma kokusunu. Bütün çocuklar; kara gözlüler, sarı

saçlılar, alnı perçemliler, belik saçlılar, ela gözlüler, ince boyunlular... Hepsi de sever. Halepçeli çocuklar, "Daye behna seva te. (Anne elma kokusu geliyor.)" diyerek kokuya doğru koştular. Sonra da birer birer öldüler.

Ne alıp veremediğiniz var bu çocuklarla Allah aşkına?

"...Şu alnımda ne bitmedik yazı var, iskarpinde bir incecik tozu var, çoğu gitti şu ömrümün azı var..."

Bu Everek bozlağını her dinlediğimde içimi sızlatan şeyin ne olduğunu düşünürüm. Hele içindeki "Sarı saçın mor menevşeye değdi mi?" cümlesine hiç dayanamam.

İnsanlığın ortak vicdanına dair, çocuklarımızın acılarından ve sitemlerinden başka bir şey gelmiyor aklıma.
Onların sarı saçlarından başka tutunacağımız vicdan kalmadı artık.

Gazze'de, kardeşinin biraz önceki patlamadan geriye kalan cansız bedenine bakan küçük kızın kara gözlerindeki acı, bundan sonra hangi toplumsal yaranın merhemi olur ki?

Filistin'deki çocuk, babasının onu korumak için siper ettiği gövdesinin altından sağ çıkabilseydi eğer, bizim dünyamıza dair ne söyleyip, ne yapacaktı kim bilir?

Daha birkaç gün önce, iki çocuğunu evde bırakıp işe giden genç annenin geride kalan yavrularının, çıkan yangında kanepenin arkasına sığınmakla kurtulacaklarını zannedip, birbirine sarılmış halde bulunan cesetleri, hangi ekonomik göstergenin karşılığıdır sizce?

Ya da yoksul giysileriyle duvar diplerine, yol ortalarına, ıssız bahçelere, ağaç altlarına yığılıp kalan kara gözlü Kürt çocuklarının Halepçe cehenneminden canını kurtarabilmiş kardeşleri, bundan sonra elmaya ve hayata dair ne düşünürler?

Tüm bunları niye yapıyoruz birbirimize? Süslü ve büyük lafların arkasına saklanarak. Hiç utanmadan ve bundan sonra bu utançla nasıl yaşayacağımızı düşünmeden.

İşte, ekmek almaya mı yoksa bilye atmaya mı gidiyordu diye tartıştığınız ve sonunda on altı kiloyla toprağa gömdüğünüz Berkin'in arkadaşları, hâlâ orada, Okmeydanı'ndalar. Ne evleri değişti Berkin'den sonra, ne de hayatları. Hâlâ, dünyanın en ağır hastalığının, yoksulluğun pençesindeler ve orada büyümeye devam ediyorlar. Kolluk güçleri yine aynı yerlere barikat kuruyor ve yaşadıkları yere bakanların gözleri ucuz işgücü ve inip çıkan arsa fiyatlarından başka bir şey görmüyor.

Oysa çocukarımızdan başka bir dünyamız ve geleceğimiz yok.
Tanpınar'a yakıştırılan bir cümleyle soralım: "Fakirlik ile aşkı, merhamet, kültür ve memleketi kalbimizde birleştiremez miyiz?"

Nikaragua'da CIA'in eğittiği, "Kontra" adı verilen gerilla grupları Sandinist rejime karşı bir tür iç savaş başlatmışlardı. Böyle bir çatışmada yaralananlardan biri de genç bir çocuktu. Ameliyattan sonra anesteziden kolsuz olarak uyanan yaralı çocuk, omzuna baktı ve başında duran doktora derin bir acıyla konuştu: "Öldür beni."

Çocuklarımız için bir dünya kurmak yerine, kendi süfli iktidarlarımız için çocuklarımızı feda ettiğimiz bir dünya yarattık... Yazıklar olsun!

Oğlumun giysilerini kendi giysilerimin içine karışmış buluyorum artık. Bu iyiye işaret, demek ki büyüyor oğlum ve ben de yaşlanıyorum. Ne güzel! Dün de ayakkabılarımı giymiş, numarasını soruyordu meraklı bir acelecilikle. Dilerim sağlık ve iyilikle görürsün ayakkabılarımın ayağına tam oturduğu günleri.

Dilerim yapamadıklarımız için bağışlarsınız bizleri...

İyi Süt, Kötü Süt

Kurosawa, "Hüzünlü bir sahneyi neşeli bir çocuk şarkısıyla anlatırsanız hikâyenin kederini daha çok duyarsınız," der.

Kasabada ikindi vakti. Cemelli Ebem evin önündeki küçük taburede hiç kıpırdamadan oturuyor. Orada unutulmuş sanki. Ara sıra gözüne konan sinekleri kovalıyor güçsüzce. Bir süredir tüm isimler ve şahıslar kayıp. Anneme kızıyor babamla konuştuğu için: "Elin herifiyle ne konuşuyorsun? Hiç utanman kalmadı artık!"

Salonun basma perdesi, camlı kapıyı yarısına kadar örtmüş. Perdenin arkasındaki somyada *Akbaba* dergisi okuyorum. Geçen gün anamın ardına takılıp bir tanıdığın evine gitmiştim. Sıkılıp mızmızlanınca, "Önüne okuyacak bir şeyler koyun, sesi çıkmaz o zaman!" dedi anam. Önüme bir yığın *Akbaba* dergisi koydular. Kendimi kaybetmiş gibi geziyorum sayfalarında. Yusuf Ziya Ortaç yazıları, Cafer Zorlu'nun karikatürleri sonra...

"Camekân"da ise sıkı bir muhabbet var. Ayakkabılığın yanındaki sandalyede oturan Saadet Hala'm, çekyat bozması sedirdeki anneme bir şeyler anlatıyor. Konuşurken arada bir kıkır kıkır gülüyor. Neşeli bir şeyler anlatıyormuş gibi, ama değil.

"Ben ölmüş anamın sütünü emdim Fadime, nasıl gün göreyim ki?" cümlesini duydum birden. Saadet Hala'm hem gülüyor hem de bunları söylüyordu.

Uzandığım yerden kulak kabarttım konuşmaya. O daha emzikte iken annesi hastalanmış ve yatağa düşmüş. Sonra da ölmüş. Bebeği almışlar koynundan ve defin hazırlığına başlamışlar. İş uzayınca bebek ağlamaya başlamış. Anneyi mi gömecekler, bebeği mi doyuracaklar? Ölmüş annenin göğüslerinden hâlâ süt sızdığını gören ihtiyarlardan biri, "Acıkmış bu, annesinin sütünü istiyor," diyerek bebeği ölmüş annesinin göğsünden emzirmiş.

Saadet Hala'm başına gelen tüm felaketlerin sebebini buna yoruyordu: "Ölmüş annemin sütünü emdim ben abla, niye gün göreyim ki?"

* * *

1978 yılının 19 Aralık'ında Bornova'daydım. 19 Aralık'tan 26 Aralık'a kadar, Maraş'ta yüzlerce kadın, çoluk çocuk öldürüldü ve bunu yapanlar bir süre önce, öldürdükleriyle aynı kahvede çay içip sohbet ediyor, aynı caddelerde geziyorlardı. O günlerde evde olsaydım eğer, abilerimden biri bana mutlaka Maraş'ı sorardı. Ona önce Dersim'den söz ederdim. 1938 yılında Munzur'un kan kırmızısı aktığından, insanların fare gibi mağaralarda kıstırılıp zehirlendiğinden, çocukların, bebelerin süngülendiğinden. Sonra da Maraş'ı anlatır ve derdim ki: "Abi, galiba biz Munzur'un ölmüş sütünü emdik, başımıza felaketler bu yüzden geliyor."

19 Ocak 2007 saat 15.00 sularında annem, babamın ilaç saatinin geldiğini hatırlayarak mutfağa gitti. Dışarıda kar şiddetini iyice artırmıştı ama ev sıcaktı. Haline şükretti, evsiz barksızlara dua etti ve "Akşamın yemeği hazır," diyerek rahatladı. O sırada babam televizyondaki son dakika haberlerine bakıyordu sessizce. Ayakkabısı delik bir adam caddede yüzükoyun yatıyor. "Hrant" isminde birini vurmuşlar. Babam annemi ikna edebilseydi eğer, o kış İstanbul'da yanımda kalacaklardı. Gelselerdi, salonda yan yana televizyon seyreder, eskilerden konuşurduk. Televizyonda bu haberi gören babam, biliyorum, çok üzülür ve merak ederek sorardı: "Niye öldürmüşler oğlum?"

Babama, 1915 yıllarına ait bir günce okurdum önce:

"Atlı arabayla Gavur Dağları'nı geçiyorduk. Bir taraf dağ, bir taraf uçurumdu. Yollarda insanlar göç ediyordu. Bir sürü ihtiyar, çocuklar, kadınlar buz gibi havada yürüyordu. Bazılarının yüzü gözükmeyecek kadar sinekle kaplıydı. Yüzleri sinekle kaplı olanlar birkaç adım atıp düşüp ölüyorlardı. Pek çok kişi arabama binmek için yalvarıyordu. İnsanlar yürüyerek ölüyordu. Gece çadırlardan çocukların 'Mayrik,' diye ağlayan sesleri duyuluyordu. Manzara feciydi. Ermeni göçünün tam ortasına düşmüştük."[9]

Gittikçe uzayan kar tipisi altında, takatı kesilip yol kenarlarına yıkılan ölmüş annelerinin memelerini çekiştirerek hayatta kalmaya çalışan bir halkın, helal süt emmiş bir çocuğunu, Hrant'ı, arkasından kalleşçe vuran bir ülkede yaşamanın acısıyla derdim ki babama: "Ne yapalım baba, biz ölmüş Anadolu'nun sütünü emmişiz, belki Hrant'ı bu yüzden vurdular..."

Annem, 2 Temmuz 1993'de Avanos'ta, ikindi namazını kıldıktan sonra bahçeye giderek, marulları suladı ve biraz kayısı topladı, olmuşlarından. Benim gelmemi bekliyordu. "Seversin sen, kendi ellerinle topla diye ellemedim oğ-

lum." Kalan kayısıları toplayıp havuzun başında annemle sohbet etseydim hayata dair ve bu sırada televizyonun bahçeye taşan sesinden, Sivas'ta otuz beş kişinin yanarak öldüğünü duysaydık ve yakanların da "Yakın, yakın, işte cehennem!" çığlıklarına şahit olsaydı annem... Ona, 1922 yılında şimdi üzerinde yaşadığımız bozkırda bir zamanlar kardeşçe yaşadığımız binlerce komşusunun, bir sabah trenlere doldurulup hayatlarında ilk defa görecekleri bir yere, "İşte, vatanınız artık burası," denilerek gönderildiklerini anlatırdım önce. "Bizi nereye gönderiyorsunuz, bizim evimiz burada," diye ağlayan komşularını... Sonra derdim ki: "Anne şaşırma, biz ölmüş bozkırın sütünü emdik, başımıza bunların gelmesi normal."

* * *

Annem, tanıdığı birinin yakışıksız bir haberini duyduğunda, şaşkınlıkla, "Yok canım yapmamıştır öyle bir şey, ben emzirdim onu," der, arkasından da masumca açıklardı: "Onun anasının hiç sütü olmadıydı kuzum, çok meme verdim ben ona. Kardeş sayılırsınız."

Annemin iyilik ve kötülüğü, emzirdiği süt üzerinden tarif etmesine M. Klein'ın "Haset ve Şükran" kuramında da rastladım.

Klein, çocuğun anne memesi ve annesiyle ilişkisine büyük önem veriyordu. Ona göre, "Meme, içgüdüsel bir biçimde, besin kaynağı ve dolayısıyla daha derin bir anlamda yaşamın kaynağı olarak algılanır. Eğer her şey yolunda giderse, doyurucu memeyle bu zihinsel ve fiziksel yakınlık, yitirilmiş olan o doğum öncesi anne-bebek birliğini ve buna eşlik eden güven duygusunu bir ölçüde yeniden kurar."

Biz ölmüş annemizin sütünü mü emdik? Anadolu'nun sütünü. Göç yollarında ölen komşularımızın, kovuklarda kıs-

tırılıp kurşunlanan köylülerin, yanmış otellerin içinde kalan kardeşlerimizin Anadolusu. Issız dağ yamaçlarının, serin çavlanların, bozkırın Anadolusu. Maraş'ın, Sivas'ın ve Roboski'nin. Eskişehir'in, Taksim'in şimdilerde...

Başımıza gelenler bu yüzden mi acaba? Bu yüzden mi, bu kadar çok hırsız, soytarı, riyakâr ve yalancısı var tarihimizin?

Bulandırılmış hakikat, bulandırılmış süttür. Şimdi, sonuna kadar hakikat ve sadece hakikat için. Korkmadan, utanmadan ve katlanarak. Sütümüzü berrak kılalım, helal süt emmiş kardeşlerimizi hatırlayarak. Helal süt mü arıyorsunuz; Sinan'ın, Hüseyin'in, Mine'nin fotoğraflarına bakın. Ali İsmail'in gülen yüzünü hatırlayın. Erdal'ın son mektubunu okuyun, mezarsız Veysel'in masum şiirini... Ethem'in türküsünü dinleyin gece yarısı başkent metrosunda.

"Su-i misal misal olmaz." Kötü süt örnek olamaz hayatımıza.

"Su çatlağını bulur," biliyorum ve henüz zalimler kazanmadı.

İyiliğe inancınızı kaybetmeyin.

Kalplerimiz Mezar Yeri

Hastanede işe gireli çok olmamıştı. Masum hayalleri olan genç bir kızcağız, Zülfiye... Uzun süredir bizde tedavi olan dedesinin ölüm haberine çok da şaşırmamıştım doğrusu. Epeyce yaşlı ve kronik rahatsızlıkları olan bir hastaydı. Akşam vakti izin almak için uğradı yanıma. Dedesinin cenazesini bir arabaya koymuşlar, Giresun'a götüreceklermiş. Uzun ve yorucu bir yolculuk bekliyordu onları. Arabayı kullanan abisi sabaha karşı, Giresun'a yaklaştıkları sırada uyumuş. Karşıdan gelen bir otobüsün altına girmişler. Zülfiye, abisi ve bir yakınları ölmüş. İçim yandı duyunca. Resmî evraklarını almak için hastaneye uğrayan akrabalarından birine dayanamadım sordum, biraz da eleştirerek:

"Niye götürüyorsunuz ölülerinizi, buraya gömsenize. Cenaze için yollara düşmeseydiniz belki bunlar gelmezdi başınıza."

Kendimce bir sebep arıyordum sanki yaşananlara.

Tevekkülle mırıldanmıştı adam:

"Dedenin vasiyeti öyleydi hocam. İlle köye gömülmek is-

tedi. Zaten hiçbirimiz buraya gömülmek istemiyoruz ki. Ölünce biz de köye gideceğiz."

Birkaç yıl sonra bir bahaneyle gittim o topraklara. "Bilmem kaçıncı geleneksel ekin şenlikleri" için. Gece yarısı ıssız dağ yollarında kaybolduk bir ara. Karanlıklar içinde küçük bir köye vardık. Kırk-elli hanesi kalmış viran bir yer. Bizim için hazırlanmış odalara çekildik. Her şey derin bir sessizliğin içinde kaybolmuş gibiydi. Etrafta en ufak bir çıtırtının dahi duyulmadığı bu tuhaf coğrafyada, uzandığım yer yatağında, buraya gömülmeyi vasiyet eden dedesinin ayak ucundaki Zülfiye'yi düşündüm. Köy mezarlığında yan yana yatıyorlardı şimdi. Zülfiye, kısacık ömrünün yeterince sunamadığı kıymeti, ölümüyle ödemişti sanki köyüne. Kökleriyle sarıldığı toprağından yeniden büyümek için.

"Bir Zamanlar Anadolu'da"daki muhtarın diline pelesenk olmuş "köy mezarlığının hiç bitmeyen duvar inşaatını" ve "morg ihtiyacını" tüm yakıcılığıyla hissetmiştim orada. Muhtar haklıydı! Köy çoktan terk edilmiş de olsa onlar buraya aitlerdi.

Kalanlar ya ölerek bekliyorlardı onları ya da onların ölerek gelmelerini. Mezarlar ise onları ait oldukları toprağa ve birbirlerine bağlayan görünmez kudrete sahip mekânlardı. Ölünce mutlaka köye gömülme isteklerine şaşırmıyordum artık. Aynı köylülerin, İstanbul'un kenarında sıkça rastlayacağınız zevksiz düğün salonlarının birinde yapılan "dayanışma gecesi"ndeki slayt gösterisinde, perdeye köyün mezarlığının fotoğrafı yansıdığında, dakikalarca ayakta alkışlamalarına şaşırmadığım gibi.

* * *

Kabil, kardeşi Habil'i öldürdükten sonra cesedi ne yapacağını bilemez. Bunun üzerine Tanrı, ona bir misal gösterir. İnsanoğlu mezar fikrini ilk nereden ilham almış, çok güzel anlatır kutsal kitap:

"...Karga ağzında bir karga ölüsüyle geldi, yere kondu. Toprağı eşeledi ve ağzındaki ölüyü açtığı çukura koydu. Sonra eşelediği çukurun üzerini yine toprakla örttü."

12 Eylül Darbesi'nden sonra Gaziantep'te asılan Veysel Güney'i asmakla kalmamışlar, ölüsünü de vermemişlerdi. Veysel'in hâlâ bir mezarı yok. Ona dair yazdığım bir yazıda, "İnsan daha konuşmadan, öğrenmeden, bilmeden 'mezar kazıyordu' ölüsü için," demiştim. Evet, dokuz bin yıl önce Çatalhöyük'te yaşayan avcı-toplayıcı topluluklar evlerinin tabanına gömüyorlardı ölülerini. Özenle örülmüş sepetlere koydukları çocuk ölülerini ise, odalardaki sekilerin altına.

Anadolu'da mezara ölünün en yakını iner. Dokuz bin yıl sonra bile bu topraklardaki açık mezarların içinde kardeşlerinin, babalarının ölülerini göğüslerine yaslayarak toprağa yatırmayı bekleyen insanlar yaşıyor.

* * *

Mısır Piramitleri için taşınan sekiz yüz milyon taş kütlesi, köleler tarafından firavun cesetlerine mezar yapılsın diye taşınmıştır. Bu dev taş kütlelerinden oluşmuş duvarların arasında, oraya ait değilmiş gibi duran ufak tefek taşlar da vardır. Bunlar piramitlerin yapımı sırasında ölen kölelerin kemiklerinin gömüldüğü yerlerdir. Yüzlercesinin bir hendeğe değersizce gömüldüğü küçük köle mezarları. Ruhları da bedenleri gibi köle olarak kullanılsın diye böyle yapılmış belli ki.

Ama tarih biliyor ki, piramitler aslında Keops'un, Kefren'in, Mikerinos'un mezarı değildir. Firavunlar, onlarca yıl süren piramit inşaatları sırasında ölen binlerce Mısırlı köle-

yi taşların arasına gömerek, kendi mezarlarını değil, binlerce kölenin muhteşem anıt mezarlarını yaptırmışlardır. İsteseler de istemeseler de!

M. Foucault, "İçinde bireylerin ve şeylerin yerleştirilebileceği bir tür boşluk içinde yaşamıyoruz. Işıl ışıl farklı renklerle boyalı bir boşluğun içinde yaşamıyoruz, birbirine asla indirgenemez olan ve asla üst üste konamayan mevkiler tanımlayan bir ilişkiler bütünü içinde yaşıyoruz," diyor.[10] Foucault bu mekânları da iki ana gruba ayırarak, "mezarları" ütopyanın dışındaki gruba, vücudun bir parçasının normal yerinden farklı bir yerde bulunmasını tanımlayan heterotipi teriminden kök alan "heterotopya"ya dahil eder. "Gerçekten de dünyada heterotopya oluşturmayan tek bir kültür dahi olmamıştır ve her heterotopyanın o toplum içinde kesin ve belirgin bir işlevi vardır."

İnsanlık tarihi mazlumlarla zalimlerin mücadeleleri tarihidir. Bu yüzden mazlumlar birbirinin kardeşi ve diğerkâmıdır. Mısırlı kölelerle, Sicilyalı köylülerin kardeş olduğu gibi. Paolo ve Vittorio Taviani kardeşlerin 1984 yapımı olan "Kaos" filmi, Luigi Pirandello'nun dört öyküsünden ve bir prologdan oluşan 188 dakikalık bir başyapıttır. Sicilya köylülerinin hayatlarının anlatıldığı filmde, öyküler birbirinden bağımsız gibi gözükse de bölümler arasındaki boynuna çıngırak asılmış kuzgun, bize onları birbirine bağlama şansı verir.

Taviani Kardeşler'in "Kaos" filmindeki dördüncü epizod olan "Requiem"de baron tarafından sahip çıkılan yere ölülerini gömmek için direnen köylülerin hikâyesi anlatılır.

Filmin hiç unutulmayacak görüntüsü, yaşlı bir adamın kendi mezarının yanında saygı ve sükûnetle ölümü beklemesidir. Arazide hak iddia etmek, ancak oradaki mezara gömülmekle mümkündür. Sicilyalı köylüler kaç bin yıllık düsturu bir kez daha teyit etmek için oradadırlar: "Yalnızca, öldüğümüz yer bizimdir."

Kuşak

Soğuk, yağmurlu bir gündü. Güz ya da baharın ilk günleri olmalı, bilemiyorum. Çok küçüğüm çünkü. Tüm kardeşler yan yana uzanıp yattığımız "tafana"yı ve içine atlayıp yeni doğmuş kuzularla kucaklaştığım "bolum"u yıllar sonra ziyaret ettiğimde hiç de düşündüğüm gibi bulmamıştım. Çocuk zihnimde nasıl da büyükmüş her şey. Duyduklarım gibi. Anam fırının yanında birileriyle fısıldaşıyor. "Terzi Celal'in karısını nihayet bulmuşlar, Köybağı'ndaki damların birinde."

Genç bir kadının yağmur, şimşek ve yıldırımlara boğulmuş bozkırın ortasındaki bir kulübede ölü bulunmasından daha çok, annemin söyledikleri kazınmıştı zihnime:

"Eli kuşağındaymış, sıkıca tutmuş, açamamışlar yumruğunu."

Eli kuşağında ölüme giden genç bir kadının sessizce yürüdüğü tozlu yollara akşam inmek üzere. Kasabanın büyükbaş hayvanları yaylımdan dönüyor. Mezarlığın başladığı yerde diğer çocuklarla birlikte yamaçtan aşağıya inen toz bulutunu bekliyoruz heyecanla. Az sonra, pofurtularla ve burun-

larından havaya savurdukları sıcak dumanlarla geliyor sürü. Anamın, akraba düğünlerine giderken kırmızısını kazıyıp tükürükleyerek kendine "allık" yaptığı kuşağı, şimdi boynumda asılı bir torbaya kement olmuş, ineklerin arkasından koşarak, çıkardıkları gübreyi topluyorum. Boynumda dolu torbayla ve muzaffer bir edayla vardığımda evimize, topladıklarımı duvara yapıştırıp kışlık yakacak yapacak ebem. Ebemi, kocaman pütürlü elleriyle sıvazlayıp dualar okuyarak, yıkanmış şeker çuvalından biçilmiş "göynek"leri cılız bedenime giydirirken hatırlarım hep. Bir de her sabah, salonun köşesindeki yatağına oturmuş, uzun bir kuşağı annemin yardımıyla döne döne beline sarmasını. Kuşak beline dolandıkça havaya doğru dikilir, canlanırdı sanki. Evimizin direğiydi ebem ve kuşağı da o direğin nişanesi gibi sallanırdı belinde.

1980'li yıllar. Tıp fakültesindeyim. Sınavların bitip tatile girdiğimiz günün akşamı İzmir-Ankara biletim elimde, Bornova Çınar Pastanesi'nin altına sıralanmış otobüs yazıhanelerinin önünde bekliyorum. İzmirli arkadaşlarım Çeşme, Kuşadası yazlıklarına yollanırken beni gazozhane bekliyor. Sabaha kadar sürecek Ankara yolculuğu. Molalarda otobüs camından âşık olduğum kızlar. Öndeki koltuğun cebinden taşan şiir kitapları.

Avanos'a vardığım günün sabahı, ayağımda tokyo, abimin eskilerinden bir pantolon, belimde "kendir"den kuşak, paçalarımda serin sular, gazoz dağıtacağım. Ankara'dan aktarmalı öğleye doğru Nevşehir'e varan otobüs, yolcularının çoğunu Nevşehir Garajı'na bıraktıktan sonra kalan yolculardan hangisinin sayısı fazlaysa önce o kasabaya doğru yol alırdı. Bu bazen Avanos, bazen de Ürgüp olurdu. Dua ederdim, önce Avanos'a gitsin diye. Ürgüp'e giderken geçen yarım saate dayanamazdım. Nihayet yokuşu aştıktan sonra, Kızılırmak'ın kenarında sessizce beni beklediğini hayal etti-

ğim kasabamı görünce, nedense otobüsü durdurup koşmak gelirdi içimden, öyle bir özlem.

Otobüsten inip hızlı adımlarla evimize yürüyorum. Evin önünde gezinen ebem olmalı. Uzaktan pek anlaşılmasa da, yaklaştıkça, beline bağlı ince uzun bir kuşağın diğer ucunun evin kapısına bağlı olduğunu anlıyorum. Bir zamanlar törenle beline sarılan kuşak, şimdi zinciri olmuş. Kuşağın bir ucu dış kapının koluna, diğer ucu da beline bağlanmış. Epeydir başka bir gerçekliğin içine yuvarlanmış ebemi sıkıca kucaklıyorum.

"Kaçıyor, gidiyor oğlum, köye gideceğim diye. Ne yapalım, başka çare bulamadım," diyor annem elinde tepsiyle bahçedeki fırına giderken. Bir elim ellerinde, diğeri kuşağının ucunda sessizce oturuyorum ebemle. Beni, Cemel'den gelen akrabalardan biri zannetmiş, mahsulü, ekinleri, köyde kalanları soruyor durmadan.

Birkaç sene sonra kaybettik ebemi.

Babamı vefatından sonra, benim de doğduğum evin hemen arkasındaki mezarlıkta yatan anasının ayakucuna gömdük. Cenazeyi mezara koyarken en yakınlarından birkaçı mezara iner. Bizde de öyle oldu. Babamı kucağımıza verdiler, yavaşça koyduk toprağa. Onu birazdan sonsuza kadar orada bırakacağımı bilmenin acısıyla öylece dikildim mezarın ortasında. Ne yapacağımı bilmeden baktım, babamın artık bir çocuk gövdesine dönmüş bedenine. Uzanıp kefene sarılmış kuşağını topladım ben de, cebime koydum. Beni de onun ayakucuna bıraktıklarında bir gün, aynı kuşağı sarmaları için gövdeme, saklıyorum. İnce bezden kuşak parçası, şimdi belleğim artık.

Benimle aynı yıl Amasya'nın Kayacak köyünde doğan Bayram Lafçı'nın 3 Aralık 1980'de ailesine teslim edilen cesedinin ayaklarına ise, Bayram'ın kemeri bağlıydı. Bayram, 80 darbesinden önce Amasya'da Ticaret Lisesi'nde okudu.

Liseden sonra Amasya Eğitim Enstitüsü'nden mezun oldu. Öğretmenlik yapamadı. Cezaevine düştü. 3 Aralık 1980'de Havza yakınlarında silahlı bir çatışma sırasında yaralı olarak ele geçirildi. Yaralı olduğu halde kemerini çıkarıp ayaklarından cipe bağladılar. Suluova'ya kadar sürükleyerek öldürdüler Bayram'ı. Cesedi ailesine teslim edildiğinde cipe bağladıkları kemeri hâlâ ayaklarındaydı. Babasının ve geride kalanların belleği oldu o kemer.

Urfalı Şahe'nin kuşağı ise oğluna kaldı. Şahe, çok erkenden ve kendinden bilmem kaç yaş büyük bir adamla evlendirilmişti. Kocasının evine zılgıtlarla gönderilirken, babasının söylediği lafı da hiç unutmadı Şahe.

"Artık senin evin orası. Bizimle bir bağın kalmadı. Buraya geri dönersen ancak tabutun içinde dönersin." Hikâyenin sonunda babasının dediği çıkar. Onca eziyet ve dayaktan sonra, baba evine dönemeyen Şahe kendine başka bir yolculuk seçer, evin banyosundaki bir çengele asar kendini. Bir buçuk yaşındaki oğlunu da geride bırakmayıp, kendinden ayırmamak için, bir kuşakla sıkıca sırtına bağlar. Çocuğun ağlamasıyla kapıyı kırıp içeri girdiklerinde, Şahe'nin ölüsünü bulurlar.

"Anneler ölürken bile çocuklarının ellerini bırakmıyor, ne tuhaf."[11]

Hemen iki adım ötemizde, Suriye sınırımızda, kadınlar çocuklarını Trablus kuşaklarıyla bağlayarak gövdelerine, uzun bir yolculuktan geliyorlar. Arkalarında anılarını ve ölülerini bırakarak.

Niye bitmez bu toprakların acısı? Ölüm sinmiş sanki coğrafyasına. 1915'te, masum elleriyle anasının kuşağına tutunmuş, soğuğa ve açlığa terk edilmiş ölü çocukların "maytik" feryadı. Ya da faili meçhul oğullarının kemiği bulunursa bir gün, onları bir torbaya koyup omzunda koklayarak gezdirmek isteyen annelerin kederi. Şimdi de Kürt kadınları, ço-

cuklarını bağlayıp bellerine, kendilerine bir çare arıyorlar, hiç adil olmayan bir savaşın ortasında.

Gidip, yoksul kuşaklarının ucuna bağlanmak geçiyor içimden, hani bir çare olur belki içimdeki sızıya.

Dünyanın Sonu

Az evvel bitmiş bir açıkhava filminin insanın içinde bıraktığı duyguya benzer bir duyguyla çıktım sokağa. Acilin önünde durdum. Bugün ortalık tenhaydı nedense. Kantinde üç-beş hasta yakını, önlerindeki bardağa yapışmış elleriyle sessizce bekleşiyorlardı. Her zaman karşı kaldırıma tezgâhını açan simitçi gelmemişti. Güvenlik beni görünce sigarasını sakladı. Sokağın caddeyle birleştiği yere kadar yürüdüm.

Hayat, hiçbir şeyin artık hiçbir zaman değişmeyeceğini bağırarak kaybolan haylaz bir sokak çocuğu gibi bakıyordu sokağın köşesinden.

Vakit akşama yaklaşıyordu. Sefil bir mahallenin, ondan daha sefil ve yaşanmaz olduğu her halinden belli başka bir mahalleyi kendine sınır ettiği yolun kenarında dikilip, etrafa baktım. Öylesine... Kirli, umutsuz ve kalabalık sokaklar.

Epeydir buradaydım, bitmemiş bir hikâye gibiydim, yaşlanıyordum ve burada yaşayanlar kendilerinin hâlâ Alucralı ya da Hafikli olduğunu düşünüyorlardı.

Okmeydanı, Şark Kahvesi, Piyalepaşa Mahallesi, Osmanoğlu Sokağı'nın alt ucundan siyah ve tozlu bir kalabalık, havaya görünmez dumanlar salarak bana doğru gelmeye başladı. Durdum, bir sigara yaktım. İkinci nefeste yaşları en fazla oğlumun yaşında üç-beş çocuk, yok onlarca, değil, galiba yüzlerce çocuk önümden geçmeye başladı.

O sırada yanıma gelen Çorumlu muhasebeciye sordum:

"Osman, bu çocuklar kim?"

"Hocam, Suriyeli bunlar, mültecilerin çocukları."

"Allah Allah... Suriyeli çocuklar... Bu kadar çok mu bunlar böyle?"

"Aşağıda okulları var... Ordan çıktılar galiba..."

Allahım, bu çocuklar niye bu kadar masum ve niye bu kadar çaresiz? Başlarına gelen onca şeyi, tüm bunları hak edecek ne yaptılar ki?

Çocuklar önümüzden geçip gittiler, biz dertlerin kıyısında kaldık, çok derindi, geçemedik.

"Osman, kimlerdir bunlar, necilerdir, bi sıkıntıları var mı, gidelim soralım."

"Gidelim hocam..."

Vardık bir apartmana. Ben bu apartmanı tanıyorum. Geçen sene fason atölye değil miydi burası? Erzincanlı mı, yoksa Vanlı mı biri çalıştırıyordu? İşleri ters gitmiş anlaşılan. Boşaltmışlar ve çocuklara vermişler.

İçeri girdiğimizde kesif bir ter kokusu karşıladı ikimizi.

Fason atölyeden sonra değişmeyen tek şey bu koku olmalı. Makinelerin yerini derme çatma okul sıraları almış. İşçilerin duyuru panosu karatahta olmuş. Sigortasız, kayıtsız üç otuz paraya bu izbe yere ömrünü gömen ince esmer kızların, kavruk, soluk benizli delikanlıların yerinde kara gözlü, kıvırcık saçlı Suriyeli çocuklar var artık.

Durduk biraz. Sonra küçük bir odaya girdik. İçeride hayatın girdabında birkaç kere döndükleri ve hâlâ tutunmak için etrafa bakındıkları çok belli üç Suriyeli vatandaş, onların yanında ise bu dünyaya dair yine de ümit beslememize vesile, bir gönüllü Türk öğretmen.

"Ben bilmem kim, işte yukardaki hastanede çalışıyorum. Merak ettim sizi, ne yapıyorsunuz? Sizin için ne yapabilirim?" dedim.

Durdular önce ve birbirleriyle konuştular bir süre. Arapça...

Bak, nereden aklıma geldi, Refik Halit Karay'ın "Eskici" hikâyesini bilir misiniz?

Hani, sürgün yaşadığı bir Arap ülkesinde, ayakkabı tamiri için gittiği evde karşılaştığı Türk çocuğunu olmadık bahanelerle Türkçe konuşturan bir adamın hikâyesi. İstanbullu eskici, ağzına bir avuç çiviyi doldurarak başlar işine. Onu seyreden çocuk dayanamaz konuşur: "Çiviler batmıyor mu ağzına?" Eskici irkilir ve merakla sorar: "Türk müsün sen?"

Ondan sonrası bir çağlayanın akışı gibidir zaten. Zaptedilmez ve ışıltılı. Çocuk dünden hazır konuşmaya. O da sürgün sayılır aslında. Eskiciden farkı yoktur. Saatlerce anlatır. İstanbul'u, mahallelerini, hastalanıp ölen annesini ve çaresiz buradaki akrabalarının yanına gelişini. Eskici ne kadar yavaştan alsa da, işi biter nihayetinde. Çocuk bırakmak iste-

mez adamı ve ardından ikisinin de gözyaşlarını koyverdiği uzun bir kucaklaşma.

O hikâyeden de anlamıştım, insanın anadili, üstelik bir de sürgündeyse eğer, ağza doldurulmuş bir avuç çivi gibidir. Doludur ama batmaz nedense. Sivridir, gezinir dilinin ucunda ama yaralamaz. İnceden değer diline, dişine belki ama oradan kalbin en tenha ve hassas yerlerine gider, oraya batar!

Arapça da öyle parlamıştı birden Okmeydanı'nda, şimdi çocuklara okul olan kara duvarlı sefil bir atölyenin duvarında ve kalbimin en hassas yerine batarak.

Son silahımı kullanır gibi konuştum:

"Size nasıl yardım edebilirim, neye ihtiyacınız var sizin?"

Bir an sustular, kendilerine verilmiş bir hakkı kullanmaktan utanır gibi baktılar birbirlerine. Bir süre öylece bekledik. Ne kadar sürdü o sessizlik bilmiyorum. Neden sonra orta yaşlı, şişman ve bıyıklı olan konuştu. Türk öğretmen hemen çevirdi tabii ki:

"'Bizim güvene ihtiyacımız vardır,' diyorlar," dedi. Anlamamış gibi baktım; doğru, anlamamıştım. Ekmek, aş, iş, para... lafı beklerken odanın ortasına düşen ağır bir avize gibi inmişti kelimeler hepimizin önüne. Henüz parçalanmamıştı lakin. Öğretmen durdu biraz, "Güven..." dedi biraz daha kısık bir sesle.

Suriyeli göçmen bir şeyler daha söyledi. Öğretmenin çevirip çevirmemekte kararsız kaldığını anladım. Yüzüne baktım. Çevirdi çaresiz:

"İstanbul'a geldikleri günden bugüne kadar beş tane çocuklarını çalmışlar. Beş kız çocuğunu... Çalmışlar... O yüzden diyor!"

Kıyamet koptu da henüz biz mi fark etmedik acaba? Çocukların bir eşya, bir çanta, bir paket gibi çalındığı yeryüzü bize cehennem değilse nedir?

Kutsal kitapta, "Sur'a bir defa üfürülünce, yeryüzü ve dağlar kaldırılıp birbirine çarptırılınca, işte o gün olacak olmuş, kıyamet kopmuştur," deniyor.

Sur'a üflenmiş çoktan, kayıp çocukların sesi Sur'un sesine karışmış, belki de bu yüzden duymuyoruz yakarışlarını.

Linç

Yıl 1970. Ortaokula kayıt zamanı. Fotoğraf hariç evrakların hepsi tamam. Fotoğrafı da cuma günü Foto Selahattin'de çektireceğim.

Cuma günü kasabanın pazarıdır. Ayhan, Kışla, Genezin, Göynük ve Sarılar'ın köylüleri Avanos'a gelirler. Kasabada tam bir bayram havası. Ayakkabı, triko, kazak ve elbise kamyonetleri, köfteciler, çakı, çakmak, ustura bıçak tezgâhları, tavşan niyetçileri, "Şahmeran göstereceğim," diyerek etrafına topladığı kalabalığa leke çıkarıcı satan masum işportacılar, oğlu ırmakta boğulmuş annenin destanını satan kör destancı, hepsi pazarda.

Küfeler dolusu üzüm, domates, patlıcan ve insanın içini ferahlatan bir salatalık kokusu. Karpuzcular kamyonetten aşağıya atarken karpuzlarını, mahsus yere düşürürler, kan kırmızı karpuzlar söze ihtiyaç bırakmayan bir reklam cıngılı gibi asılı kalır havada.

Babam elinde bir telli dosyayla girdi gazozhaneye. "Önlüğünü çıkart, yanıma gel," dedi. "Foto Selahattin'e gideceğiz!"

Selahattin, uzun boylu, kemikli, pek konuşmayan, enteresan bir adam. İçeri girdiğimizde kafası siyah bir örtünün içinde, eliyle bir şeyler yapıyordu. Bir ara kafasını kaldırıp babamın elindeki telli dosyaya baktı ve bir şey söylemeden çekmeceden kirli bir kravat çıkartıp uzattı. Kravatı gömleğime geçirip tabureye oturdum. Yanıma gelerek kafamı dikkatlice düzeltti. Öylece tutuyordum kafamı, hiç nefes almadan. Elbet bir bildiği var adamın. "Tamam," dedi, "kıpırdama sakın." Büyülü bir an. Işık patladı. "Pazartesi gel al."

Pazartesi erkenden kapısındayım. Çok geçmeden geldi Selahattin Usta ve hiç orada değilmişim gibi bir havayla girdi içeriye. Çekmeceden önce fotoğrafın arabını çıkarttı ve onu sessizce bir kenara ayırdı. Sonra diğerlerini ince uzun bir makasla kesip, tuhaf, yarım bir zarfın içine yerleştirdi. Arabı verirken, "Fotoğrafın aslı budur, tekrar lazım olduğunda arapla gel, ondan çoğaltırız artık," dedi.

Araptan çoğaltmak nasıl bir şey ki?

Fotoğrafın aslı bir yana, adamın aslına o akşam, sinemada seyrettiğim bir filmde rastladım. Arap Kadir! 1994 yılında Beyoğlu'nda, duvarında "bir daha kimseden asla borç istemeyeceğim" yazılı küçük evinde tek başına yaşarken, sobadan çıkan yangında ölen Bilge Olgaç'ın bir filmiydi seyrettiğim, "Linç". Kerim Korcan'ın gerçek bir olaya dayanan eseri. Filmin sonunda, Demir Karahan'ın oynadığı Arap Kadir, mahkûmlar tarafından odunlarla, bıçaklarla dövülerek katledilir. Cezaevinde mazlumun yanında duran, zalimin, başefendinin, müdürün oyununu bozan Arap, linç edilir.

Sinemadan çıktığımda, tüm iyi film seyredenlerin akıbetine uğramış ve bir daha eskisi gibi olamayacağımı anlayarak gitmiştim eve. Arap, cezaevinin havalandırmasına binbir tezgâhla gönderilip pusuya düşürüldüğünde, gardiyanın, "Allahını seven vursun, ne bulursanız vurun, mükâfatınız hazır," diye bağıran sesini, 8 Ocak 1996 tarihinde İstanbul Eyüp'teki bir kapalı spor salonunda tekrar duyduk.

Evrensel gazetesi muhabiri Metin Göktepe, 8 Ocak 1996 günü Ümraniye Cezaevi'nde öldürülen Rıza Boybaş ve Orhan Özen'in cenazesini izlemek üzere muhabir arkadaşlarıyla birlikte Alibeyköy'e gitmişti. Polis, cenazenin olduğu bölgeye barikat kurdu. Sarı basın kartı olmadığı için Göktepe'nin haberi izlemesine izin verilmedi. İçeri girmek için ısrar edince gözaltına alındı ve yüzlerce kişiyle birlikte Eyüp Kapalı Spor Salonu'na götürüldü. "Bu gazeteciymiş, özel muamele yapın, iyi vurun," diyordu polisler. Metin Göktepe'yi saatlerce dövdüler. "Yeter artık, gözlerim görmüyor," demesine aldırmadan Metin'i linç ettiler ve cansız bedenini "Duvardan düştü," diyerek oradaki bir büfenin kenarına attılar. Metin'den on yedi yıl sonra, acımasızca vurulan sopa ve odunlara dayanamayıp, "Vurmayın, öldüm," diyen Ali İsmail'e yaptıkları gibi.

1980-84 yıllarının Diyarbakır Cezaevi'nden, "insan soyunun hiçbir zaman buradaki gibi bir zulüm yaşamadığı yer" olarak söz edilir. Diyarbakır cehennemini yaşayanların en çok şaşırdıkları şey ise, sadece askerliklerini yapmak için orada bulunan ve bir süre sonra köyüne, kasabasına dönecek olan gencecik erlerin nasıl inanılmaz bir heves ve iştahla ve çoğu zaman hiçbir emir almaksızın mahkûmlara saldırmaları olmuştu. Erlerin linç psikolojisini, "O erler tümüyle insanlıktan çıkmış, kurt köpekleri gibi olmuşlardı. Eği-

tilmiş kurt köpekleri gibiydiler," diye tarif ediyor Tarık Ziya Ekinci.

Yıl 1984... Mecburi hizmet yılları. Artık maaşa geçmişim, param var yani. Geçmiş zaman, ne kadar alıyorum bilmiyorum, lakin, yine de altı delinen ayakkabıma gizli pençe yaptırıyorum. Kasaba meydanında kadim bir bedesten var. Sağlık memurunun tavsiye ettiği bir ayakkabı tamircisine gidiyorum, Ali Usta'ya.

Ali Usta alıyor, bakıyor ayakkabılara ve atıyor bir köşeye. Bir hafta sonra almaya gittiğimde ayakkabımı tanıyamıyorum, ilk aldığım günkü gibi, öylesine sağlam bir iş. Dayanamayıp soruyorum:

"Yav usta, bir ayakkabı nasıl bu kadar iyi tamir edilebilir? Helal olsun vallaha."

"Ben Ermeni bir ustanın yanında yetiştim hocam, onun çırağıydım. Ondan öğrendim mesleğimi," diyor Ali Usta. Biraz sustuktan sonra da ekliyor, "Bu dükkân da onundu zaten."

"Ne oldu sonra ustana?" der gibi bakıyorum yüzüne.

Hikâyenin sonunu biliyordum aslında. Yıllarca birlikte ekmek yiyip su içtikleri komşularına, arkadaşlarına, ustalarına, "Topraklarımızda gözünüz var," diyerek saldırmış, evlerinden barklarından etmiş, onları ölüm yolculuklarına sürmüşlerdi.

"Doğru söylüyorsunuz, bizim bu topraklarda gözümüz var, ama koparıp götürmek için değil, ta dibine gömülmek için," diyen gazeteci Hrant Dink ise toplumsal bir lincin seçip görevlendirdiği bir el tarafından katledildi. Hrant'ın dedelerini, ninelerini dükkânından, evinden, ailesinden koparan linç kültürü, yüz yıl sonra bu kez Hrant'ı koymuştu hedefine.

Aradan yıllar geçti. Yıl 1995. Yolum Paris'e düştü. 1980 zulmünden canını zor kurtarmış bir kardeşimin yanında ka-

lıyorum. Gündüzleri Sorbon, akşamüzeri Pompidou Kültür Merkezi. Gece yarısına kadar Fransızca. Gece yarısı Châtelet'de son RER'i beklerdim, soğuk ve karanlık metro durağında. Yaşlı ve çok zayıf, uzun pembe burunlu bir adam, muhtemelen eski bir alkolik, hep aynı köşede *Charlie Hebdo* satardı. Bir dergi alır, evde Ermeni bakkaldan aldığı beyaz peynir ve rakıyla beni bekleyen arkadaşıma doğru yola çıkardım. Yol boyu, yarım Fransızcamla karikatürlerin balonlarındaki konuşmaları çözmeye çalışırdım. Muhtemelen o yıllarda da *Charlie Hebdo*'ya karikatürler çizen ve "Kriz umrumda değil. Bir şey yaptığımı da zannetmeyin, hiçbir önlem almıyorum. Ben karikatür yaparım ve gülerim, o kadar," diyen seksen yaşındaki G. Wolinski ve dokuz gazeteci arkadaşı bir başka linç kültürünün eli silahlı temsilcileri tarafından katledildi.

Fadime annenin rüyasıyla bitirelim en iyisi: "Geçen rüyamda gördüm Metin'i. Yüzünü görmedim ama. Arkası dönük, çok büyük, yüksek bir ağacın tepesinde. Bir tarafında sebze var, elma var, mandalina, portakal var. Sepetlere Metin doldurmuş, kızlar da alıyor. Diyorum ki, 'Metin bak, topladıklarını kızlar alıyor!' O da, 'Anne, onlar bizim arkadaşlar. Bir şey deme tamam mı?'

'Yok oğlum!' diyorum, 'Bir şey demiyorum." Uyandım, bir ağladım..."

Ne Düşürür Ateşimizi?

Kasabada geçirdiğim dördüncü yılın sonunda, garip ama, burada doğduğumu, burada büyüyüp doktor olduğumu ve bu yüzden burada yaşayıp, en sonunda burada öleceğimi düşünmeye başlamıştım. Yasa gereği başka bir şehre tayin edemedikleri için ilk çalıştığım yere çok yakın olan bu kasabaya gönderilmiştim. Yersiz yurtsuzdum. Sürgündüm. Ne buraya aittim, ne de başka bir yere. Bir misafir gibi geldiğim bu kasabadan, en yakın zamanda gidecektim ama ne tuhaf, hep burada kalacağıma inanıyordum artık. Belki de bu yüzden, gitmek için hiçbir şey yapmadığım halde, ertesi sabah ayrılacakmış gibi hazır tutuyordum eşyalarımı ve bir daha dönmeyecekmiş gibi çarptığım lojmanın kapısını her akşam derin bir çaresizlikle yeniden açıyordum.

Toz toprak ve kavurucu sıcaklarla geçen malum bir yaz mevsiminin sıradan bir günüydü ve hafta sonuydu. Kasabanın tek caddesinin en ucunda, köy minibüslerinin kalktığı yerin hemen karşısında, traktör garajından bozma muayenehanemde oturuyordum.

Kavurucu sıcağın bittiği, havanın birazdan kışı hiç aratmayacak bir soğuğa döneceği ikindi ile akşam arası bir vakit. Babasının, galiba benim kasaplık ya da berberlik gibi bir işe sahip olduğumu düşünüp, "Yanında dursun hocam, bi meslek sahibi olur hiç olmazsa," diyerek bırakıp gittiği Adem, kapının önünde, elini beline dayamış gelen geçen traktörlere bakıyor. Odada benimle beraber bir kişi daha var. Sağlık ocağının kıdemli sağlık memuru, daha doğrusu sıtma savaş memuru Veysi. Sağlık ocağında yaptığı gibi, yüzünde anlamsız ama ona yakışan bir tebessümle bir saattir oturuyor. Hiç konuşmadan orada öylece durduğu halde, ikimiz de bundan rahatsız değiliz.

Her şey olağan ve olması gerektiği gibi sanki.

Sıcağın, sineklerin ve tozun yapışkan bir uyumla buluşarak havada yarattığı tuhaf huzur, hızla kapının önüne gelen eski bir köy minibüsünün sesiyle bozuldu.

Minibüsün telaşla açılan kapısından, kollarına girmiş iki adamla birlikte, titremekten yerinde duramayan, şişman, esmer, kısa boylu bir adam indi.

Adam ve yanındaki iki kişi, hep birlikte sığmaya çalışarak, zavallı muayenehanemin daracık kapısından içeriye düşer gibi girdiler.

"Nereye yatıralım?" dedi refakatçilerden birisi, bu durumdan bir an önce kurtulmak istediğini belli eden bir sesle.

Adem, çoktan onlardan önce içeri girip, odayı ikiye bölen kadife perdeyi sıyırmıştı.

Adamı yatırdık sedyeye. Hemen muayeneye başladım. O kadar titriyordu ki, dinleme aletini vücudunda sabit bir şekilde tutamıyordum. Cayır cayır da yanıyordu bir yandan.

"Adem, alkol şişesini ver oğlum!"

Önce alkollü bezlerle başlayan ateş düşürme operasyonu, giderek adamın başından aşağıya alkol şişesini boca etmeye kadar vardı, lakin hiçbir işe yaramadı. Damardan bir ateş

düşürücü yapmalıydım belki.

Çaresizlikten ne yapacağımı bilemez bir halde çırpınırken, bir ara omzumun üzerinden bizi seyreden Veysi'yi fark ettim. Çoktan unutmuştum ben onu. Baktım, bir şeyler söylüyor:

"Hocam, bu adam sıtma olmasın?"

"Ha!.. Sıtma mı?.. Ne sıtması yav!"

Tekrar döndüm adama. "Bizim sıtmacı Veysi'nin bildiği bir tek soru var, her sınavda o çıksın istiyor," diye geçirdim içimden.

Fakat ateşi de düşüremiyordum bir türlü.

Veysi'nin sesi geliyor öte yandan, hastanın yanındakilere bir şeyler soruyor:

"Hemşerim, nereli bu adam?"

Kulağım onlarda artık, çaktırmadan dinliyorum konuşulanları.

Adam Adanalıymış, biçerdöver şoförüymüş. Köse Mehmet'in tarlasını işliyorlarmış. Geçen hafta da olmuş buna benzer bir şey ama, kendiliğinden geçmiş. Bu sefer pek fenaymış, ne yapsalar geçmemiş. Alkol şişesini bırakıp, yavaşça döndüm Veysi'ye:

"Hakkaten sıtma olabilir mi Veysi?"

Veysi, her daim yanında taşıdığı tuhaf çantasının fermuarını açtı tüm sakinliğiyle. Oradan birkaç tablet hap çıkarttı. Bir bardak suyla içirdi adama.

"Bu sıtma, hocam," dedi sonra. "Kininden başkası düşürmez bunun ateşini."

* * *

Nereden nereye... Arkadaşlarımın, "Nasıl olsa devrim olacak," deyip, ertesi sabahki anatomi vizesine bile çalışmadığı günlerin masumiyetinden, sürek avına çıkmış çakallar tarafından, birer birer zalim bir sakinlikle avlandıkları günlere düştük.

Sağ yakaladıklarını, önce işkence tezgâhlarından geçirdiler; ölen öldü, kalanları, adına "Mamak Cezaevi" denilen, "5 No'lu Diyarbakır" denilen insanlığın utanç abidesi zindanlarına gömdüler. Lağımlara batırdılar, soğuk betonlara yatırdılar, köpekli çuvallara koydular.

Kadın erkek, genç yaşlı, içimizdeki ferahlığı karanfil kokularıyla gökyüzüne savurduğumuz mayıs günlerinden, panzerlerle, silahlarla yokuşlarda sıkıştırılıp öldürüldüğümüz provokasyonlara düştük. Ölenlerin arkası açık kamyonetlere doldurulup Kazancı'dan Taksim İlkyardım'a taşınan bedenleri, kanlı bir iz bıraktı Sıraselviler boyunca ve kalbimizin üzerinde.

Bin yıldır, aynı sokaklarda yürüyüp, aynı meydanlarda buluştuğumuz, aynı kahvelerde birlikte çay içip sohbet ettiğimiz bir şehrin caddelerinden, kapısı penceresi baltalarla kırılıp acımadan katledildiğimiz evlere düştük. Maraş'ta, Çorum'da sahneledikleri ölüm oyununun miadı doldu zannetmiştik, meğer yetmemiş, Sivas'ta da oynadılar aynı oyunu ve otuz beş insanın masum bedeni, yanmış otel halılarının üzerine uzatıldı yan yana.

Sevdiğimizin beline sarılıp umutla yürüdüğümüz sokaklardan, gece yarıları tekinsiz saatlerde, sorgusuz sualsiz götürüldüğümüz işkencehanelere düştük. Haziran günlerinde, içlerinin olanca ateşiyle sokaklara çıkan oğullarımızın, kızlarımızın üzerine, tüm nefret ve silahlarıyla saldırdılar, tekmelediler, vurdular, öldürdüler.

Meydanları, caddeleri, sinemaları, anılarımızı sildiler.

Çevresini ucuz işgücü deposu, kara duvarlı, sefil mahallelerle, içine kapanmış, yüksek güvenlikli semtlerin kuşattığı şehirlere hapsolduk.

Yeni misafirlerimiz, sokaklarda elini açmış ekmek dilenen, yok edilmiş bir halkın güzel yüzlü, kederli çocukları.

Emeğe, masumiyete ve inceliğe yer kalmadı ülkemde.

Havamız kirli, toprağımız verimsiz, bulutumuz asitli, şelalemiz mahpus, ırmağımız şaşkın, ağacımız kesilmiş, ormanımız yol olmuş,

"Gazeteler, rotatifler yalan söylüyor."

İnsan kalbi değil rakamlar hükmediyor hayatımıza ve artık sadece istatistikleri var bu ülkenin. Suçluyuz ve kederliyiz. Alnımız, kaybettiklerimizin ve anılarımızın ateşiyle yanıyor.

Şimdi omzumuzun üzerinden eğilip, konuşsa birisi:

Ancak, umudun ve iyiliğe inancın rüzgârı düşürür bu ülkenin ateşini, başkası düşürmez!

Roboski'nin Katırları, Şahitlerimiz

Sağlık ocağından titreyerek geliyorum lojmana. Hava çok soğuk. Sobayı yakıyorum önce, sonra da bir demlik çay. Formika masama oturup, dışarıda yağan kara bakarak uzun bir şiire başlıyorum. Arkası gelmiyor nedense. Bir kitap alıp, sobanın yanına çektiğim yatağa uzanıyorum sonra.

Kapı çaldığında, sobanın çoktan söndüğünü ve iyice üşüdüğümü fark ediyorum. Kucağımda kitapla uyuyakalmışım. Kalkıp açıyorum kapıyı. Karşımda, sırtında kalın bir palto, kafasını ve kulaklarını atkıyla dolamış, sakallı birisi. Nefes nefese ama, belli etmiyor bunu.

"Hastam var!" diyor bir solukta.

"Tamam," deyip, giyinmek için geri dönecek gibi yaparken, devam ediyor konuşmaya.

"Yalnız, hasta köyde! Avşar'a gideceğiz..." Biraz duralıyorum.

"Bi komşunun arabasıyla geldim, aşağıda hazır."diyor.

"Nesi var hastanın?" diyorum gayri ihtiyari.

"Bilmem," diyor. "Sık nefes alıyor. Kalkmıyor yerinden."

"Kaç yaşında?"

"Genç sayılır!"

Çocuğu mu, yoksa karısı mı hasta olan?

Avşar, yakın bir köy. Bu iyi, gider gelirim hemen. Yol açık demek ki. Kasabaya kadar gelebildiğine göre. Sağlık ocağından çantamı alıp çıkıyoruz yola. Adam da, arabayı kullanan komşusu da hiç konuşmuyor yol boyunca, ben de bir şey sormuyorum.

Köy minibüsleri gide gele yolu açmışlar demek ki, yavaş yavaş da olsa varıyoruz köye. Yoksul bir avlunun içine girip, duruyoruz. Ev karanlık. Biraz yadırgıyorum önce. Hasta uyuyor herhalde. İniyoruz arabadan. Tuhaf! Adam eve değil de evin yanındaki ahıra doğru yürüyor. İster istemez takip ediyorum. Ahırın kapısını açıyor sonra. İçeride bir gaz lambası yanıyor. Yerde, yan tarafına çökmüş yatan bir katır, yanında çömelmiş, küçük bir çocuk. Hayvan derin derin soluk alıp veriyor. Burnundan buharlar savruluyor havaya. Duvarda, çocuğun ve şimdi de bizim, ağır çekim oynaşan gölgelerimiz. Katırın pofurtusu...

Adam içeri girdikten sonra yavaşça varıyor katırın yanına, eğilip sıvazlıyor kafasını.

Sessizce izliyorum olanları. Neden sonra konuşuyor adam:

"Dünden beri kalkmıyor yerinden."

Ardından da bir solukta anlatıyor gece yarısı orada olma sebebimi.

"Veteriner izne gitmiş, ay sonuna kadar gelmeyecekmiş. Ne yapacağımı bilemedim. Senden başka çarem yoktu."

Hiçbir şey söylemeden öylece bakıyorum adama ve katıra.

Hayatımda ilk defa bir katır muayene edeceğim. Biraz acemiyim haliyle! Gidip, çöküyorum hayvanın yanına. Sağına soluna bakıyorum. Anamnez almalıyım. Hasta hikâyesi yani. Hasta konuşamadığına göre adamdan alacağız.

"Kaç gündür böyle?"

"İki günden beri. Bugün iyice kötüledi."

"Ne yapıyor mesela?"

"Böyle işte! İki gündür yemiyor, içmiyor," diyor adam. Biraz duruyor.

"Başka bir malım yok," diyor, derinden gelen, kederli bir sesle.

"Ona bir şey olursa yanarım."

Katırın karnına falan bakıyorum. Sanki, vücudu biraz ateşli. Çoğu zaman işe yarayan metodu denemek en iyisi galiba.

Sıkı bir antibiyotik ve biraz da ağrı kesici.

Öyle yapıyorum ben de. Yetişkin ve çok kilolu bir hastaya hangi dozda yapmam gerekiyorsa o dozda yapıyorum iğnelerini.

Adam ikircikli bir ruh haliyle izliyor yaptıklarımı. İşim bitiyor.

"Gidebiliriz artık," diyorum adama.

"Ya iyileşmezse?" diyor, gözlerime bakarak. Biraz korkuyorum doğrusu.

"Ne lazımsa yaptım işte... Bekleyeceğiz," diyorum.

Ertesi gün akşamüzeri lojmandan çıkarken bir bakraç yoğurt getiriyor Kapıcı Kasım, "Avşarlı biri bıraktı, gitti," diyor.

"Katır kurtulmuş!" diyorum sevinçle. Kasım anlamsızca bakıyor yüzüme.

* * *

Yılmaz Güney "Hudutların Kanunu" filminin senaryosunu yazmış, Lütfi Akad'ın önüne koymuş. Lütfi Bey'in aklında başka bir film var ama. Yılmaz Güney'i "Çirkin Kral" yapacak bir film. Bu yüzden, senaryoyu yeni baştan yazmak

için Urfa'ya gidiyor ve bir otele yerleşiyor. İlk önce, Yılmaz'ın bir yardımcısına eski bir kaçakçıyla konuşmak istediğini söylüyor. Yardımcı gülerek, "Başım üstüne ağam," diyor, ardından da ekliyor: "Bu işte insan çok eskimez zaten."

Lütfi Bey anlamıyor önce, ta ki kaçakçı gelinceye kadar.

Ertesi gün yanına gelen uzun boylu, saçları geriye doğru taranmış, esmer, genç bir adam, kaçakçılığın tüm inceliklerini anlatıyor.

Akad, kâğıdı daktiloya takıp yazmaya başlıyor:

"...Köyde açıklık yerde bir ceset yatıyor. Hıdır'ın ağabeyi sınırı geçerken çatışmada vurulup ölmüş. Yöreye yeni atanan üsteğmen olayı tahkike gelmiş. Muhtara ölenin kimin akrabası olduğunu soruyor. Muhtar, 'Akraba mı?' diyor. 'Burada hepimiz akrabayız.'"

28 Aralık 2011'de, dört savaş uçağı ile düzenlenen operasyon sonucu öldürülen otuz dört genç köylünün hepsi de birbirinin akrabasıydı. Roboski'de ölenlerin yakınları bu yüzden, sadece kendi evlatlarına ya da kocalarına değil, ölen akrabalarına da yanarlar:

"Üşüselerdi, gelirler ısınırlardı, çözerdik buz tutmuş ayaklarını, katırların iplerini. Yemeklerini, çaylarını koyardık önlerine, hazır ederdik yataklarını. Üşüselerdi ısıtmak kolaydı. Öldü onlar. Hiçbir şey yapamadık. Üzerlerine bir battaniye bile seremedik."[12]

O gün, parçalanmış bedenlerini çuvallara doldurup taşıdıkları kardeşlerinin ardından, onlarla birlikte kendilerinin de öldüğünü düşünen kız kardeşlerin acıları hiç dinmedi, kederli soruları da:

"Anlatsana be ağabeyciğim... Nasıl oralar? Üşüyor musun? Korkuyor musun? Yaraların iyileşti mi? Parçaların birleşti mi? Bizi özlüyor musun, seni özlediğimiz kadar?"

Annelerinin uykudan uyandırmaya kıyamayıp, yün döşeklerde yatırdığı evlatların bedenleri, katırların sırtındaki semerlerin arasına kondu. Çuvallara dolduruldu. Kızların kınalı elleri, halaya değil, kardeşlerinin cesetlerini otopsi masalarına taşıyan katırların ipine tutundu.

"Nerden, nasıl bilebilirlerdi ki, küçükken el salladıkları uçaklar bir gece yarısı sorgusuz sualsiz, kardeşlerini, kocalarını, abilerini bombalayacaklar..."[13]

O gece, seksen kiloluk Hamza'nın başında patlayan bombayla paramparça olmuş bedeninin on kilosu, sabaha karşı toplanıp bir başka katırın sırtına yüklendi.

Ama, yetmedi... Şimdi de, bu çocukların parçalanmış bedenlerini sessiz bir ağırbaşlılıkla taşıyan katırları öldürdüler.

28 Aralık Çarşamba gecesi. Bu insanların bombalarla yok edilmesine, dağlar, dereler, bulutlar ve katırlar şahittir. Dağların yamacından mevsimler geçti, dereler yeni sular taşıdı yatağında. Bulutlar da kayboldu gökyüzünde. Bir tek şahit katırlar kaldı. Bu yüzden mi öldürdünüz katırları?

Onları da öldürünce, unutulacağını mı zannediyorsunuz tüm bu olup bitenlerin. Battaniyeler içinde katırların sırtına yüklenmiş o çocukların yoksul bedenleri, bu coğrafyanın hafızasına çoktan kazındı, bilesiniz!

* * *

Hitit araştırmaları Hattuşaş harabelerinde başladı. Kil tabletlerin okunmasından anlaşıldı ki, imparatorluğun doğuşu da Hattuşaş'ta olmuştur. Hatti tarihini anlamaya Hattuşaş'tan başlamak doğaldır. Bu başlangıcı ise bir lanet simgeler.

"Kenti fırtınalı bir gecede aldım, ancak burada elime geçen sadece yaban otlar oldu. Benden sonra kral olacaklardan

her kim, Hattuşaş'ı yeniden canlandırırsa onu göklerin fırtına tanrısına havale ettim..."

Hattuşaş kalesini ve şehri yerle bir eden Kuşşara Kralı Anitta'nın bir tabletinde yazılı bunlar. Ne var ki, hiçbir esamesi okunmamış bu lanetin. Kentin yerle bir edilerek, insan, hayvan ne varsa yok edilmesine rağmen, Hattuşaş eskisinden daha büyük ve daha güzel olarak yeniden kurulmuş. Kussara'nın laneti, bir tapınak yazısının içinde gömülmüş, duruyor. Hattuşaş ise orada, insan aklının, umudun ve yaşama inancının sembolü olarak yaşamaya devam ediyor.

Sustuğumuz Yerden Kanıyoruz*

Bir haftadır yağan karın ardından ayaza kesmiş bir gece yarısıydı ve lojman yokluğunda kendime oda yaptığım hasta koğuşunun caddeye bakan penceresinden dışarıyı seyrediyordum.

Uzak bir köyden bata çıka gelen traktörün römorkundan, birbirine sokulmuş beş kişi indi. İkisi traktörün yanında kaldı, diğerleri hastanın kollarına girip, ağır aksak taşıdılar içeriye. Erken yaşlanmış, esmer, ince yüzlü bir kadın. Eli karnında, kıvranıyor. Ağrı dayanılmaz olmuş belli ki, yoksa sabahı beklerlerdi. Muayenede pek bir şey bulamadım. Haline dayanamayıp, ağrısını kesmeye karar verdim. Tecrübeli hemşiremin bakışlarından anlamalıydım aslında, gece yarısı sancıyla gelen bir hastayı, sıkı bir ağrı kesiciyle rahatlatmanın pek de hayırlı bir iş olmadığını. Az sonra odama dönmüş, kendime günlük, babama mektup, meçhul sevgiliye şiirler döşenirken, çok geçmedi, hemşire kapıyı tıklattı. Hastanın nabzı düşüyormuş, tansiyon da pek normal değilmiş. Telaşla koştum tabii ki. Kadının az önce rahatlayan yü-

(*) Adnan Azar'ın bir şiirinden ilham alarak.

zü, kül rengi. Soğuk soğuk terliyor. Karın da tahta gibi sert, ne yapacağız?

Hemşire, "Mevlüt Bey'i kaldırayım mı?" diye fısıldıyor usulca. Mevlüt Abi dahiliyeci, bizim de başhekim. "Tamam," diyorum, titremesine mani olamadığım bir ses tonuyla, "Bir de o baksın bakalım!"

Halbuki, o gece hastane bana emanet edilmiş. Herkes yemeğe gitmiş. "Cennet Bahçesi"nde bilmem kimin veda gecesi var. Bu demektir ki, geç vakit, davul zurna ekibiyle kasabanın tek caddesinde, her adımda zurnanın deliğine sokulan paralarla yolun sonuna kadar halay çekilerek yürünecek, sonra da herkes evine.

Şimdi bu saatte kaldırmak da olmaz adamı, ama durum fena.

Mevlüt Abi hep ayaktaymış gibi bir dirilikte geldi az sonra. Her zamanki sakin ve neşeli hallerle muayene etti kadını. Teşhis: akut apandisit!

Kapıcı Kasım, cerrah İbrahim Abi'yi kaldırmak için eve yollanırken, o da ellerini yıkıyordu sessizce. Süt dökmüş kedi gibi oturdum koltuğun ucuna. Hafif mütebessim, konuştu: "Ağrısını kesince iyileşti zannettin öyle mi? Ağrı seni ikaz ediyor halbuki. 'Ben buradayım, sorun devam ediyor,' diyor. Bağırandan değil, susan hastadan korkacaksın asıl."

* * *

Yılmaz Güney'in "Sürü" filmindeki Berivan karakteri de, film boyunca hiç konuşmaz, susar. Kocasına bir çocuk veremediği için yok sayılmanın isyanıdır konuşmamak. Suskunluğunu sadece bir yerde bozar. Küçük kardeşi bir çatışma anında kaza kurşunuyla öldüğünde, Berivan'ın çığlığıyla yırtılır perde.

Akrabalarımızdan birinin bir akşam anlattığı "susma" hikâyesinin kalbimi yırttığı gibi: "On yedi yaşındaydım evlendiğimde. O zamanlar, "ses saklama" âdeti vardı. Kayınpederin, kayınların yanında konuşamazsın, hiçbir şey söyleyemezsin, ses saklayacaksın yani. Artık, kaç sene olursa. İyi ses saklarsan eğer, ailenin büyüğü bi tarla ya da bi bağ bağışlar, ondan sonra dilin açılır, konuşmaya başlarsın. Öyle bi âdet işte. Ben de hiç konuşmazdım, hep ses saklardım. O zamanın başka bi âdeti de, evlere kadın getirmek. Öyle bir şey vardı, olmaz olasıca. Dört-beş arkadaş bir araya gelir, kadın getirirler, kadın hepsinin evinde sırasıynan kalırdı. Bizimki de almış getirmiş. Üç gün bizde kalacakmış. Kadın yukarda, bizimkiynen odada; ben de aşağıda, tandırın başındayım. Yukardan şırıl şırıl suyun sesi gelir. Yıkanmış herhal. Az sonra kurulamış saçlarını, indi aşağıya. Geldi önüme oturdu. 'Abla, saçlarımı bir örsene!' Ses saklıyoz ya, hiçbir şey söylemedim. N'apiyim, taradım, ördüm saçlarını. Pek de güzeldi saçları, beline kadar. İşim bitti, döndü, 'Sen niye hiç konuşmuyon abla?' dedi. Sustuğum yerden yandığımı bilmez ki! İçimden neler söylüyorum bir duysa."

"Halk sufizminde en iyi dilekte bulunma şekli sessiz dilektir. Kişi gönlü ile konuşabilir. Kalbi dilekler, lafzi dileklerden, dualardan daha makbul sayılır."[14]

Bu bozkır kadını biliyor muydu acaba bunları?

Terapide de, terapistin derdi, hastanın "sustuğu" yerdir, Freud'dan sonra, psikanalizle birlikte hasta, "bir sedire uzanacak ve aklından geçenleri serbestçe söylemeye davet edilecekti. Bu aynı zamanda hatırlamaya, bağ kurmaya, çağrışımlar üzerine düşünmeye de davetti. Sustuğunda niye sustuğu, neye direndiği, neden korktuğu çözümlenecek, bütün ruhsal hayatı mercek altına alınacaktı."[15]

* * *

Bu topraklarda kadınlar, hayatta kalabilmek için, kendileriyle birlikte bebeklerini de susturmak zorunda bırakıldılar: "Askerler çok yakınımızdaydı. Üç-beş adım daha atsalar tepemize binecekler! Saysenem ne yapacağını bilemedi. Memesini bebeğinin ağzına bastırdı, yarı gövdesiyle kapandı üstüne. Anne kız bir süre öylece soluksuz bekledi. Arkadan da bir çift el Saysenem'i sırtından bastırdı. Saysenem doğrulduğunda bebeği ağlamıyordu artık... Benim kucağımda da Kamer vardı. Kamerim gözlerini belertmiş, annesinin kucağında kaskatı kesilen talihsiz yeğenime bakıyordu. Olanı biteni anlamıştı o da, nefesini tutmuş, hiç sesini çıkarmıyordu."[16]

Ne var ki, "susmak" pek tekin bir durum değildir. Bunu en iyi zalimler bilir.

Zulmün en son vardığı yer gibi gözükse de, haklılığın son çaresidir susmak. Nurettin Yedigöl de öyle yaptı: sustu!

1954 yılında Erzincan'da doğan Nurettin, liseden sonra İstanbul'a geldi. İşletme fakültesinde okurken 12 Nisan 1981'de, İdealtepe'de bir evde gözaltına alındı. 1. Şube'ye getirildikten sonra, ağır işkencelere maruz kaldı. Derileri yakıldı. Kafasına çakılan çividen elektrik verildi. Ama o sustu, adını dahi söylemedi. En son 17 Nisan 1981'de, işkencede, çırılçıplak, konuşamaz ve kanlar içerisindeyken görüldü, bir daha da haber alınamadı. Polisler hiçbir zaman bu isimde birini gözaltına aldıklarını söylemediler. Cesedi bugüne kadar bulunamadı.

* * *

Suskunluk belli ki evrensel bir isyan. Kendi coğrafyamızda binlerce yıldır susturulmuş kavimlerin bir benzeri de Şi-

li'deki Kızılderililerdir. Şili'de Pinochet zamanından bu yana, "Şili'de Kızılderili yok, yalnızca Şilili var,"deniyor. Pek tanıdık bir cümle değil mi? Şili'de Kızılderililere, Güney Afrika'nın Apartheid dönemindeki siyahlar gibi davranılıyor. Otel ve lokantalara girmeleri yasak.

Güney Sierralar'da dünyaya gelmiş olan Lucho, "Okulda kendi dilimizi konuştuğumuz zaman beni döverlerdi," diye anlatıyor yaşadıklarını. Lucho'nun karısı Rosa, eskileri anarak, "Babam benim Keçuva dilinde konuşmamı yasaklamıştı, 'Senin iyiliğin için yapıyorum bunu,' derdi," diyor.

"Onları hor gören düzen, bilmediği bir şeyi hor görüyor, çünkü korktuğu şeyin ne olduğunu bilmiyor. Hor görme maskesinin ardında panik var. O eski ve kadim sesler ölmemekte direniyorlar çünkü."[17]

Susturulan Kızılderililer için, "Ne diyor bu insanlar?" diye sorar Galeano. "Sustukları zaman, ne konuşuyorlar acaba?"

Şimdi bize, "Susun," diyorsunuz. Çocuklarımız ölürken, sokaklarda sorgusuz sualsiz tekmelerle canları alınırken, gül yüzlü kızlarımız karanlık ormanlarda yakılırken, kar topu oynamaktan başka suçu olmayan arkadaşlarımız öldürülürken, itiraz edenlere, zulme, haksızlığa karşı çıkanlara "Susun," diyorsunuz ya. Belki susarız.

Ama o zaman, kulaklarınızı kapatın. Sustuğumuz zaman söylediklerimizi hiç duymak istemezsiniz çünkü.

Tanık

Gerçek bir ölüm vakasıyla ilk nerede ve ne zaman karşılaşmıştım çok iyi hatırlamıyorum. Belleğimi zorladığımda bir kış günü geliyor gözlerimin önüne. Çok küçüğüm. İlkokul son sınıf ya da orta bire gidiyorum. Kasabada ikindi vakti. Ortalık ayaz ve hafiften kar serpiştiriyor. Gazozhanede işim bitmiş, eve gidiyorum. Sırtımda abimin eski ceketi, nasıl üşüyorum ama. Ceketin önü kirli şişeleri yıkamak için eğildiğim havuz yüzünden ıslanmış. Belli ki, abimin eski kamyon lastikleriyle yaktığı soba işe yaramamış. Hafif öne doğru eğilerek ceketin buz tutmuş eteğini kendimden uzaklaştırmaya çalışıyorum. Gövdeme değdikçe yakıyor sanki.

Orta mahalle hamamının yanındaki tek katlı eski evin önünde, epey bir kalabalık var. Belediyenin her işte kullanılan perişan kamyoneti, kasası açık, yolun kenarında bekliyor. Yanında zabıta, birkaç polis. "Lütfi Efendi ölmüş!" Yalnız yaşayan, meczup birisi Lütfi Efendi. "Efendi" sıfatı geçmiş memuriyetinden kalan eski ve anlamsız bir kelime çoktandır. Üşüsem de, dikilip bakmaya başladım. Savcı içeridemiş ve teşhis tanıklığı için muhtarı bekliyormuş. Az son-

ra mahallenin her daim muhtarı, kendine ihtiyaç duyulmasından pek memnun, şişman gövdesiyle kalabalığın içinden sekerek eve girdi. Çok geçmeden de, eski bir battaniyeye sarılmış cesedi çıkarttılar evden. Lütfi Efendi'nin küçücük kalmış yoksul bedenini kamyonetin arkasına yerleştirdiler. Kamyonetin kapağı kapatılırken battaniye açıldı, ceset yere düşecek gibi oldu, telaşlandılar, hafif itekledilər, savcı kızdı falan...

Akşam evdeki sohbetten aklımda kalansa abimin söyledikleri: "Yav, adam hâlâ yaşıyormuş ha...Vallaha diyorum... Kamyonete koyarken ayaklarını oynatmış. Zabıtalar konuşuyordu kahvede. Yine de gömmüşler adamı."

* * *

Ailemizden ilk rahmetli olan ise Cemelli Ebemdir. Tıp fakültesi dördüncü sınıftaydım galiba. Farmakolojiden hatırlıyorum çünkü. Bazı geceler beni hâlâ kabuslar içinde uyandıran farmakoloji. Rüyamda meğer farmakolojiden geçmemişim, yeniden sınava girecekmişim! Kan ter içinde çabalıyorum: "Ben bu dersten geçtim hocam. Doktorum ben..." Neyse... Memleketten abim gelmiş. İzmir'de bir arkadaşını mı ziyaret edecekmiş, yoksa kamyona yük mü çıkmış, öyle bir şey. Akşama bekâr evimizin alışkın olmadığı bir koku, abim pirzola almış eve gelirken. Papazkarası vardı zaten, keyfimiz yerinde yani. Gecenin bir saati abim birdenbire, "Ha, unuttum bak söylemeyi, eben öldü," dedi. Yaşlı, yatalak ve hafızasını kaybetmiş ebemin ölüm haberini neşeli bir sofranın ortasında alınca, ne yapacağımı bilemeyip öylece kalakalmıştım. Sofradakiler yemeye içmeye devam ediyordu. Aklıma nedense, "Ebemin kimlik tespiti de olmuş mudur acaba?" sorusu geldi. İhtiyaç olsaydı herhalde babamı çağırırlardı. Babam, çok severdi annesini. Ceketinin iç cebinden çıkardığı hep tertemiz mendiliyle gözlerini siler ve

şunları anlatırdı savcıya: "Bu kadın benim annemdir. Adı Safiye'dir. Cemelli Ebe derler. On yedisinde evlenip, yirmi yedisinde dul kaldı. Hiç şikâyet etmeden bir ömür boyu çalıştı. Avuçlarında bitmeyen bir gayret ve şefkatle de çekip gitti bu dünyadan."

Ebemin neşeli bir sofra gürültüsüne karışan ölüm haberi, iyi okunmayan bir fotokopi kâğıdı gibi kalmıştır belleğimde.

On bir yaşındaki yeğenimin ölüm haberi öyle olmadı ama... Ankara'daydım. Evimiz Anıttepe'de, küçük bir çatı katında. O gün eve biraz erken gelmiştim. Konuklarım var, hızla duş alıp, giyinip çıkacağız. Telefon çaldı. Banyonun hemen yanındaki komodinde duran telefona üzerimden sular akıtarak uzandım. Ahizede abimin sesi: "Çocuk balkondan düştü... Ege Üniversitesi'nde şimdi. İzmir'e gel!" Yıllarca öğrencilik yaptığım, odalarında sabahladığım, koridorlarında gezindiğim okuluma kuş olup uçmak istemiştim o an. Ah, balkonlar, "ölümün evlerdeki cesur körfezi..."[18]

* * *

Mecburi hizmet sırasında şahit olduğum onlarca ölüm vakasında, savcının cesedi teşhis için çağırdığı kişinin yüzüne bakardım ister istemez. Yüzlerinde, bir görevi yerine getirmenin sessiz baş eğikliğinin yanı sıra, öleni son kez görmenin merak ve acısının da birleştiği o tuhaf resmi görürdüm hep.

Yakın bir tarihte, göstermelik de olsa, 12 Eylül faşist cuntasının başı Kenan Evren mahkemede ifade verdi. Müdahil avukatlardan biri, bir fotoğraf göstererek şahsı tanıyıp tanımadığını sordu. Evren, başını "hayır" anlamında iki yana salladı. Aslında beklenen ve olması gereken bu değildi. Evren, fotoğrafa dikkatlice bakarak ve hiç gözlerini ayırmadan şunları söylemeliydi: "Bana gösterdiğiniz fotoğraftaki kişiyi

tanıyorum. Kendisi on yedi yaşında bir çocuktur ve adı Erdal Eren'dir. Başında olduğum Milli Güvenlik Konseyi'nin onayıyla ve yaşı büyütülerek asılmıştır. İdam ederek öldürdüğümüz elli insandan biridir."

Aynı duruşmada bir başka avukat kanlı bir fotoğraf gösterdi Evren'e. Evren, yine hiçbir şey söylemedi, önüne baktı. Fotoğraftaki kişinin yakınlarının yüzlerine bakamayacağını biliyorum, lakin şunları söyleyebilirdi pekala: "Bana gösterdiğiniz fotoğraftaki ceset Süleyman Cihan'a aittir. Gözaltına alındıktan sonra elleri kelepçeli işkencede öldürülmüştür. Darbeden sonra yıllarca, gözaltında ya da işkencede öldürülmesine göz yumduğumuz yüzlerce insandan biridir."

Geçen haftaki bir duruşmada ise, Ali İsmail Korkmaz'ın annesi Emel Korkmaz, elinde oğlunun fotoğrafıyla adliye salonuna girdi. Sanıklara "Nasıl kıydınız Alime? Siz çocuklarınızın yüzüne nasıl bakıyorsunuz?" diye sordu. Anne Korkmaz, oğlunun çerçeveli büyük fotoğrafını, ifade veren sanık polisin suratına tutup, "Oraya değil buraya bak, 'Çocuğum var,' derken gözlerimin içine bak," dedi.

Savcı, Ali İsmail'in masum bedeninin yatırıldığı soğuk mermerlerin başına teşhis tanığı olarak kimi çağırdı, bilmiyorum. Ali'yi acımasızca döven polisleri çağırmamıştır kuşkusuz. Çünkü sanık polisler Ali İsmail'i tanımadıklarını söylediler. Orada olsaydım, mutlaka morga gider, savcıyı bulurdum. Mermer masanın yanında beklerken, yavaşça uzanır, Ali İsmail'in elini tutardım. Usulen değil, tüm kalbimle yemin ederek tanıklık yapardım: "Gösterdiğiniz genci tanıyorum. Adı Ali İsmail Korkmaz'dır. Kardeşimiz olur. Sıcak bir haziran gecesi eli sopalı ve silahlı katiller tarafından dövülerek öldürülmüştür. Bu durum içimizi yaksa da bizim için anlaşılmaz değildir. Çünkü 'egemenler iktidarlarını ortak bir öldürme suçunun üzerine inşa ederler.'[19] Onları bir arada tutan suç ortaklığıdır ve onları bizden ayıran şey bizi birleş-

tirecektir. Her şeyin farkındayız. Çöküş dönemlerinde kurban sayısı artar ve bu yüzden Anadolu'da, 'Zulmün artsın ki tez zeval bulasın,' denir."

Sonra Hatay'a, Ali'nin memleketine giderdim. Ali İsmail'in doğduğu topraklardaki cenaze evlerinde, genç ölüleri gömdükten sonra onun atını süslerler ve ölünün üstünden çıkan elbiseyi bir ağaca giydirirler. Hatay'ın en yüksek tepesine çıkardım sonra. Ali'nin elbiselerini oradaki bir ağaca giydirir, genç gövdesinden çıkacak yeni filizlere tanıklık etmek için beklerdim... Sabırla...

Yalnız Kuşun Yazgısı

Ortaokul bir ya da ikinci sınıfa gidiyoruz. Matematikçi Hikmet Bey, yüzünde hiç de masum olmayan bir gülümsemeyle bize bakıyor. Ağzına kadar denklem, permütasyon ve kombinasyon dolu acayip bir ödev vermiş, çözümleri de yarına istiyor. Bakalım ne yapacağız?

Son dersten sonra, elimizde matematik defterleri, üç arkadaş, Karaseki'ye doğru yola çıktık. Önce eve uğrayıp sucuk, kuru üzüm, birkaç tane de "keskiç" almıştım, Basri, babasının dükkânından iki şişe "Derdalan" şarabı, biraz fıstık içi, Ertaş da ebesinden "köftür" almıştı galiba.

Yol boyunca bastıramadığım bir korkuyla, ikide bir soruyorum Basri'ye: "Oğlum adam bi şey yapmasın bize?"

Kasabadan epey uzaklaşmıştık bu arada. "Damönü" denilen mevkide, oralarda bolca bulunan kaya mağaralardan birine yaklaştık. Mağaranın önüne yayılıp yatmış köpeklerden birkaç tanesi kafalarını kaldırarak bize doğru havlamaya başladılar. Zaten hep korkarım köpeklerden. Başından beri yanlış bir iş yaptığımızı düşünerek, geldiğimiz yo-

la doğru bakıyorum, şimdi şuradan koşmaya başlasam köpekler yetişir mi acaba? Basri yerden taş alıp atacak gibi yaparken, mağaranın içinden, üzerinde rengini çoktan kaybetmiş kirli bir palto, ayağında eskimiş botlarıyla, sakallı, seyrek saçlı, uzunca boylu bir adam çıktı. Eliyle küçük bir işaret yaparak, saldırmaya hazır halde bağrışan köpekleri susturdu. En cesurumuz Basri, yanına gitti adamın ve az sonra da bizi çağırdı.

Mağarada köpekleriyle yaşayan adam, kasabada "Deli Yüzbaşı" diye bilinen birisiydi ve biz adama Hikmet Bey'in verdiği problemleri çözdürmeye gelmiştik.

Deli Yüzbaşı'yı daha önceden bir kez görmüştüm. Halit Ağa'nın ekmek fırınından, kendi için mi, yoksa yanında sürekli gezdirdiği beş-altı köpeği için mi bilemediğim büyükçe bir torbaya doldurduğu bayat ekmekleri alıp, etrafına bakmadan Karaseki yoluna doğru hızlı adımlarla uzaklaşıp gitmişti. Yazları bağ ve bahçelerden elma, üzüm, karpuz alarak karnını doyurduğunu, ama karşılığında mutlaka o bağda ücretsiz çalıştığını söylerlerdi.

Köpekler uysalca uzandılar ateşin yanına. Basri getirdiğimiz yiyecekleri mağaranın içinde bir yere bıraktı. Mağaranın önüne, artık sönmeye yüz tutmuş ateşin yanındaki taşlara oturduk. Deli Yüzbaşı okuduğum matematik problemlerini, elindeki değneğiyle toprağa şekiller çizerek dinledi. Bir daha okuttu. Biraz durdu, düşündü ve başladı konuşmaya: "Bak şimdi, burada suyun taşıma kuvveti..."

Akşam iyice inmiş, sarı-kızıl bir renk tüm bozkıra çökmüştü. Bir süre sonra işimiz bitti. Hiç konuşmadan, tepeden aşağıya kasabaya uzanan toprak yolda sessizce yürüdük. Eve vardığımda babamı camekânda otururken buldum. Philips radyomuzdan gelen akşam ajansının sesi tüm salonu

doldurmuştu. Havada akşamhayır çiçeklerinin kokusu geziyor, bahçede ağzına kadar suyla dolu havuzun sureti salonun camlarına yansımış, sallanıyordu.

Babam sormadan konuştum:

"Deli Yüzbaşı'ya gittik bugün."

"İsmail'e mi?"

"Adı İsmail mi onun?"

Kafasını salladı hafifçe. Sonra, "Niye?" der gibi baktı yüzüme.

"Matematik problemini çözememiştik, ona yaptırdık!"

"Çözmüştür mutlaka," dedi babam.

"Evet," dedim, "çözdü."

Bir süre konuşmadık. Ajans bitmiş, "hafif batı müziği" başlamıştı radyoda.

"Niye böyle yaşıyor baba?"

Bir süre dalgınca gözlüğünün camını sildi babam. Sonra cevapladı sorumu:

"Kimseye benzemediği için oğlum... Düşündüğü gibi yaşadığı için!"

* * *

Albinizm, genetik özelliğe sahip, metabolik bir hastalıktır. Her canlıda, cilde, saça ve gözlere rengini veren melanin adlı pigmentler albinolarda yoktur.

1949'da Mali'de soylu bir ailede dünyaya gelen Salif Keita da bir albino olarak doğdu. Albinoların uğursuz olduğuna ve öldürülmesi gerektiğine inananlardan korumak için, ailesi Keita'yı herkesten sakladı. Keita yıllarca toplumdan ayrı ve yalnız yaşadı. Hayatında yalnızca kitaplar ve müzik vardı. Ama, sesi çok etkileyiciydi ve şarkı söylemek istiyordu. Ailesine göre ise, soylu biri asla şarkı söyleyemezdi ve bunu sadece aşağı sınıftan insanlar yapabilirdi. Keita her şeye rağmen, tüm bunlara direnerek düşündüğü ve dilediği gibi ya-

şadı. Dünyaya, Bambara dilinde, "Folon" "Yamore" ve "Madan" gibi mucizeler hediye etti.

Salif Keita, kabilesinin boyalı kuşuydu.

Polonyalı yazar Jerzy Kosiński, *Boyalı Kuş* kitabında, kuşçu Lekh'in, zalim eylemini anlatır: "Lekh, uzun uzun ve günlerce düşündükten sonra en güzel kuşlardan birini seçerdi... Sonra kuşun başını, kanatlarını, boynunu ebemkuşağı renkleriyle bezer, tüylerine bir demet yabani çiçeğin göz kamaştırıcı parlaklığını verirdi. Ormanda epey ilerledikten sonra kuşu bileğinden çözüp bana verir ve ayaklarından tutarak sallamamı isterdi. Boyalı kuş söylenir durur, bağrışına gelen bir sürü kuş tepemizde dönmeye başlardı. Yeteri kadar kuş toplandığına inanırsa bir işaretle tutsağı koyvermemi isterdi. Bulutların üstündeki küçük ebemkuşağı mutlu ve özgür yükselip kardeşlerinin gürültücü sürüsüne katılırdı. Diğerleri bir süre şaşkın bakarken, benzerini görmedikleri kuş, boşu boşuna kendilerinden biri olduğuna onları inandırmaya çalışırdı. Parlak renklerin iyice şaşırttığı kuşlar onu kuşkuyla inceler, sonra birbiri ardından saldırıp boyalı tüylerini gagalayıp yolmaya koyulurlardı. Tüysüz ve kan içinde kalan zavallı kuş havada duramaz, düşerdi."

Bizde de boyalı kuş metaforuna çok benzeyen bir hikâye vardır: "Zilli Kurt."

Anadolu'da koyun sürüsüne saldıran kurtlar bir koyunu almakla yetinmez, bütün bir sürüyü yaralayarak kaçarlarmış. Kurdun yaraladığı koyun da iflah olmaz, mutlaka ölürmüş. Böyle zamanlarda, kurtların peşine düşen köylüler birini yakalarlarsa eğer, sağlam bir zincirle kurtun boğazına zil takar, serbest bırakırlarmış. Kurt, hiçbir canlıya, koyuna, keçiye yaklaşamadığı için açlıktan ölürmüş. Muktedirler bu

yöntemi köylülerden öğrenmiş olacaklar ki, kendilerine karşı çıkan her mazlumun boynuna bir zil takıp bırakıyorlar hayata. Afrikalı büyücüler de, çok uzun yaşamak isteyen zenginlere, içinde albino elleri, ayakları, gözleri veya kafa derisi bulunan iksirleri içirmeye devam ediyorlar. Albinolar yaşarken değil, ölüp bir iksire karıştırıldıkları zaman işe yarıyorlar ve bu yüzden albino cinayetleri bitmiyor.

Oğlumla yan yana, birbirimize sokulmuş oturuyoruz kitaplıktaki divanda. Akşamın geç saatleri. Uyumak istemiyor ve sürekli küçük numaralarla beni oyalamaya çalışıyor. Annesinin üniversiteden gelişini bekliyor, onu görmeden yatmayacak belli ki. Ben de çok ısrar etmiyorum doğrusu. Sessiz ve güzel saatler. Oturduğumuz yerden tam karşımızdaki kitap dolabının kapağındaki camın kenarına sıkıştırılmış büyük boy bir resme bakıyor birden ve daha önce hiç fark etmediğim bir merakla heceliyor:

"Che Gu-e-va-ra... Bu adam kim baba?"

"O bir..."

"Devrimci" mi desem, "sosyalist" mi desem diye düşünüyorum şimşek hızıyla, ikisinden de vazgeçiyorum sonra.

"O, iyi bir insan oğlum."

Biraz duruyor ve son zamanlarda diline pelesenk ettiği bir cümleyle devam ediyor:

"Seviyor musun onu?"

"Çok..."

"Niye seviyorsun?"

Kendince karşılaştırıp, sonuçlar çıkartacak galiba.

"Dedim ya, iyi bir insan. Çalışkan, cesur ve yardımsever biri..."

"Peki, nerde yaşıyor şimdi?"

"Artık yaşamıyor oğlum... Öldü... Öldürdüler..."

"Niye öldü?"

Aklıma babam geliyor nedense... Belki de en doğru cevabı hatırlattığı için:

"Kimseye benzemediği için oğlum... Düşündüğü gibi yaşadığı için..."

Ölümüne Seversen Ölürsün

Soğuk bir aralık günü... Ortalıkta hiç kimse yok. Her zaman neşeli çocuk sesleriyle dolu bahçe, sabahki kardan artakalan beyazlığın içinde, sessiz ve hüzünlü. Bahçenin bittiği yerdeki yeni bina inşaatı hemen fark ediliyor. Arabamızı bahçenin girişine bıraktık ve yürümeye başladık. Çok geçmeden dokuz-on yaşlarında esmer, ince yüzlü bir çocuk sakin adımlarla geldi, karşımızda durdu.

"Hoş geldiniz!"

"Aziz Bey'e geldik oğlum, nerede kendisi?"

"Aziz Dede inşaatta, gelin götüreyim sizi."

Sıvasız merdivenleri tırmanarak küçük bir odanın kapısına geldik. Çocuk, odanın kapısını açarak hemen pencerenin önündeki divana doğru yürüdü. Hafifçe eğilerek, "Dede, dede!" diye seslendi. İnce bir battaniyenin altına kıvrılmış el kadar bir gövde kıpırdadı önce ve yavaşça toplandı. Üzerinde eski, kolsuz bir hırka ve ayağında eprimiş bir eşofmanla, bitmemiş bir inşaatın karanlık odasındaki uykusundan kaldırdığımız adam Aziz Nesin'di. Aziz Bey, gözlerini karanlığa alıştırmaya çalışarak bir müddet baktı bize.

"Eskisi gibi göremiyorum artık, biraz yakına gelin bakayım."

Kadim dostu Nurettin Abi, "Benim abi, Nuri, bu da bizim Doktor Ercan, seni görmeye geldik," dedi. Divanın yanındaki sandalyelere oturduk ve uzun uzun konuştuk. Sohbetin bir yerinde, aralığın kaçında olduğumuzu sordu. "Tesadüfe bakın, bugün benim doğum günüm," diyerek devam etti sonra. Ziyaretine gittiğimiz Çatalca Nesin Vakfı'nın yatakhaneleri yeterli gelmiyordu artık çocuklara ve bu yüzden ek yatakhanelerin olduğu bu inşaatla uğraşıyordu epeydir. Ama işte, bir türlü yetmiyordu para! Kitaplarından gelen telif ücretleri ve hayatı boyunca kazandıklarıyla güçbela vakıf adına alınan gayrimenkullerin kiraları da karşılamıyordu giderleri. Bütün derdi buydu Aziz Bey'in.

Aziz Abi'yi ziyarete gittiğimiz tarih 20 Aralık 1994'tü. "Şeytan Aziz bu, yakın, yakın!" nidalarıyla çıktığı Sivas cehenneminden yaklaşık bir yıl sonra yani. Akşam olmadan İstanbul'a dönmek için izin alıp ayrıldık Çatalca'dan. Giriş kapısına kadar uzanan taşlı yolda giderken Nuri Abi'ye dedim ki: "Abi, bu adam kendisine yapılanları hak edecek ne yaptı bu ülkeye?"

Kar yavaş yavaş hızını artırmıştı. Hiç konuşmadan yürüdük. Aziz Nesin kısa bir süre sonra da öldü. İyi biliyordum, Madımak Oteli'ndeki otuz beş canın hatırasının nasıl ağır bir yük gibi çöktüğünü kalbine.

Aziz Abi niye Sivas'a gitti? Ömrünü yetim, kimsesiz çocuklara niye verdiyse o yüzden gitti. Aziz Abi yakılmayı hak edecek ne yaptı bu ülkeye? Ölmeden bir saat önce bile, ömrünü verdiği kimsesiz çocukların nasıl daha rahat yaşayacaklarını ve gelecekte onlara daha iyi neler sunabileceğini düşündüğüne adım gibi eminim. Bu yüzden mi hak etti yakılmayı?

* * *

Sivas yangınından tesadüfen kurtulan fotoğrafçı Mehtap Yücel benim hemşerimdir. Dünyayı başkalarının görmediği açılardan görür, vicdanlı ve haysiyetlidir. Mehtap'ı katliamdan kısa bir süre sonra tanımıştım. Kederli yüzü ve kırık sesiyle 2 Temmuz 1993'ü anlattı bir öğleden sonra. Ağlayarak anlattığı hikâyeyi ağlayarak dinledim.

"Nasıl olsa öleceğim dedim. Buradan çıkış yok. Bunlar bizi yakacaklar. Hiç olmazsa otelin içinde çektiğim fotoğrafları kurtarayım. Çıkardım filmleri makineden ve bir film kutusunun içine koydum. Onu da yanmaz bir şeylere sararak içime sakladım. Cesedimi bulduklarında mutlaka ulaşırlar fotoğraflara diye düşünüyordum..." Madımak Oteli'nin merdivenlerinde çaresizce oturan Behçet ve Uğur kardeşimin, Metin Abi'nin fotoğrafları işte o yanık kokulu fotoğraflardır. Arkadaşımın gövdesine sardığı fotoğraflar.

Uğur Kaynar'ı, Karanfil Sokak'taki kitapçının önündeki bahçede, elinde Bafra sigarasıyla sessizce otururken hatırlarım. Ahmet Erhan tanıştırmıştı ilk. Uzanıp kucaklaşmıştık birbirini kırk yıldır tanıyan ahbaplar gibi. Ahmet'e çok benziyordu. Bu dünyaya hep borçluymuş gibi bir suçlulukla kendi köşesinden güller ekiyor, şiirler topluyordu. 2 Temmuz 1993'te Sivas'ta yandı. Öldüğünde peçeteye yazılı bir şiir, üç-beş kuruş para ve bir paket Bafra sigarası çıktı çantasından. Ömrünün bilmem kaç senesini cezaevlerinde geçirmiş, mahpusta iken çocuğunun doğumu ile babasının ölüm haberini aynı anda alan bir adamdı Uğur. Bütün bunları hak edecek ne yapmıştı bu ülkeye? Niye Sivas'a gitmişti? Niye cezaevine girmişse işte o yüzden Sivas'a gitmişti. 12 Eylül'den önce ODTÜ işgaline, Şentepe Direnişi'ne, Tuzluçayır'a niye gittiyse, ondan gitmişti Sivas'a. 12 Eylül faşist darbesinden sonra niye yattıysa Mamak'ta, o yüzden yatmıştı Madımak Oteli'nin dumana kesmiş ucuz halılarının serildiği koridorlarına... İnsan olmak-

tan başka bir şey bilmiyor ve elinden başka bir şey gelmiyordu işte.

* * *

Yıl 1984, Ankara... Güle oynaya, hiç bitmeyecekmiş gibi sürdürülen sohbetlerin içindeki aşk ve şiire emdirilmiş bir pelür kâğıdı gibi yaşıyordum. Ben hep böyle gidecek zannettim ömrümü. Duvarları şiirle kaplı çatı katındaki bekâr evimiz yıkıldığında terastaki mangalı kurtarmak için giden arkadaşıma Çorumlu ırgatların sorusu: "Abi burada oturanlar acayip şeyler mi yaşadılar?"

Doğru, çok şey yaşadık. Uykusuz geceler, uzak sevgililer, alkolle yıkayıp yaladığımız yaralarımız, yarım kalmış sızılar, olmamış bir şeyler, devrim gibi...

Bizim evin müdavimlerinden biri de Behçet Abi'ydi. Onunla hep Ankara'da birlikte oldum. Ama ilk anım İstanbul'a ait nedense. Uykusuz ve yorgun bir İstanbul yolculuğunun sabahında yolumuz Rami'ye düşmüştü. Behçet Abi gitmiş eski kışlanın önünde öylece durmuştu. Yanına vardım ve "Abi, amma takıldın buraya, ne oluyor?" dedim. İlkokuldan sonra nasıl asker olduğunu, aileden ayrılışını, ranzada günlerce nasıl ağladığını anlattı. "Daha çocuktum lan!" diyordu, "Bildiğin çocuk..."

Behçet Aysan'ın kızı, yeğenim Eren, titrek bir gül yaprağına dokunan yağmur tanesinin sesiyle soruyor: "Babam bu ülkeye bunu hak edecek ne yaptı?" Behçet Abi niye Sivas'a gitti? 12 Mart Askeri Darbesi'nde niye atıldıysa okuldan, niye düştüyse cezaevlerine, o yüzden gitti Sivas'a. Behçet Abi'yi niye yaktılar? İbo'yu niye öldürdülerse işkencede, Erdal'ı niye astılarsa yaşını büyüterek ve Ali İsmail'e niye saldırdılarsa sopalarla, o yüzden. Behçet Abi'yi yakanlarla, Erdal'ı asanlar, Uğur'u yakanlarla Hrant'ı kalleşçe vuranlar, aynı ailedendir.

Bu insanlar, bunu hak edecek ne yaptılar bu ülkeye? Bence çok açık suçları: Bu toprakları ve üzerindeki insanları ölümüne sevdiler. Daha ne yapacaklardı Allah aşkına. "Ölümüne seversen ölürsün," diyorlardı işte!

2 Temmuz 1993'te akşam vakti Cihangir'den Gümüşsuyu'na doğru bir yokuşu çıkıyordum. Penceresi açık bir salondan sokağa taşan televizyon sesinde, bir spiker, arka arkaya bir takım isimler sıralıyordu. Saydığı isimlerden biri de Behçet Sefa Aysan. Bir süre "Sefa" adına takılıp kaldığımı hatırlıyorum. Behçet Aysan tamam da, Sefa neyin nesi? Öylece durdum sokağın ortasında, abisi uzak bir şehirde yakılmış küçük kardeş şaşkınlığıyla. Yıl 2014. Mevsim yaz ve aylardan Temmuz. "Değişen bir şey yok" hâlâ, Behçet'in deyişiyle, "ölüm hariç..." "Aynı gökyüzünün altında, aynı kederle" yaşıyoruz işte...

"Yakılanlardan mısın, yoksa yakanlardan mısın?" diye sorarmış Sivaslılar gurbette birbirlerine rastladıklarında. Ben, hâlâ yananlardanım...

PROMETHEUS'TAN BUGÜNE

Prometheus insanlara yardım etmeye çalışırken tanrılar tarafından cezalandırılan, ancak acı çekmeyi bilinçli bir biçimde kabul ederek kendi misyonunu yerine getiren bir öncüydü.

Direnmek, inanmakla ilgili bir şey. İnandığın şeyin bilincinde olmak. Bu yüzden başına gelebilecekler karşısında korkmamak ve acı çekmemek. Prometheus, tanrılardan ateşi çalıp insanlara verdiğinde başına gelecekleri biliyordu. Yüreğinin her sabah bir kartal tarafından yenilmesine, ancak yaptığı işin bilincinde olduğu için direnebildi.

12 Eylül'den önce çalıştıkları bölgedeki kadınlarla birlikte hareket eden, konuşan, yardım eden devrimciler vardı. Onlara Mitka'nın romanını okuyorlardı. Romanda gerillalar dağa çekilince halk bahçelere ekmek koyar, acıktıklarında gece gelip almaları için. Bucalı kadınlar yıllar sonra devrimci kadınlarla karşılaştıklarında, onlara "Romandaki gibi, biz de günlerce balkonlarımıza ekmek koyduk, ama gelmediniz," demişler.

Prometheus'un saf bilinci, Bucalı kadınların balkona ekmek koymasında kendini gösterir. O kadınlar başlarına bir şey gelse eminim güle oynaya yaşarlardı. Baştan sona bilinçle ilgili bir duygu durumu bu.

İnsanın yaptığı işin sonunda başına geleceklerin bilincinde olması kendine saygı duymasından başka bir şey değilmiş meğer. Kendine saygısı olmayanın hiçbir şeye saygısı olmazmış, artık sadece bunu biliyorum.

Genç Ölmek

Deniz...

"...Gemerek'te evler hep bahçe içinde. Ben önde, jandarmalar arkada, koşuyoruz bir bahçeden bir bahçeye. Bir duvardan atlayıp yere yatıyorum, ya ayaklarının dibine ateş ediyorum, ya başlarının bir karış üstüne. Onlar da yatıyorlar ben ateşe başlayınca. O zaman kalkıp koşuyorum, böyle iki-üç tur atıyoruz Gemerek'in içinde. Herkes durmuş beni seyrediyor. Bir kadın, evinin kapısından, az ötede beni seyreden kocasına sesleniyor: 'Herif, gel çorbanı iç, soğuyacak, yine gider seyredersin!'

Çocuklar, ben ateş ettikçe alkışlıyorlar. Kiminin elinde ayçiçekleri; hem beni izliyor, hem ayçiçeği yiyorlar. Bir buçuk saat kadar sürüyor bu kovalamaca. Bir ara, üstüne hoparlör bağlanmış bir taksi çıkıyor ortaya. Hoparlörden acımasız bir ses şunları söylüyor Gemereklilere: 'Ben belediye başkanınız! Komünist Deniz Gezmiş, Gemerek'te. Silahı olan silahını alsın, av tüfeği olan av tüfeğini. Silahı olmayan da taşla sopayla saldıracak. Herkes hazırlansın! Yakalayacağız onu!' Gidiyor sonra..."

Mart 1971... Avanos Ortaokulu'na gidiyorum. Bir gece önce Naciye Hala'mın zeytinyağı ve sarımsağa emdirilmiş pamuk koyma projesi tutmadı. Sabaha kadar zonkladı kulağım. Sabah annem, babamın yün kaşkoluyla kafamı, kulağımı iyice sardı. Öylece gittim okula. Öğle arasında gazozhaneye uğradım. Abim güveç yaptırmış, ondan yiyeceğim. Az sonra tepsi gibi kullanılan geniş bir ekmeğin üzerindeki güveç, dumanlar savurarak geldi masaya. Ekmeğin ucundan koparan güvece dalıyor. Kimsenin yanındakine baktığı yok. "Bu kesin ettir," diyerek ekmeğin arasına koyduğum tüm parçalar et suyuna sıvanmış patates çıkıyor. Küçük abim iri bir parçayı ustalıkla ağzında yuvarlayıp yutarken, bıyık altından da gülüyor halime. Yine aç kalacağım galiba. Tam bu sırada, belediyenin her zaman cızırtılı ve ne dediği anlaşılmayan hoparlöründen belediye başkanının sesi duyuldu. Bağıra bağıra bir şeyler anlatıyor. Güveç kokusuna gelen abimin arkadaşı Hacı Dayı, masaya sıkışırken havadisi de verdi: "Belediye reisi minibüsün üstüne çıkmış konuşuyor. Teröristler mi yakalanmış ne!"

Az sonra çarşı meydanındayım. Kan ter içinde, elindeki mikrofondan Deniz Gezmiş'in nasıl yakalandığını anlatan, ahaliye akıllar veren belediye reisinden aklımda kalan fotoğraf, konuşurken bir yandan da sağ eliyle sürekli kasığına bastırmasıydı. Görüntünün tuhaflığı benim için ancak tıp fakültesindeki cerrahi stajımda anlaşılır hale geldi. Bizim reis, bağırmaktan şişen kasık fıtığını eliyle iterek yerine yerleştirmeye çalışıyormuş meğer.

Deniz'i yirmi beş yaşındayken, Hüseyin ve Yusuf'la birlikte bir Hıdrellez sabahı astılar. Yusuf da yirmi beşindeydi, Hüseyin ise yirmi üç. Bakmayın "dede" lakabına, ikisinden de küçüktü Hüseyin.

Hıdrellez Anadolu'da, bozkırın doğum günüdür. 6 Mayıs 1972 günü annem, her Hıdrellez günü yaptığı gibi erkenden kalkarak sabah namazını kıldı ve ardından Kızılırmak'a gitti. Irmağın birazdan yükselerek sileceği kumların üzerine, bebekler, çocuklar, gelinler çizdi. Kamışlardan derme çatma evler yaptı. Bana sınavım için şans diledi.

O sırada Deniz'in annesi Mukaddes Hanım, –ki kendisi aslen Tortumludur– belki de çörek hazırlıyordu. Tortum'da Hıdrellez gecesi, rüyasında özlediği birini görmek isteyen, bir gün önceden oruç tutar. Akşam Tortum'un tuzlu çöreğinden yenir ve hiç su içilmez. Mukaddes Hanım o gece uyuyabilse belki rüyasında görecekti Denizini, lakin olmadı. Alıcı kuşlar gece yarısı kapıya gelip Cemil Bey'i götürdüler, Deniz'in dal boylu cansız gövdesini teslim etmek için.

Hüseyin Sarızlıdır. Demek ki annesi Selver Hanım da erkenden kalkmış, kutlu bir ağacın dibinde Hüseyin'i için, boz atlı Hızır'dan dilekler dilemiştir. Nereden bilsin güzel yüzlü oğlunun az önce yağlı bir ilmeğin ucunda turna olup gökyüzüne uçtuğunu.

Yusuf Yozgat doğumludur. Çerkez oldukları söylenir. Annesi Mediha Hanım, oğlunu bir kez daha can gözüyle görebilmek için, kıbleye bakan yedi çeşmeden su içmiştir, akan suda yıkanmış, kâğıda yazdığı dileklerini gül ağacının dibine gömmüştür mutlaka. Yazık ki işe yaramamıştır.

Mahir...

Mart 1974. Nevşehir Lisesi'ndeyim. Haftada bir saat "Milli Güvenlik Dersi" diye bir ders görüyoruz, nam-ı diğer "as-

kerlik" dersi. Nevşehir Komando Birliği'nden tıknaz, yanık tenli, albay mı binbaşı mı bilemediğim rütbeli bir asker girerdi derse. Sınıf mümessili Derviş koridorun başında durur, albayın gelişini kollardı. Onun uzaktan gelen "Dikkaaat!" sesiyle toparlanır, hiç sesimizi çıkarmadan, ayakta mum gibi beklerdik. Askerlik dersinde sıranın gözüne yerleştirdiğim kitapları okurdum genellikle ya da 1-A'daki yeşil gözlü kıza akrostiş yazardım... Öyle bir ders işte.

Martın son günleriydi galiba. Albay birkaç hafta derse gelmedi. Lisede boş geçen derslerin tadı hiçbir şeye benzemez. Ben şiire devam ettim tabii ki. Hicranlı dörtlükler yazıyordum artık. Zaten "benimki" de geçen gün koridorda arkadaşıyla kıkırdayarak geçip gitti yanımdan, neye yoracağımı bilemedim. Zafer Hoca'nın dediği gibi kara sevdaya mı düştüm nedir.

O haftaki askerlik dersine bir tuhaf geldi albay. Derviş'e "dikkat" çektirmedi. Her zamanki zıpkın hal de yoktu üzerinde. "Bilmem kaçıncı sayfadan itibaren okuyun," diyerek oturdu yerine. Kalktı sonra pencereye gitti ve uzun uzun baktı dışarıya. Her zaman en arka sıradaki haytalarla oturduğum için görebiliyordum ne yaptığını. Arkasına bağladığı ellerini biraz daha sıktıktan sonra asker botlarının içinde hafifçe yaylanarak geriye dönüp bizi seyretmeye başladı. Bir şeyler konuşmak ister gibi bir hali vardı. Nasıl olduysa laf teröre, komünizme falan geldi. Bizim albay iki sene önce Niksar Kızıldere'de Mahirleri kuşatan komando birliğindeymiş. Ağır ağır ve kelimelerini seçerek konuştuğunu iyi hatırlıyorum albayın. "Biz görevimizi yaptık," diyordu. "Askerlik" diyordu. "Emir komuta" diyordu. O günkü dersten aklımda kalan cümle ise, "Ne olursa olsun, yine de yiğit çocuklardı..." cümlesi olmuştu.

Ulaş...

Yıl 1980. Henüz darbe olmamış. Hacıbektaş'ın her yıl tekrarlanan şenliklerine gidiyoruz. Ulaş'ın memleketine yani. Sırtımda tuhaf bir ceket, gözümde siyah gözlükler. Kendimizce tebdil-i kıyafet yapmışız. Her akşam şenliğin yapıldığı alana arkadan gizlice giriyor, sunuculuk yapıyorum. İşimiz bitince de yine aynı araçla Avanos'a dönüyoruz. Gece yarısı eski bir Murat 131'in içinde sallanarak ilerlediğimiz bozuk bozkır yollarında, Hacı Bektaş-ı Veli'nin kendine niye böyle bir coğrafyayı seçtiğine şaşardım en çok. Bir de Ulaş'a. Güler yüzlü, mütevazı ve cesur. Ulaş'ın lakabının "Fukara" olduğunu biliyordum. "İnsan yaşadığı yere benziyor demek ki," diye düşünmüştüm.

19 Şubat 1972... Ulaş gardaş... Sulucakarahöyük'ün Topain köyünde başlayıp ODTÜ'ye uzanan, oradan İstanbul Arnavutköy'de sabaha karşı biten yirmi beş yıllık bir ömür. Genç gövdesinde yaşı kadar mermi izi...

Canım çok sıkılıyor.

Siz ne yaparsınız canınız çok sıkıldığında? Yeğenimi kaybettiğimde Edip Cansever okumuştum hiç durmadan.

Şimdilerde Ulaş'ın Mahir'i kucakladığı videoyu izliyorum. İyi geliyor...

Dersimiz Faşizm, Günlerden Gezi

"Faşizmi çocuklar da anlayabilir," diye başlar bir şiirine E. Günçe. O'na göre faşizm, "dayak yemektir serseri bir babadan ve karanlık bir odaya kapatılmaktır, hakkını istemekte direttiğin zaman..."

Faşizm, bence de anlaşılması zor bir şey değildir.

Bir defalık kullanım özelliğine sahip, açarsa cezalandırılacağı Çin malı gaz maskeleriyle, yerin yedi kat dibine gönderilen Egeli madencilerin alnına yazılmış kara bir yazıdır faşizm. Dünyanın bütün mürekkepleriyle, ama yalnızca muktedirlerin kalemiyle yazılır. Z ile m'nin arasında i'nin olmadığı bir kelimedir. Alın yazısıyla hiçbir ilgisi yoktur.

Çok karmaşık bir konu değildir esasında. "Bakırdan vazgeçip alüminyuma, demirden vazgeçip naylona, topraktan vazgeçip betona gelenlerin" semti Okmeydanı'nda, annelerin göğüslerinde taşıdıkları "görülmüştür" damgalı mektuplara sinmiş yürek ağrısıdır. Faili faşizm olan meçhullerin ülkesinde, oğullarına mezar arayanların yaşadığı düzenin adıdır. Çocuklarının otuz yıl sonra bulunan yanmış kemiklerine sevinenlerin ülkesidir faşizm.

Okmeydanı diyoruz ya, işte tam da oralarda bir yerlerde, İstiklal Caddesi'ne yüz metre mesafede, parlak neonların aydınlatmadığı kara duvarların dibindeki çaresizliktir. Şimdi artık çok "kıymetli" olan arazilere yaptıkları derme çatma evlerin, bir gün başlarına yıkılacağının korkusudur. Yüksek teknolojili emar merkezlerinin yanı başında, hâlâ ishalden ölen çocuklardır. Yoksulluktur, kederdir. Dünyanın en ağır hastalığıdır faşizm.

Uykusuz ve yorgun bir hastane sabahındasınız diyelim. Gözünüzden uyku akıyor ve servisin koridorundan sallanarak odanıza gidiyorsunuz. Sabah kahvaltısını dağıtan görevliler geçiyor yanınızdan. Epeydir 401'de yatan ve artık terminal safhada olduğunu bildiğiniz kadın hastanızı görürsünüz yarı açık kapıdan. Genç anne, kendisine verilen kahvaltıya hiç dokunmadan saklayıp, her sabah okula giderken yoksul giysileriyle yanına gelen küçük oğluna yedirmeye çalışır, binbir zahmetle yatağından doğrularak. Faşizm, bu kadının ve çocuğunun yaşadıkları olabilir mi mesela?

Hiç de anlaşılmaz bir şey değildir faşizm. On altı yaşında, Dersimli, esmer, incecik bir kızın, her gün on beş saat karın tokluğuna çalıştığı havasız ve güneşsiz bir fason atölyeye ömrünü gömmesidir örneğin.

Faşizm, çok uzaklarda bir yerde değildir. Sokağın ortasında, evlerimizin içinde ya da hiç çocuk olmamış bir takım adamların buz gibi kalplerinde, gezinir durur.

Her gün arabanızla yanından geçip gittiğiniz bir evde yaşayan genç bir kadının, hiç istemediği ve zorla dayatılan bir evliliği artık taşıyamayıp, bebeğini sırtına sararak kendini ipe vermesidir faşizm. Bir ülkenin, ipin ucunda sallanan vicdanıdır yani. Ya da tecavüz edilerek öldürülen günahsız kızlarının hastane morgunda bekleyen cesedini bile almaktan korkan ana babaların çaresizliğidir.

Faşizm çok da güncel bir şeydir ve kapitalizmle aynı sü-

laleden gelir. Bir yandan yağmalar, diğer yandan ortak eder günahına. Bitmek tükenmek bilmeyen kârlar, komisyonlar ve yüzdelerdir. Yüksek verimliliktir, akıl almaz hesaplardır. Dili bir tuhaftır, zor anlarsınız; bankaların, borsaların ve insan kaynaklarının dilidir. Gevezedir faşizm, hastalıklı ekranlardan akıllarınıza hücum eder hiç durmadan.

Faşizm, parmağını sallamaktır her seferinde. Çocuklara, kadınlara ve yaşlılara düşman olmaktır. Onca hırsızlık ve soytarılıktan sonra, utanmadan ortalıkta gezinmektir. Maden ocağının önünde yan yana yatan genç bedenlere yetmeyen tabutlardır. Kavun deposuna doldurulan cesetlerdir. Nefes alacak hava, bakacak gökyüzü, içecek temiz su bırakmamaktır faşizm.

Evet, iyi anladınız; faşizm sıraya girmektir. Hizaya gelmektir. Mecburen selam vermektir. Başını önüne eğmektir. Gölgenden korkmaktır. Umudun bitmesi, iyiliğin yenilmesidir. Sınıfta, sokakta, çarşıda, evde ve artık üzerinde yürünmesinden bile korkulan meydanlardadır.

Ama zor oyunu bozar ve insanlık tarihi, zalimlerle mazlumların mücadeleleri tarihidir.

Bu yüzden mesela, 27 Mayıs 1871'de Parisli komüncüler öleceklerini de bilseler, tarihe "başka türlü bir hayatın mümkün olacağını" kanlarıyla yazmışlardır. Çoğu işçi, gazeteci, doktor ve rahip olan doksan iki kişi altmış gün kadar iktidarda kalmayı başarmışlardır. Bu kısa sürede kiralar azaltılmış, borçlar ertelenmiş, faizler yasaklanmıştır. Fabrikalar çalışan işçilere devredilmiştir. En sert direniş yoksulların daha yoğun olduğu bölgelerden gelmiş, sokak savaşları sekiz gün sürmüştür. Dönemin hükümeti 27 Mayıs 1871'de kuşattığı direnişçileri ve destekçilerini vahşice öldürmüştür.

Evet, zor oyunu bozar ve tarih hep zalimlerle mazlumların kavgasını yazar. Bu yüzden "Gezi" diye bir şey olur bir

haziran günü ve herkes anlamaya çalışır olanları. Anlaşılması çok da kolaydır aslında.

"Kimin işi bu Gezi meselesi?" sorusunu hemen cevaplayabilirim bu yüzden: Bana kalırsa, "üşüdükçe kendini yakan çocuklar"ın işidir Gezi.

Epeydir unuttuğunuz bir türkünün, birden dilinizin ucuna gelivermesi gibi bir şeydir. Çok gitmek istediğiniz bir konser için, karaborsadan bilet almaktır da diyebiliriz.

Sabah uyanıp gözlerinizi açtıktan sonra, bir süre daha yataktan kalkmayıp, her şeye boş vererek biraz daha kalmaktır yatağın sıcaklığında.

Gezi, sahilde çıplak ayakla yürümektir ya da balkonda otururken tepenizde sallanan asmanın ucundan bir salkım üzüm koparmaktır.

Uzun ve terli bir yaz gününün sonunda, koşarak denize girmek gibidir yani.

Nasıl söylesem, şöyle bir örnek de verebilirim: Gezi, çocukların canının erik istemesidir.

Parisliler şehrin en yüksek tepesine gömdüler ölülerini ve adını Sacré-Cœur koydular. "Kutsanmış yürek" anlamında. Taksim bizim tepemiz değilse de, avlumuzdur. Gezi boyunca bizim avludan birçok kuş havalandı. Ali İsmail saka kuşudur, renkli kanatları ve narin boynuyla. Saka kuşunun vatanı Hatay'dır, Ali de herhalde memleketine gitmiştir. Abdullah hemşerisi olur, buluşmuşlardır mutlaka, bir kayanın ucunda. Ethem, kara yağız at demektir. Güçlüdür, kuvvetlidir Ethem; belli ki turna olup uçmuştur Sungurlu'ya. Berkin de kuvvetli demektir, lakin çok uzun yatmıştır beyaz çarşaflarda, zayıflamıştır ve artık bir serçe kadardır gövdesi. Bu yüzden fazla uzağa gidemez, Okmeydanı'ndaki evlerinin çatısına konmuştur en fazla.

Gezi Parkı İstanbul'un Sacré-Cœur'üdür. Kalbimizdeki yeri de Paris Komünü kadar içlidir.

Dersimiz faşizmdi değil mi? O zaman unutmadan, faşizm korkaktır, hiçbir şey dindiremez korkusunu.

Yine E. Günçe'yle bitireyim, biraz değiştirerek:

"gezinin kuşları,
ürkütür tüfeklerini,
hiç çiçek ve çocuk olmamış o adamların..."

Kesmik Buğday

Annem bahçedeki kümesten yakaladığı tavuğu kestirecek birini arıyor. Babamın hiç o taraklarda bezi yok. İki büyük abim gazozhanede. Bana bakıyor, kitap okuyorum, benden de ümit yok. Yan komşumuz Memiş Amca'yı bulmak için kendi kendine söylenerek çıkıp gidiyor. Memiş Amca emekli astsubay ve annemle iyi anlaşırlar nedense. Az sonra konuşmalarını duyuyorum. Memiş Amca askerine emir veren tarzını hiç bozmadan, kış için aldığı odun ve kömürleri anlatıyor anneme. Nasıl ucuza aldığını, odunların kuruluğunu, kömürlerin hiç tozunun olmamasını falan. Merdivenin altında gördüğüm odunlar geliyor aklıma, cetvelle ölçülmüş gibi düzgün ve hepsi de aynı hizada.

Akşama bütün evi saran tavuk kokusu ve üst kat salona kurulan sofra. Şeküre Abla'nın Mehmet Abi gelecekmiş yemeğe. İstanbul'da Kuleli'de hocaymış. "Subaylara Rusça öğretiyor," diyor babam, çok önemsemesinin yanı sıra sesine biraz da gizem katarak.

Mehmet Özgül Abi'yi ılık bir eylül akşamı, kucağında

kendi çevirdiği Cengiz Aytmatov kitaplarıyla hatırlarım. Yemekten sonra babamla salonun bahçeye açılan kapısı önünde çay içip, eskilerden konuştular. Babam bütün üniversitelilere yaptığı gibi hayranlıkla Mehmet Abi'yi dinliyor. Arada sırada ürkek bir şeyler soruyor ve hemen arkasından tekrar, içli bir hayranlık.

Benim gözüm sehpada duran kitaplarda ama. Mehmet Abi fark ediyor halimi.

"Nasıl," diyor, "okumayı seviyor musun?"

Babam bu sefer kendinden pek emin ve gururlu:

"Çok sever efendim. Çok güzel okuyor. Bakalım, sonradan bozulmazsa..."

Kitapları alıp yavaşça gidiyorum kovuğuma.

Cemile'yle o gün tanıştım. Aytmatov'un bir çocuğun gözünden anlattığı, İkinci Dünya Savaşı yıllarında Kırgızistan'ın bir köyünde geçen, yasak bir aşk hikâyesi. Aynı çiftlikte çalışan Cemile ve Danyar'ın aşkı. Aragon'un bile "dünyanın en güzel aşk öyküsü," dediği satırlar.

Hikâyenin bir yerinde, Danyar oldukça ağır bir buğday çuvalını tartıdan alıp arabaya koymaya çalışınca, Cemile ona çıkışır ve çuvalı birlikte taşımaları gerektiğini söyler. Bundan sonrasını kitaptan okuyalım:

"...Cemile'nin kendisi de Danyar'ın elini tuttu. Ellerini kavuşturarak çuvalı birlikte kaldırırlarken, zavallı Danyar utancından kıpkırmızı oldu. Daha sonra aynı şekilde birbirlerinin ellerini sımsıkı tutarak ve başlarını birbirine dokunacakmış gibi eğerek çuvalları her kaldırışta, Danyar'ın nasıl işkence çektiğini, Cemile'nin yüzüne bakmamak için kendisini nasıl zorladığını, dudaklarını nasıl sıktığını görüyordum. Buna rağmen Cemile, tartıda çuvalları tartan kadınla şakalaşıyor ve Danyar'ın o halinden habersiz gözüküyordu..."

Hikâye devam eder. Danyar'ın türküleriyle güzelleşen bozkır ve Cemile'nin cesareti. Hitler faşizminin dünyayı kana buladığı yıllarda çocuklarını savaşa göndermiş Kırgız halkının, "Her buğday tanesi cepheye gidiyor" yazılı ambarların önünde düğün yerine gider gibi toplanmaları, kızlı-erkekli, genci-yaşlısıyla faşizmi dize getiren inançları. Danyar'ın bozkırın ortasındaki dolgun başakları dalgalandıran türküleri, genç yüreğimi de dalgalandırmış, insana olan inancımı tazelemişti.

* * *

1958 yılı, Küba. İç savaş yılları. Ufukta devrim gözüküyor. Yirmi dört yaşında Küba'lı devrimci öğretmen Aleida, gönüllü olarak Che'nin savaştığı dağlara gidiyor. Üzerinde teslim etmesi gereken paralar var. Paralar Aleida'nın tüm gövdesine bantlanmış. Che'nin yanına vardığında bantları sökemeyen Aleida ondan yardım ister. Yıllar sonra Aleida'ya yazdığı mektupta, bantları sökerken tahriş olmuş tenini görünce neler hissettiğini, nasıl bocaladığını anlatır Che. Kamptan ayrılmayan Aleida, gerillalara hemşirelik yapar. Bir gün yol kenarında sırtında çantasıyla oturmuş dinlenirken, Che cipiyle gelir durur önünde: "Hadi atla arabaya, çarpışmaya gidiyoruz."

Arabaya biner ve giderler. "Biniş o biniş," diyor Aleida, "Bir daha hiç inmedim o cipten." Birlikte savaşır ve mücadele ederler. 1 Ocak 1959'da diktatör Batista'nın bir uçakla Dominik Cumhuriyeti'ne kaçtığı gün, Che Guevara da Aleida'ya evlenme teklif eder. 2 Haziran 1959'da evlenirler.

Che 1967'de öldürülür. Aleida hâlâ yaşıyor, Che'nin dört çocuğuyla birlikte.

* * *

Mine, tütünle uğraşan Alaçatılı bir ailenin kızıdır. Buca Eğitim Enstitüsü'nde öğrenciyken, 12 Eylül Darbesi'nden

sonra şehirden ayrılır. 1982 yılının 15 Ekim gecesi, Urla'da bir bağ evinde etrafları sarıldığında içerideki kızlı-erkekli on beş-yirmi kişiden tek kadın Mine'dir. Çatışarak çemberi yarıp çıkmaya karar verdiklerinde de dışarıya ilk fırlayan odur. Yaylım ateşle öldürülür.

Yine babamla bitireyim ben bu mevzuyu: "...Ekini biçip, buğdayı savurduktan sonra, ürünü çuvallara doldurur, pazara götürürdük. Geride, harmanın dibinde, arpa, buğday ve yulafın karışık olduğu, 'kesmik' denilen bir yığın kalırdı. Biraz buğday, biraz arpa, biraz da çavdar. Bu karışık ürün pazarda pek para etmez. Çitçiler, hasattan kalan bu karışık ürünü toplar, temizler ve değirmende öğütürler. Bu undan dünyanın en lezzetli, en güzel kokulu ekmeği olur: kesmik unun ekmeği..."

Kızdan erkekten, yaşlıdan gençten, yan yana durandan, birlikte yürüyenden korkanlar! Hâlâ anlamadınız mı, biz kesmik unun ekmeğiyiz. Sizin pazarınızda para etmemek bize ancak gurur verir. Kızlarımız ve oğullarımız yeryüzü sofrasının en has ekmeğidirler. Biraz buğday, biraz arpa, biraz da çavdardırlar. Bazen Deniz, bazen Mine, bazen de Aleida'dırlar. Kızlı erkeklidirler yani. Umudumuz onlardır...

Evet, Ne Çıkar Siz Bizi Anlamasanız da?*

Kenti yönetenler, süslü ve kokulu sözcüklerle bezenmiş dosyalarını burnumuza uzatarak, epeydir ikna etmeye çalışıyorlar bizleri. Bundan sonra nasıl yaşayacağımıza dair kararlar almışlar yine. Nerede yürüyeceğiz? Nerede nefes alacağız? Nasıl uyuyacağız? Nereden alıp, nereye vereceğiz? Hepsine karar vermişler. İhtimal ki, geniş masalar üzerine büyük haritalar serilmiş, kravatlar hafif gevşetilmiş, gömlek kolları bir miktar çemrenmiş, mimar ve yönetici büyüklerimiz, ellerindeki kırmızı, mavi raptiyeleri önlerindeki kâğıtlara hafifçe eğilerek batırıyor, cetvelleriyle üzerimize çizgiler çekiyor, pergellerini sağa sola çevirerek, hayatlarımız için önemli yollar çiziyorlar. Bizden habersiz ve ne yazık ki, hep bize dair.

En çok şikâyet ettikleri şey de onları anlamıyor oluşumuz. Hakkımızda hayırlısı neyse, onlardan iyi bilecek değiliz ya. Ama bir türlü ikna olamıyoruz nedense. Her seferinde ayaklarına takılan bir sürü irili ufaklı taş. Her seferinde yeniden anlatma ve ikna etmenin insana sıkıntı veren halleri. Beyhu-

(*) Edip Cansever.

de bir uğraş işte. Bir türlü adam olamıyoruz. Kıpırdanıyoruz. Karşı çıkıyoruz. İtiraz ediyoruz. Yürüyoruz bazen. Dayak yiyoruz. Anlamıyoruz işte birbirimizi.

Ey kibir heykelleri, ey çok bilmişler. Para babaları, müteahhitler, ey tacirler...

Niye anlamıyoruz birbirimizi biliyor musunuz?

Niye tuhaf geliyor size bizim itirazımız, bitmeyen inadımız, biliyor musunuz?

İşte, görüyorsunuz, "Emek Sineması'nı yıkıp, yerine on bir sinema daha yapacağız," diyorsunuz, yine de memnun olmuyoruz. Şaşırıp, hayretle bakıyorsunuz yüzümüze, hatta tutamayıp kendinizi, öfkelenerek gaz sıkıyor, cop sallıyorsunuz kafamıza. Ama olmuyor. Çünkü sizin biber gazı sıktığınız gözlerimiz, sizlerin gördüğü şeyleri görmüyor. "Çünkü göz, 'şeyleri' görmez, başka şeylerin anlamını yüklenmiş şeylere ait 'şekilleri' görür. Mekânlar, kendi başına hiçbir şey değildir. Bir 'yer'in 'yer'likten çıkabilmesi ve 'mekân' olarak nitelenmesi için, 'iletişim'in bir uğrak noktası olması gerekir. Mekân, ancak en temel bir insani deneyim olan iletişim ile ilişkisi halinde mekân olur, aksi halde bir 'yer' olarak kalır."[20]

"Mutlak mekân diye bir şey de yoktur zaten. Mekân ancak içerdiği enerjilerle var olur. Zaman da kendi başına hiçbir şey değildir. O da ancak içinde yer alan olaylar sonucu kendini sürdürür." (Heidegger)

Şimdi... Sultanahmet denince sizin aklınıza köfte gelir, ama biz Halide Edip'in iki yüz bin kişiye yaptığı isyan yüklü konuşmasını hatırlarız. Kafanızda yeni AVM hayalleriyle gezdiğiniz Hacopulo Pasajı'na biz Namık Kemal'in *İbret* gazetesi yazıhanesini görmek için gideriz. Narmanlı Han'dan gelecek inşaat sesleri mi, yoksa oranın kadim kiracısı A. H Tanpınar'ın şiirleri mi mutlu eder sizi, hadi doğruyu söyleyin!

Sizin kapı girişi olarak gördüğünüz yer, bizim için ilk kavgada sığındığımız güvenli bir limandır. Sizin için sadece yokuş olan Kazancı, bizim kardeşlerimizin mezar yeridir. Siz The Marmara'da otururken o günkü hasılatınız geçer akıllarınızdan, biz gayri ihtiyari çatıya bakarız, 1977 Mayısı'nın eli silahlı provokatörleri nereden ateş açmışlardır diye.

Yerimiz farklı, yönümüz farklı. Bu şehre, mekânlarımıza, meydanlarımıza farklı yerlerden bakıyoruz. Bu yüzden ayrı şeyleri görüyoruz. Biz Bankalar Caddesi'ne baktığımızda ilk sevgilimizi hatırlarız, siz ilk banka hesabınızı. Biz Emek Sineması'na girdiğimizde, ilk hangi filmle ruhumuzun savrulduğunu düşünürken, siz "Daha önce niye fark etmedik buradaki rantı," diye hayıflanırsınız.

Tıpkı İstanbul'a baktığımızda gördüğümüz şeyler gibi. Biz denizin kokusunu, siz hafriyat tozunu çekersiniz içinize. Biz ışıltılı gökyüzüne dalıp giderken, siz emsal kat peşinde koşarsınız. Bizi anlayamazsınız. Hiçbir zaman da anlayamayacaksınız. Size tuhaf geliyor takıntılarımız, vazgeçemediklerimiz. Şaşarak baktığınız ruh hallerimiz.

Ne alakası var demeyin sakın, çok alakası var. "Bazılarına göre, 'kuvvet' para ile organizasyonun çarpımına eşittir, bize göre de kuvvet ivme ve kitleyi ilgilendiren bir büyüklüktür," diyen, bu ülkenin en kıymetli bilim adamı Mustafa İnan'ı nasıl anlamadıysanız, bizi de anlayamazsınız. Hüseyin İnan'ın, idam kararı kesinleştikten bir hafta sonra bile okumak için avukatı Halit Çelenk'ten, mecliste görüşülen tarım reformu tutanaklarını istemesini neden anlayamıyorsanız, bizi de ondan anlayamazsınız.

Mekânlarımızı anılarımızla var ederiz. Anılarımız kalbimizdir, kalbimiz de toz kuyusu. Her seferinde, en kıymet verdiğimiz şeylerden artakalan toz zerrelerini biriktirdiğimiz kocaman bir kuyu.

Ne diyebiliriz ki size. İflah olmaz bir bağımlısınız. Deniz suyu içmiş gibisiniz. İçtikçe içiniz yanıyor. Hiçbir şey yetmiyor size. Çocuklarımıza yaşanır bir yeryüzü bırakmamak için var gücünüzle çalışıyorsunuz. Her seferinde daha çok şey istiyor, sahip olduğunuz her şeyi daha da çoğaltmaya bakıyorsunuz. Öyleyse istediğiniz olsun. Greyderleriniz ve dozerleriniz artsın. AVM'leriniz de. Takım elbiseleriniz, raporlarınız, kravatlarınız, parlak ayakkabılarınız, zırhlı arabalarınız ve çek defterleriniz artsın. Paralarınız ve komisyonlarınız da...

Hepimizin koşulsuzca, adına "piyasa" dediğiniz "para tanrınızın" vaat ettiği yeşil otlaklarda gezinen "ekonomik hayvanlar" olmamızı istiyorsunuz. Olmayacağız.

Zamanda kaybolmak, mekânda kaybolmaktır. Sizin zamanınızda ve mekânlarınızda kaybolmayacağız.

Egemenler iktidarlarını ortak bir suçun ve baskının üzerine inşa ederler. Buna mecburdurlar. Hiç kuşku yok ki, iktidarın olduğu her yerde bir direniş de vardır ve her daim de olacaktır.

Mekânlarımız da yanlıdır. Biz Emek'ten yanayız, Emek de bizden yanadır.

"Ünlü gezgin Marco Polo, tek tek her taşıyla bir köprüyü anlatır Kubilay Han'a. "Peki, köprüyü taşıyan taş hangisi?" diye sorar Kubilay Han. "Köprüyü taşıyan şu taş ya da bu taş değil, taşların oluşturduğu kemerin kavsi," der Marco. Han sessiz kalır bir süre, düşünür. Sonra ekler: "Neden taşları anlatıp duruyorsun bana? Beni ilgilendiren tek şey

var, o da kemer." Marco cevap verir: "Taşlar yoksa kemer de yoktur."[21]

Ah, bir anlayabilseniz şu basit gerçeği: Emek yoksa İstanbul da yoktur.

Ama evet, ne çıkar siz bizi anlamasanız da?

Ölüm Ölür, Biz Ölmeyiz*

İki gündür aralıksız yağan kar tüm aileyi bir araya toplamıştı. Hepimiz salondaki sobanın etrafına dizilmiş, ortadaki tepsiden kavurga, kuru üzüm ve ceviz yiyorduk. Adam boyunca kar, çarşıya inen tüm yolları kapatmış, fırtına herkesi evin içine hapsetmişti sanki. Tam bu sırada elektrikler gitti. Bir süre hiçbir şey yapmadan sessizce bekledik. Annem kalkarak depo gibi kullandığımız yan odaya geçti. Az sonra camını hohlayarak temizlediği bir gaz lambasıyla döndü. Epeydir kullanılmadığı anlaşılan lambanın kaybolmuş fitilini yavaşça uzattı, abim fitili yaktı ve cam yerleştirildi. Gölgelerimizin uzadığı, hüzünlü bir ışık yayıldı salona. Hiç kimse konuşmuyordu artık. Hızını artıran rüzgâr, görünmeyen deliklerden odaya sızıyor, lambada küçük titreşimler yaparak duvara vuran gölgelerimizi ileri geri oynatıyordu. Annemin, babamın ve ebemin yüzlerine baktım çekildiğim köşeden. Sessiz, içli bir andı. Herkes, uzak ülkelerden tesadüfen bir araya gelmiş seyyahlar gibi oturuyordu odanın ortasında. Bu hal ne kadar sürdü hatırlamı-

(*) Aşık Hüdai.

yorum, birden elektrikler geldi. Kamaşan gözlerimizle rüyadan uyanmış gibi baktık birbirimize. Annem bir yandan lambayı söndürüyor, bir yandan da mırıl mırıl bir dua okuyordu:

"Nur içinde yat Edison, mekânın cennet olsun. Allah senden razı olsun..."

Bizim evde annemin en sık kullandığı cümle kalıpları namaz vakitlerine ilişkindir: "İkindi okundu mu?", "Yatsıyı duyan var mı?", "Ezanı duymadım gerçi amma namazımı kılayım..."

Annem, şimdi de Edison'a dualar okuyordu.

* * *

Bolivya Dağları'nda küçük bir köy olan Higuera'da yaşayan köylülerden Teresa Royas, ne zaman zorda kalsa, oradaki tüm mucizelerin kendisinden bilindiği, yolcuların koruyucusu ve doğumların yardımcısı "Aziz Ernesto de la Higuera"ya dua ediyor. Ernesto Che Guevara'ya yani!

"Aziz Ernesto beni ve ailemi her zaman korudu," diyor Teresa ve devam ediyor: "Bir gün bindiğimiz kamyonetin tekeri patlamıştı. Uçuruma doğru kaymaya başladık. Hemen Aziz Ernesto'ya üç dua okudum. İki dakika sonra, kamyonet durdu."

Sadece Teresa değil, tüm köylüler, otuz dokuz yaşında iken Bolivya dağlarında işbirlikçi faşistlerin suratlarına tükürerek ölüme giden Guevara'nın sözlerini ve mücadelesini, kutsal bir deneyime dönüştürerek yeniden üretmiş ve onu "aziz" ilan etmiş.

Che için, "Çok iyi bir kumandandı," diyor köylüler. "Doktordu ve gebe kadınlara yardım ediyordu. Eşitlikten, adaletten ve sağlıktan söz ediyordu ve özellikle yoksulların aç kal-

mamasını istiyordu. Bizim için öldü o. Aynı İsa gibi. O, gerçek bir azizdi."[22]

* * *

"Kaybetmekten korkma; kaybettiğinde değil, vazgeçtiğinde yenilirsin," diyen Che'nin ruh kardeşi Zapata da benzer şeyler söylemiş:

"Eviniz yakılırsa yeniden yapın, tahılınız yakıldıysa yeniden ekin. Çocuklarınız ölürse daha çok doğurun. Sizi ovalardan kovarlarsa dağlarda yaşayın ama yaşayın. Özgürlük bir kelime değil, barış bir rüya değil."

"Toprak ve Özgürlük" şiarıyla binlerce topraksız köylüyü arkasında toplayan Meksikalı devrimci Emiliano Zapata, diktatör Diaz'ın yıkılmasından sonra da, mücadelesini sürdürdü. Onu bir tehlike olarak gören Carranza tarafından pusuya düşürülerek 10 Nisan 1919'da öldürüldü. Zapata'nın cesedi bir kaya üzerine yatırılarak köylülere gösterildi. Onun ölümsüz olduğuna inanan köylüler yine de ikna olmadılar. Cesedi gören tüm köylüler insanın içini ürperten bir gülümseyişle aynı şeyi söylediler:

"Hayır, bu Kumandan Zapata değil... Zapata ölmez ki!"

* * *

Babası öldürüldüğünde henüz on bir yaşında olan Mehmet, beş-altı sene sonra babasının intikamını almak ve üzerine gelenlere karşı kendini savunmak için yakın arkadaşlarıyla dağa çıktı. Artık Çakırcalı Mehmet Efe'ydi o.

Çakırcalı, eşkıyalığı boyunca, diğer birçok efe gibi varlıklı kişilerden aldığı paraları kendisine yardım eden yoksullara dağıttı. Birçok zengini de köprü, çeşme gibi hizmetler yapmaya zorladı. Bu sayede halkın gözünde kısa sürede efsaneleşti.

1911'de Nazilli Karıncalıdağ'da askerlerle girdiği bir çatış-

mada öldürüldü. Köylüler, "Eğer bana bir şey olursa sizi bitirir bunlar, o yüzden benim başımı yok edin," tembihiyle kafası kesik şekilde Karıncalıdağ'a gömülen Çakıcı'nın öldüğüne hiçbir zaman inanmadılar. Yetmiş yedi arkadaşıyla isyan edip, kısa zamanda binlerce köleden oluşan ordusuyla Roma'yı titreten Spartaküs'ün son savaşta yenilmesine rağmen, öldüğüne hiç inanılmadığı gibi. Spartaküs'ün cesedine hiç ulaşılamadı ve ona ne olduğu asla öğrenilemedi. Halk, o dönemdeki inanışa göre, tanrıların onu koruyarak yanına aldığına inanmıştı.

* * *

13 Aralık 1980. Erdal Eren'i yaşını büyütüp astılar.

"...Ölümden korkmadığımı söylemem, yaşamak istemediğim, yaşamaktan bıktığım şeklinde anlaşılmamalı. Elbette ki hayatta olmayı ve mücadele etmeyi arzularım. Ancak karşıma ölüm çıkmışsa, bundan korkmamam, cesaretle karşılamam gerekir. Cezaevinde yapılan (neler olduğunu ayrıntılı bir biçimde öğrenirsiniz sanırım) insanlık dışı zulüm altında inletildik. O kadar aşağılık, o kadar canice şeyler gördüm ki, bugünlerde yaşamak bir işkence haline geldi." Ölmeden önce ailesine yazdığı mektupta bunları söylüyordu Erdal Eren. Küçük kardeşimiz... İçimizin sızısı...

Galeano'dan gerçek bir hikâye: "Paris belediyesinin işçileri ellerindeki ağlarla şehirdeki güvercinleri yakalamaktadırlar. Bu sırada elindeki şemsiyeyle orta yaşlı bir kadın öfkeyle saldırır işçilere ve ağlarını parçalar. İşçiler bir yandan kadını engellerken öte yandan da ne olduğunu anlamaya çalışırlar. Kadın bir süre sonra yorulur ve bir duvarın dibine çöker. Uzun bir sessizlikten sonra da konuşur: "Benim oğlum öldü."

İşçiler çok üzüldüklerini ama bunun yaptıkları işle bir il-

gisinin olmadığını söylerler. "Paris'te binlerce güvercin vardır ve bu işi yapmak zorundadırlar..."

Kadın, "Anlamıyorsunuz," der, "oğlum ölünce güvercine dönüştü..."

İşçiler suskunlaşarak, bir süre göğü, kaldırımları ve damları dolduran güvercinlere bakarlar. Biri sorunu çözmek için kendince bir yol önerir:

"İyi öyleyse Madam, siz oğlunuzu alıp gidin! Biz de rahatça işimize bakalım."

Kadın biraz sustuktan sonra acıyla konuşur: "Ama güvercinlerin hangisi benim oğlum, bilmiyorum ki! Zaten bilsem de alıp götürmem onu. Arkadaşlarından ayırmaya ne hakkım var?"[23]

Bizim kardeşlerimiz vurulduktan sonra da uçan güvercinlerdir. Hiçbir zaman ölmezler. "Halk onları alır, can kafesinin içine sokar, orada besleyip durur can yongasıyla."[24]

ANALARDIR ADAM EDEN ADAMI*

Annemi, onu tanımaya başladığım ilk günden, üniversite için kasabadan ayrıldığım son güne kadar hep halı tezgâhının başında hatırlarım. Sabah ezanıyla başlayan ve akşam yemeğine kadar süren kirkit sesleri. Bunca zahmetin ve yorgunluğun bakiyesi, yılda yirmi halı. Halılar Sakar Ahmet'e satılır ve "Menderes'in Çiftçi Evleri" diye bilinen, amcamın "Oraya ev mi olur, kışın oraya kurtlar iner," dediği Ötegeçe Evleri'nin iki bin lira taksidi Ziraat Bankası'na yatırılır.

Niye anlattım bu kadar?

Çalışmaktan başka bir şeye inanmazdı anam. Bozkırın ortasında, onca yoksulluğa ve çaresizliğe inat, emekten başka bir değer olmayacağını gösterdi bizlere.

Ben annemin çırağıyım, ustam annemdir.

Hekimlik de gücünü ve geleneğini usta-çırak ilişkisinden alan tarihin en kadim mesleğidir. Hekimliğin esasını da anamdan öğrendim. Hekimlikteki ustam da anamdır. Anam benim İbn-i Sina'mdır.

(*) Nazım Hikmet.

Başkalarıyla hemhal olmayı, dertlilerle diğerkâm olmayı, hayata inanmayı, umut etmeyi, yardım etmeyi, "bir şeyi çok istersem onun mutlaka gerçekleşeceğini", "bülbülün sesi duyulmuyorsa ötmemiş sayılacağını", "el elin sarrafı olduğunu", "gün doğmadan neler doğacağını" ve "kısa çöpün uzun çöpten hakkını alacağını..."

Hepsini, bu okuma yazma bilmeyen, dünyanın en bilge kadınından, Anadolulu Kibele'den öğrendim.

İyi ki onun evladı olmuşum.

Birazcık adamdan sayılabilirsem, sebebi hikmet-i anamdır...

Anne, Kalk Eve Gidelim

Kış. Ortalık ayaza kesmiş. Amcalar, kuzenler tandırın etrafında birbirlerine sokulmuş oturuyorlar. Ebem, tafanada tuluk dolduruyor, annem yeni dokuyacağı halının iplerini boyuyor. Pekmez kazanının yanında ebegümeci, asma yaprağı, ceviz ve soğan kabukları. Ben henüz doğmamışım. Dört oğlanın en küçüğüyüm çünkü, tekne kazıntısı yani... Annem üçüncü oğlunu yeni doğurmuş, adını da İlhan koymuşlar. Her oğlan doğuşunda el çırpıp alkış tutan Cemelli Ebem pek mutlu, öksüz oğluna ekin için yardımcı geliyor, ne güzel! Büyük abim İlker, kardeşi İlhan'ın başında nöbetçi. İlhan bir haftadır ateşli, zor nefes alıp veriyor.

"Annem bebeğin başına bıraktı beni. 'Kardeşini bekle, ağlarsa ağzına memesini verirsin,' dedi, gitti. Hem beşiği sallıyor, hem de bebeğe bakıyordum. İlhan bi ara gözünü açtı ve sonra tuhaf bir ses çıkararak yumdu ağzını... 'Anne, bebek öldü,' diye koştum aşağıya, nerden anladıysam."

Annem, her bahsi açıldığında ince bir sızıyla anlatırdı hiç görmediğim İlhan Abi'mi: "Pek güzel oğlandı. Yanakları al aldı, topaç gibiydi." Ardından biraz durur, mırıldanırdı yavaşça: "Geçim derdine gurban verdik İlhan'ı."

Hastanede içimi en çok bebek ölümleri sızlatır. Cenazeleri de kendileri gibi, gürültüsüz ve masumdur. Morgun önündeki kalabalık öylesine, üç-beş kişi. Ağıt figan olmaz. Cenaze sahipleri sessizce beklerler kapıda. Ayaklarının dibinde küçük bir kutu ya da el kadar bir sanduka. Kâğıtlar hızla doldurulur, mühürler çabucak basılır. Görevliden, âdet yerini bulsun tarzında bir "başınız sağ olsun." Kutuya konulup götürülen parmak bebenin ardından baktığım morgun kapısı, İbrahim'in İsmail'i götürdüğü sunaktan daha yakıcı gelir kalbime.

Guatemala'nın dağ köylerinde yaşayan köy kadınları işe yaramayan kumaş parçalarını küçük tahta parçalarına sararak parmak büyüklüğünde bebekler yaparlar. "Quitapenas" denilen parmak bebeklere "dertkovan bebekler" de denir. Çocuklar gece yatarken korkularını bu bebeklere anlatır ve yastıklarının altına koyarlarmış. Uyandıklarında korkuları yok olur, parmak bebekler onların tüm endişelerini alıp götürürmüş. Şimdilerde modern insanın gündelik sorunlarına da çare olarak pazarlanan bu bebekler, Aztek-Maya kültürünün bir parçasıdır. Güneşin her gün doğabilmesi için kurbanların kanıyla yıkanması gerekliliğine inanan ve bu yüzden her gün yüzlerce bebek, çocuk ve yetişkin kurban edilen bir kültürün çocukları, korkularla uyumasın da ne yapsın?

Mayalardan binlerce yıl sonra ve Orta Amerika'dan çok uzaklarda, adına Anadolu denen coğrafyanın Maraş denilen

şehrinde de, aynı gelenek sürdürülüyormuş meğer, yaşadık ve öğrendik. Maraş'ta, 19-26 Aralık 1978'de bebek, çocuk, genç, yaşlı, kadın, erkek yüzlerce insan, güneşin her gün doğabilmesi için değil, "Güneş Ne Zaman Doğacak" filmi bahane edilerek, faşist planın hayata geçebilmesi için kurban edildi. Bir hafta boyunca, ellerinde balta, bıçak ve silahlarla yüzlerce insanı öldüren katiller sürüsü, Maya rahiplerinden hiç de aşağı kalmayan bir ustalıkla kurbanlarının kalplerini çıkardılar, karınlarını yardılar. Rahiplerin obsidyen bıçakları vardı, onların keskin satırları. O günlerde ellerinden yaralı kurtulan hamile bir kadını güçbela hastaneye getirebilmişler. Görevli doktor bakın neler anlatıyor:

"Gelişigüzel ateş etmişler. Bir kurşun arkadan girip karnından çıkmış, bir kurşun da yandan girip çıkmıştı. Çocuğu aldık annenin karnından. Bir kurşun da bebeği omuriliğinden vurmuş ve onu öldürmüştü. Çok uğraştım ama kurtaramadım anneyi."

1938 Dersimi'nde Maya rahiplerinin işini, "Canlı ne görürseniz ateş edin emrini almıştık. Asilerin gıdası olan keçileri dahi öldürüyorduk," diyen Sabiha Gökçen üstlendi. Hafif bombardıman uçağı Breguet 19'la Munzur'un kovuklarında hayata tutunmaya çalışan binlerce Dersimliyi bombaladı, zehirli gazlara boğdu.

1938 yılında henüz dört yaşında olan kurbanlardan birini dinleyelim:

"Kadınlar, çocuklar üst üste atılmış odun yığınları gibi kasılı yatıyorlardı. Annemin beline sardığı şaldaki ekmek de, çökelek de kana bulanmıştı. Ölülerin arasında geçirdiğim günler, geceler içinde kanlı ekmeği, çökeleği yiyip bitirdim. Sabahları uyandığımda benden başka kimselerin neden hâlâ

uyanmadıklarına şaşıyor, annemi uyandıramayınca ablama dönüyor, o ses vermeyince halam Fatma'ya, o da ses vermeyince halamın kızı Menekşe'ye bakıyordum. Ölüm nedir bilmediğim için onların uyanmalarını bekledim. O arada günler gecelerdir yaptığım gibi dönüp tekrar anneme sesleniyordum: "Daye, wurze şime che! (Anne, kalk eve gidelim!)"[25]

"Kurban sunumu", insanlık tarihinin en iyi bildiği eylemlerden biridir ve "ortak öldürme tüm diğer topluluk üyelerini de birbirine bağlar..."[26] Öldürmeler, topluluğun birleştirici harcıdır çünkü.

1909 Adanası da bu harcın en sağlam (!) döküldüğü topraklardan biridir. 14 Nisan günü başlayan saldırılara üçüncü gün askerler müdahale eder. Aynı günlerde İstanbul'dan gelen askerî birliğin şehre henüz yerleştiği 25 Nisan'da olaylar yeniden başlar ve 27 Nisan'a kadar üç gün sürer. Binlerce insan ölür.

Katliamdan kurtulabilen beş ile on yaş arası yüzlerce çocuğu Mersin'de bir kilisede toplarlar. Dehşet içinde konuşmayan, ağlamayan yüzlerce kurban. Yetimler yalnız kaldıklarında sakinleşiyor ve bazıları da birbirleriyle konuşuyormuş:

"Baban var mı?"
"Yok."
"Annen?"
"Yok."
"Benim de ne annem var ne de babam."
"Öldürdüler mi?"
"Evet."
"Benimkileri de öldürdüler."

Uzun bir sessizlikten sonra biri diğerine yakıcı teklifini yapar:

"İster misin, kardeş olalım mı?"

Abilerim evlendikçe babaevinin üst katı onlara ilk ev olurdu. Baba ve tüm kardeşler birlikte işe gidilir, yemekler birlikte yenir, yeğenler evin ortasında büyürdü. Babamın en büyük korkusu ise yengelerimin yeni doğmuş bebeklerini emzirirken onların üzerinde uyuyup kalmalarıydı. Sabahları Braun marka tıraş makinesiyle özenle tıraş olurken, anneme yengelerimin de duyacağı tonda, bebeği gece emzirirken hiç uyunmaması gerektiğini anlatırdı. Mecburi hizmet yıllarında, annesinin sütüyle boğulup ölen gül kokulu bebelerin otopsisi için gittiğim uzak bozkır köylerinin yoksul odalarında, nedense babamın tıraş makinesi gelirdi aklıma. Bir de, tepelerindeki alıcı kuşlardan kaçarken, ağlaması duyulmasın diye memesini bebeğinin ağzına bastırıp üzerine kapanan Saysenem'in yüreğindeki korku.

"Bütün mitler, dünyanın kuruluşunun ve insanın yaradılışının bir suç veya günah sonucu olduğunu anlatırlar. İlk kurucu öldürme hikâyesi Habil ile Kabil'in hikâyesidir. Hepimiz (tüm insanlık) Kabil'in çocuklarıyız."[27]

Gizlendikleri yeri ağlamalarıyla ele vermesin diye bebelerini boğan annelerin ahı, birbirleriyle kardeş olmaktan başka yol bulamayan yetimlerin çaresizliği, annesinin karnında öldürülen, daha bebek bile olamamış masumların vebali, herkesin gözü önünde kurban edilen Erdal'ın, Ali İsmail'in, Berkin'in sızısı bu toprakların kalbinden hiç çıkmayacak. Başımıza gelenler, çocuklarımıza reva gördüğünüz acıların diyetidir, bilesiniz!

Munzur'un yamaçlarında, makineli tüfeklerin önünde, az sonra gök ekini gibi biçilmeyi bekleyen köylülere konuşan yaşlı ninenin söylediklerinden başka yapacak bir şey yok aslında:

"Ağlamayın! Çocukları arkanıza alın! Yere çömeltin! Siz ayakta durun! Varsın, çocuklarımız ağırlığımızın altında ölsün! Bu zalimlerin süngüleri masumlarımıza değmesin..."[28]

Bize Nasip Değil, Ecelnen Ölmek*

Çok küçüğüm... Gazozhaneden bir punduna getirip kaçmışım. Avanosgücü'nün gedikli oyuncuları maç yapıyor tozlu top sahasında, onları seyrediyorum. Hava çok sıcak. Bozkırın ortasında yapayalnızım. Daha ne yaşadım ki, ama içimde tarifsiz bir hüzün işte. Öylece bakıyorum, sahada koşturan adamlara. Akşamüzeri maç bitiyor, bizim topçular sahanın kenarında terli gövdelerine giydikleri elbiseleriyle biraz daha didiştikten sonra ayrılıyorlar. Eve gitmem lazım. Sarıhan'a giden yolun hemen sağ tarafındaki sağlık ocağı binasının önünde birkaç minibüs ve ayakta sigara içen adamlar. Uzak köylerden birinden cenaze getirmişler, otopsi için bekliyorlarmış. Gayri ihtiyari yanaşıp bakmaya başlıyorum. O kadar küçüğüm ki, kimse fark etmiyor beni, rahatça kayboluyorum ayaklarının arasında. Sağlık ocağının eski mozaik merdivenlerinden süzülüp koridorda ilerliyorum sessizce. Koridorun sonundaki kapının arkasında bir şeyler var. Az sonra yaşlı bir hastabakıcı elindeki tepsiyle içeriden çıkarak koridorda kayboluyor. Çıkarken kapı iyi kapanmamış, aralıktan ışık sızıyor. Yavaşça yaklaşıp aralıktan içeriye bakma-

(*) Bir Urgüp türkusunden.

ya başlıyorum. Odanın ortasındaki mermer masanın üzerinde biri yatıyor. Saçları uzun ve aşağıya doğru sarkmış. Belli ki bir kadın bu. Gençten bir adam elinde bıçağa benzer bir aletle eğilip doğrularak bir şeyler kesiyor. Geçen hafta akan kulağım için babamla muayenehanesine gittiğim Dr. Ali Bey bu. Bu sefer elinde piposu yok. Ali Bey'in kestiği yerleri birisi pamukla mı siliyor, bilmiyorum. Korkuyorum ama merakım daha fazla. Arkamdan gelen ayak sesi biraz önce dışarı çıkan görevlinin. "Hadi, git burdan," diyor yavaşça. Kapının önüne çıkıp, sigara içen adamların yanında dikiliyorum. Hiç orada değilmişim gibi davranıyorlar bana. Biraz önceki görevli sesleniyor kapının önünden. Sigaralarını atıp birden hareketleniyorlar. Çok geçmeden çarşafa sarılmış bir cesetle çıkıyorlar. Çarşafın kenarına kan bulaşmış. Soluk pembe bir harita var sanki baş tarafında. Cenazelerini minibüsün arkasına koyarken, birinin sesi duyuluyor: "Evde kalsın bu gece."

Aynı cümle çok sonraları bir İstanbul akşamında yeniden çıktı karşıma. Rasih Abi'nin, bizim hastanede uzunca bir süre yoğun bakımda yatan eşi, epey sonra gözünü açarak bir şeyler istemiş. Anestezi uzmanı gülerek yanıma geldi, "Beria Hanım rakı istiyor," dedi. Normal suya biraz anason katıp içine de bir pipet koyup gönderdik. "Çok mutlu olmuş." Öyle dedi Rasih Abi. Kısa bir süre sonra da kaybettik kadını. Birkaç gün sonra taziye için Rasih Abi'nin evine gittim. Anılar ve kitaplarla dolu salondaki berjer koltuklara karşılıklı oturarak sohbet ettik. Bir ara laf yeni kaybettiği eşine geldi. Rasih Abi eşinin cenazesini bizden aldıktan sonra o gece evde kalmasını istemiş.

"'Evde kalsın bu gece,' dedim kendi kendime. Her zamanki gibi yatağımıza yatırdım ve ellerinden tutarak son bir kez, yanında, huzur içinde uyudum," demişti.

1984'ün soğuk bir mart gününde, Diyarbakır Cezaevi'ndeki ölüm orucunda hayatını kaybeden Orhan Keskin'in babası, oğlunun insanlık dışı işkencelerden ve uzun ölüm oruçlarından artakalan cansız bedenini teslim aldıktan sonra cenazeyi camiye bırakmaz hemen. "Beş yıldır eve gelmedi, bu gece de bizimle evde kalsın," der.

Kalbim, ne olur unutma bunları!

* * *

Anamın gazoz şişelerini, pekmez leğenini ve ocakta yakmak için topladığı kılamadaları koyduğu depodan, öfkeyle çıktı abim. Beni arıyor. Bahçede, yan komşumuzun bizim tarafa sarkan zerdali ağacından, bahçe hakkı diyerek topladığım kayısıların çekirdeğini kırarken duydum sesini.

"Kostik kalmamış! Sen mi bitiriyorsun bunları?"

Kirli şişeleri yıkamak için kullandığımız kostik epeydir benim afiş asma faaliyetlerimde tutkal olarak kullanılıyordu. Demek ki biraz abartmışız!

Hiçbir şeyden haberim yokmuş gibi baktım yüzüne abimin. Aklımda annemin azalan çarşafları. Acaba o da fark etmiş midir? Daha dikkatli olmalıyım.

1980'li yıllar. Anatomi çalışıyoruz. Yurdun okuma salonunda, delikli tuğladan icat ettiğimiz ocağın üzerindeki çaydanlık bilmem kaçıncı kez demlenmiş. Anatomi atlasının üzerine saçlarımın döküldüğünü görüyorum, öylesine zorlu bir ders. Günlerdir uykusuzum. Doğanlar Köyü'nün camiinden sabah ezanının sesi geliyor. Gidip biraz uzanıyorum. Ne kadar uyudum bilmiyorum. Bizim arkadaşlardan biri dürtüyor:

"Bi kalkar mısın?

"Ne oldu, hayırdır?"

"Çarşafını alacağım, pankart için çarşaf lazım, yetmedi elimizdeki.'

80 yılının yazında İzmir'deydim. Memlekette arkadaşlarımın oturduğu kahveyi taramışlar, Orhan ölmüş, birkaç da ağır yaralı var. Çekip gidiyorum Avanos'a. Dernekte toplanıyoruz. Pankart yazılacak. Çarşaf lazım!..

"Zaman geçiyor, dünya değişiyor ve hayatlarımız yeni ufuklara açılıyor günbegün."

Artık temiz çarşaflar var hayatımızda. Bazen renkli, desenli ve mutlak ütülü...

"Ama bir şeyler kalıyor geçmişten, bir türlü kabuk bağlamayan ve inceden sızlayan bir yara gibi."[29]

Avanos Sağlık Ocağı'ndaki bahtsız kadının otopsisine aslında çocuk belleğimle ben de katılmıştım. Çok sonraları, mecburi hizmet yıllarımın uzak dağ köylerindeki çarşafa sarılı, niye öldüklerini hiç bilmediğim genç gövdelerin otopsilerinde ise hiç de yalnız değildim. Ali Bey vardı yanı başımda. Peki, 15 Mart 1981'de gözaltına alınıp dört gün sonra, Emniyet'in altıncı katından atladı denilerek cenazesi verilen Satılmış Şahin Dokuyucu'nun otopsi raporunu yazan doktorun yanında kim vardı? Öyle ya, Dokuyucu'nun vücudundaki yaraların ve ölüm sebebinin düşmeye bağlı kalp ve damar yırtılması olduğu ifade edilerek takipsizlik kararı verilmişti.

"Her kuşağın zahmet ve acıyla biriktirdiği, elde ettiği bilgi, değer ve inanç ve ritüeller bir sonraki kuşağa aktarmak üzere saklanır, aktarılır. Bellek budur."[30]

* * *

Oğlumu koklayarak severim. O da benden öğrenmiş belli ki taklit ediyor. Geçenlerde yan yana otururken uzanıp kokladı beni.

"Baba, Avanos kokuyorsun!" dedi... "Nası yani?" deyip bir süre durumu kavramaya çalışırken, tekrar uzanıp sarıldı boynuma,

"Ama yüzün İstanbul kokuyor, tamam mı!.."

Terli ve yorgun bir günün ardından belli ki gövdem Avanos'u, boynuma sabahtan sıktığım parfüm de İstanbul'u hatırlatmıştı oğluma.

"Kokular, resimler, sesler, duyduklarımız, bizim yeniden hatırlamamızı sağlar ve tüm bunlar sadece bellek değil insanı insan yapan değerlerin de toplamıdır."[31]

12 Eylül'de her eve ateş düştü. 12 Eylül Türkiyesi, evlatlarının müebbet hapis cezası almasına şükreden ailelerin, oğlunun otuz iki yıl sonra teslim edilen yanmış kemiklerine sarılarak, "Şükür bulundu," diye sevinç gözyaşları döken babaların, işkencelerde tüketilen yavrusunun gövdesi hiç olmazsa bir gece evde kalıyor diye şanslı addedilen insanların ülkesi oldu.

Kederliyim... Geçmişte yapamadığımız ve değiştiremediğimiz şeyler yüzünden... Bu çocuklar masum başlarını yastığa kaygısızca koyamadan gittiler bu dünyadan.

Bizim oraların pek bilinen bir türküsü vardır, 'Cemalım' türküsü. Şerife Hanım, erkenden kaybettiği, pusularda öldürülen kocası Cemal'in ardından yakmış bu türküyü.

Madem sesler bizim yeniden hatırlamamızı sağlıyor ve bir kör kuyu gibi bekleyen belleğimizi canlandırıyor, o zaman her gece kafanızı koyduğunuzda temiz çarşaflarınıza, kar-

deşlerimin işkencelerde, darağaçlarında, ısssız dağ koyaklarında yok edilen masum gövdeleri düşsün aklınıza. Kulağınızda bizim oraların türküsüyle uyuyun:

"...bize nasip değil ecelnen ölmek..."

Biri Konuşunca Aydınlık Oluyor

"Babam o gün konuşsaydı benimle, gitmezdim abi evden. Niye gideyim? Sokak zordur abi. Her türlüsü vardır," demişti Ferit, avuç içini tırnağıyla bir şeyi kaldırmak ister gibi bir dikkatle kazıyarak.

Hastaneyi ilk açtığımız günlerden biriydi. Sekreterin cep telefonu çalınmış, kimin yaptığını da bulamamıştık. Yeni bir telefonla gönlünü almayı düşünürken, idari müdür müjdeyi verdi. Telefonu sokakta yaşayan çocuklardan biri çalmış meğer. Arkadaşlarından birisi de telefonu elinden alarak iade etmiş. Telefonu verirken defalarca özür dilemiş üstelik: "Ercan Abi kusurumuza bakmasın. Oğlan tineri fazla çekmiş, iyiymiş kafası, ne yaptığını bilmiyormuş."

"Çağırsanıza şu çocuğu Allah aşkına, bi konuşayım," dedim ve Ferit'le hikâyemiz başladı.

"Kaportacıda çalışıyordum abi aslında. İşi de öğrenmiştim. Ustam çok severdi. O akşam maç vardı, arkadaşlara takıldım, geç gittim eve. Aslında pek yaptığım bir şey de değildi. Eve vardım. Babam acayip kızgın. Hiçbir şey söylemeden, konuşmadan iki tokat attı. Ama, çok zoruma gitti. Er-

tesi gün gitmedim işe. Daha ertesi gün de. İşe gidiyorum diye çıkıyordum evden, orda burda geziyordum. Akşam olunca da dönüyordum eve. Bir gün öğleyin tesadüfen dükkâna uğramış babam. Epeydir işe gelmediğimi söylemiş usta. Neyse, çıraklardan biri söyledi durumu. "İstersen eve gitme, durum fena," dedi. Korktum. O akşam gitmedim eve, ondan sonra da hiç gitmedim. Bir ay kadar sokaklarda yattım kalktım. Sonra da alıştım zaten. Herhalde iki buçuk-üç sene olmuştur sokaktaki hayatım. Yani düşünüyorum da abi, o akşam babam bi kere konuşsaydı benimle, bunlar olmazdı biliyor musun. Konuşmadı, hiçbir şey sormadı bana, dinlemedi beni. Bak, sen ne güzel konuşuyorsun abi benimle. Konuşunca iyi oluyor çünkü..."

Ferit'i hastane kadrosuna aldık. Halkla ilişkilerin ilan, reklam dağıtımlarını yapıyordu. Sonra, uzunca bir süre görmedim Ferit'i. Başhemşire söyledi, hastalanmış, iyi değilmiş. Tetkik falan, kanser teşhisi konmuş, tedavi oluyormuş. "Kemoterapi için geliyor ara sıra," dedi, "sizi soruyor, bulamıyor." Geçen gün kapı çaldı, baktım Ferit. Biraz zayıflamış sanki, yüzü de hafiften kararmış. Kucağında topaç gibi bir oğlan. Kanserle boğuşurken yine pervasızca yaşadığı bir evlilikten doğan çocuğunu almış kucağına, bana el öpmeye getirmiş; "Biraz da konuşuruz hocamla," diyerek gülümsedi mahcubiyetle.

"Ne koydun oğlanın adını?" dedim kucaklarken.

"Allah var, adını Ercan koyacaktım abi, ama bizimkinin adağı varmış, Umut koyduk."

* * *

"Bir Zamanlar Anadolu'da" filmini seyredenlerin en çok sorduğu sorulardan biri, cesedin diri diri gömülmesini görmezden gelen doktorun tavrıydı. Yanlış otopsi raporu, katilin daha az ceza almasına neden olacaktı belli ki. Dr. Ce-

mal'in otopside yanlış rapor yazdırmasının sebebini, bürokrasiden ve kasabadan kendince intikam almak için yakaladığı bir fırsat gibi düşünebiliriz. Ama, gece yan yana sürdürülen yolculuk esnasında katile sigara vermesini, komiserin buna itirazını ve asıl önemlisi, katilin gördüğü bu küçücük yakınlık karşısında ona fısıldadığı "sağ ol" sözcüğünü de unutmadan...

Kieslowski'nin, "Öldürme Üzerine Kısa Bir Film"i, Eski Ahit'teki On Emir'in "öldürmeyeceksin" emrinden yola çıkılarak hazırlanmış bir filmdir. Kieslowski bu filmi yapmasının en önemli nedeni olarak şunları söyler: "Polonyalının dünyasını, insanların birbirine hiç acımadığı, birbirlerinden nefret ettiği, kimsenin birbirine yardım etmediği, sadece engel olduğu korkunç ve renksiz bir dünyayı tanımlamak istedim. İnsanların birbirlerini geri püskürttükleri bir dünya. Yalnız yaşayan insanların dünyası..."

Film boyunca iflah olmaz bir zalim olduğuna inandığımız gencin, idam cezasına çarptırıldıktan sonra hapishane binasına dönüşü sırasında, pencereden kendisine adı ile seslenen avukatına söylediği sözlere bakın:

"Ben, mahkemede hiç kimsenin ne söylediğini bile duymadım. Ta ki siz benim adımı söyleyinceye kadar. O zamana kadar sizin gibi büyük adamlardan bana adımla seslenen hiç kimse olmamıştı."

"Mouchette" Fransız yönetmen Bresson'un başyapıtlarından biridir. Filmde, on beş yaşında bir genç kızın yoksulluk ve acılar içindeki hayatı anlatılır. Filmin final sahnesinde Mouchette, intihar etmek için bir göl kenarına gider. Suya atlayıp boğulacaktır. İlk denemenin başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra etrafa bakınırken, yoldan geçen bir traktör görür. Traktörü kullanan çiftçiye kırılgan bir şekilde elini kaldırarak selam verir.

"Hayata tutunma isteğinin küçücük de olsa bir karşılığını bulmak istiyordur, bir merhamet ifadesi..."

Çiftçi selamı gördüğü halde karşılık vermeden geçer gider. Mouchette intihar eder.

"Mouchette, hayatımızdaki en büyük acımasızlıkları, vurdumduymazlıkları sadece 'kötü' insanların değil, aynı zamanda normal hayatlarını yaşayan 'iyi' insanların da yaptığının; yaptığımız ya da yapmadığımız küçücük şeylerin bir insanın hayatında yaratabileceği devasa etkileri görmek konusundaki körlüklerimizin yüzümüze vurulmasıdır."[32]

* * *

Kieslowski, oyuncu seçimlerinde, oyuncuların sadece dış görünüşleri ya da teknikleri ile ilgilenmez. Oyuncu adaylarıyla sohbet ederek onların ruh hallerine de vâkıf olmaya çalışır. "Véronique'in İkili Yaşamı"nın oyuncu seçimleri sırasında bir kadın oyuncu, üzgün olduğu zaman insanlarla beraber olmak için dışarı çıktığını söyler. Altı yıl önce başından geçen bir olayı anlatır sonra:

"Sinirlerim çok bozuktu, ben de dışarı çıktım. Sokakta, ünlü Fransız mim sanatçısı Marcel Marceau'ya rastladım. Çok yaşlanmıştı. Yanından geçip giderken dönüp bir daha baktım ona. O da döndü ve bana gülümsedi. Orada, birkaç dakika gülümseyerek durdu, sonra da uzaklaştı. O an, Marceau beni kurtardı."

"Marcel Marceau'nun onu kurtarmak için yaşamış olup olamayacağını konuştuk," der Kieslowski.

"Belki de Marceau'nun yapmış olduğu hiçbir şey, hiçbir gösterisi ve bu gösteriler yoluyla insanlarda uyandırdığı hiçbir duygu, bu gerçekle karşılaştırıldığında bir şey ifade etmiyordu. 'Sizin için ne kadar önemli olduğunu biliyor muy-

du?' diye sordum. 'Hayır,' dedi oyuncu. 'Bir daha onu görmedim.'"[33]

* * *

Oğlum büyüyor artık. Yeni cesaretler ve korkular edinerek. Bir süredir karanlıktan korkuyor. Koridorda tek başına odasına gitmekten çekiniyor. Geçenlerde onunla yalnız kaldığım bir akşam, psikoloji okumalarında rastladığım bir diyaloğun aynını yaşadım. Alt kattan çantasını almış karanlık merdiveni tırmanırken, bir yandan da üst kattaki çalışma odama duyurmaya çalışıyordu sesini:

"Baba, konuş benimle. Korkuyorum, burası çok karanlık."

"Korkacak bir şey yok oğlum... Hem, ne faydası olacak, beni görmüyorsun ki."

"Olsun, konuş. Biri konuşunca aydınlık oluyor."

Camekândaki Çocuklar

1997'de geldim Okmeydanı'na, daha doğrusu Şark Kahvesi'ne. Sıcak bir temmuz günüydü. Bir ara buralarda dolaşırken gördüğüm bir bina nedense gözüme hastane gibi gözükmüştü. İlk önce, şimdi "acil" olan zemin kattaki oto tamirhanesinin önündeki sandalyeye yanlamasına oturmuş, kısa boylu, göbekli adama açmıştım niyetimi:

"Hastane yapacağım burasını!.."
"Öyle mi?.. Hayırlı olsun... İyi olur aslında..."

Esmer terli yüzünde, hınzırca ışıldayan alaycı bakışlarını hemen yakalamıştım ama.

Elindeki çay bardağını yere bırakırken, devam etti konuşmasına:

"İyi düşünmüşsün bence. Burada herkes hasta... Müşteri çok yani, merak etme," dedi. "Mesela bu aşağıdaki, kafadan hasta, de mi lan?" diye bağırdı kamyonun altındaki çukurda uğraşan kır saçlı adama.

1997'de geldiğimde Okmeydanı'na, çocuklar gecekondu azmanı, çatıları demir filizli evlerin balkonundan bakıyorlardı aşağıdan geçen araç ve insanlara, ya da sessizce oturuyorlardı apartmanları sokağa bağlayan kirli merdiven eşiklerinin üzerinde. Ne bir ağaç, ne bir park, ne de meydan vardı etrafta. Masum alınlarını dayayıp camekânların arkasına, sessizce büyüdüler ve kimse fark etmedi onları.

Onlarla birlikte büyüdüm ben de.

1997 olduğuna göre, demek ki Berkin henüz doğmamıştı. Ailesi ne zaman gelmişti İstanbul'a, bilmiyorum. 1999'da doğduğuna göre, ateşlendiği bir gece, ya da kustuğunda olmadık bir zaman, annesi büyümüş gözlerle getirmiştir mutlaka hastanenin acil servisine.

Bina, pasajdan bozma tuhaf bir binaydı ve Erzincanlı bir adama aitti. Hasan Abi'ye... Nevşehir'de lisede okuduğum yıllar, o da Refahiye'den gelmişti Okmeydanı'na. Belli ki hemşerilerinin yanına. Hemşerileri, ondan yirmi yıl önce geldikleri ve yağmurlu günlerde ancak ayaklarına naylon poşetler sararak yürüyebildikleri bu topraklara gecekondu kurmuşlar, yol yapmışlar, elektrik, su bağlamışlardı. Herkese yer vardı yani.

Üniversiteye başladığımda ise, o galiba ilk yaptığı katın etrafında gece gündüz nöbet tutuyordu. Binasını hem yeni gelen hemşerilerinden, hem de belediyenin zabıtasından korumak için. Üçüncü sınıfa geçtiğimde Erzincanlı üçüncü katı çıktı bir önceki katın bekleyen demir filizlerinin üzerine. Mezun oldum, mecburi hizmet için Anadolu'ya gittim. Hacı Taşan'ın saz çalıp türkü söylediği meyhanede kasaba bürokratlarıyla ilk yemeğimi yerken, bizim mal sahibi belediye

meclis adayı olduğu Özal'ın partisinin ileri gelenlerine, binanın girişindeki et lokantasında ziyafet veriyordu. Çok sonraki sohbetlerimizde o günlerden söz ederken, siyaset yapma tarzını veciz bir atasözüyle anlatıyordu: "Yedireceksin doktor bey, yiyen ağız utanır."

Zemin katta kamyon tamirhanesi, girişte et lokantası ve kıraathane, bir üst katı iki hemşerisine kiralamış; biri hafriyatçı, diğeri muhasebeci. Onun üzerinde de "Düğün Salonu" vardı. Halay çekerken rahat dönülmüyor diye ortadaki kolonu kesmişlerdi binbir zahmet. Her düğünde aşağıya doğru bel veren salonun üst katına da ev yapılmıştı.

1993'de Çiller başımızdaydı ve o yıl 2 Temmuz'da, Sivas'ta, içinde kardeşlerimin ve arkadaşlarımın olduğu otuz beş insan herkesin gözü önünde yakılmıştı. Çatalhöyüklülerin evlerini mezar yapmalarından dokuz bin yıl sonra, oğullarının mezarını arayanların ülkesi olmuştuk en sonunda. Okmeydanı'nda binalar hızla çoğalıyor ve yükseliyordu bu arada. Berkin henüz doğmamıştı. Annesi Ali İsmail'e hamileydi ve Ethem yeni ilkokula başlamıştı Ankara'da. Hatice Hanım'ın en küçük oğlu Abdullah ise eh, artık yürümeye başlamıştı Hatay'daki evlerinin önünde.

1998'de açtık hastaneyi. Açılışı, konuşmasının ilk yarım saatini dönemin İngiltere kraliçesinin Osmanlı padişahına gönderdiği çiçek aşısıyla ilgili mektubu okuyarak geçiren Metin Erksan yaptı. Konuklar açık büfeyi beklediler sabırsızlıkla.

Hastaneyi ve hastaneciliği hiç bilmiyordum. Ne yapacağımı kara kara düşündüğüm günlerin birinde, esmer yanık yüzlü, yoksulluğun yaşlandırdığı yorgun çehresinin altında

aslında çok daha genç olduğu anlaşılan bir adam geldi acilin kapısına. Yanında elini tutmuş, korkuyla bakan sekiz-dokuz yaşlarında bir oğlan çocuğu. Biraz ağlamış galiba, ama şimdi çaresizce suskun. Kirli yüzünde biraz önceki ağıdın izleri hâlâ duruyor. Kimsenin onu dinlemediği ve hâlâ ikna olmadığı o kadar belli ki...

Adam, soru soracak birisini arar gibi bakındı etrafına. Üzerinde önlüğü olan bir hemşireyi uygun bulmuş olacak ki, ona doğru yürüdü birkaç adım:

"Sünnet yapılıyor mu burada?"

Hemşire gayri ihtiyari bana baktı. Doktordan daha çok "dükkân sahibine" bakar gibi bir bakıştı gözlerindeki. Hiç ilgilenmiyormuş gibi yaparak önüme döndüm. Konuştuklarını duyuyorum ama.

"Yapılıyor," dedi hemşire.

"Ne kadara yapıyorsunuz?"

Hemşire bir an durakladıktan sonra geçmiş zaman hiç de yüksek olmayan bir rakam söyledi. Cevabı alan adam bir an durakladı, düşündü, oğlanın yüzüne baktı sessizce. Sonra boğazını temizleyerek konuştu:

"Gel oğlum gidelim. O kadar paramız yok. Başka yerde yaptırırız."

Yürüdüler caddeden aşağıya doğru.

Dayanamayıp koştum arkalarından. Kemal Tahir'in *Kurt Kanunu*'ndaki Emin Bey gibi. Onun, kitapta kendisini soran Abdülkerim Bey'e sesini duyurmak için koşarak bağırması gibi bağırdım cadde boyunca: "Arkadaş, sünnet yaptıracak arkadaş, bi bakar mısın!.."

Bir semtle beraber büyüdüm ben de.

Erzincanlı mal sahibimin, içinde halaylar çekilen düğün salonunun da olduğu binanın karşı apartmanının penceresinden bakan Sivaslı kız, sekreter oldu bir avukat yazıhanesine, küçük oğlan dayısının oto yıkamacısında çalışmaya başladı, abisi epeydir fason atölyedeydi zaten.

2001'de bir başka hevesle bütün sokaklarını dolaşmıştım mahallenin ve semti ne kadar az tanıdığımı da anlamıştım böylece. Adım adım gezdiğim sokaklarında çocuklar camekânlarda ya da kapı eşiklerindeydiler her zamanki gibi. Partisinden aday olmaya heveslendiğim genel başkanı karşılamaya gittiğimizde havaalanına, adamın karşısında yarım saat konuştuktan sonra bana değil de arkamdaki televizyona baktığını fark ettiğimde zaten anlamıştım boşa kürek çektiğimi.

Lütfi Akad, 1940 yılından bu yana devam eden büyük göç olayını anlatmaya çalıştığı "Gelin, Düğün, Diyet" üçlemesinin ikinci filmi "Düğün"ün senaryo çalışması sırasında, hikâyesini anlattığı aileyle ilgili sorular sorar sürekli: "Aile bir abla, iki yetişkin erkek kardeş, iki küçük kız kardeş ve onlardan küçük bir erkek kardeşten oluşuyor. Ana baba yok. Bu insanlar işsiz, parasız ve mesleksiz bu koca kentte ne yaparlar?" "İnsan eti yerler," der arkadaşı. "Doğru... İnsan eti yemek insanlığın ilk günlerinden kalma bir alışkanlık. Sorun, zahmetsiz yiyecek. Bütün canlı varlıklar buna çok hevesli. İnsan kolay ve besleyici bir av, ama çabuk bitiyor. Daha iyisi, onu çalıştırıp yetiştirdiği ürünü yemek. Sonuç olarak insan eti yemekle, emeğini yemek arasında bir fark yok."[34]

Yirmi yıla yakındır buralardayım. Epeyce yaşlandım. Yeni ve çok daha yüksek binalar dikiliyor etrafımıza. İnsan eti ye-

meye devam ediyor muktedirler. Yeni Berkin'ler camekânların arkasında ya da kapı eşiklerinde. Değişmeyen tek şey yoksulluk. Kimse haberdar değil çocuklardan ve kimse sormuyor onlara ne olduğunu.

Galeano'nun her okuduğumda içimi titreten bir hikâyesi vardır. Managua'da bir çocuk hastanesinde yılbaşı öncesi tüm çalışanlar ve doktorlar erkenden evlerine gitmişlerdir. Son kontrollerini yapıp evine gitmeye hazırlanan hastane müdürü Dr. Fernando, koridorda bir ayak sesi duyar. Dönüp bakınca hasta çocuklardan birinin peşinden geldiğini görür. Loş ışıkta sessizce gelen bu kara bahtlı, kimsesiz çocuğu tanır. Hasta çocuğun artık ölümle kırışmış olan yüzüne ve belki de izin almak ister gibi kıpırdayan gözlerine bakar bir süre. Hasta çocuk ellerini uzatır doktora ve "Birilerine söyleyin," diye fısıldar, "Birilerine söyleyin benim burada olduğumu."

Analardır Adam Eden Adamı

Altı üstü üç mahallesi vardı kasabamızın.

Rençberlerin oturduğu Aşağı Mahalle; rençberlikten bakkallığa, berberliğe, zanaata geçenlerin oturduğu Orta Mahalle; tüccarların, halıcıların, lastikçilerin, kahveci ve lokantacıların, memurların oturduğu mahalle de Yukarı Mahalle.

O zamanlar ebelerimizin ismi de mahalleleriyle anılırdı nedense. Babamın babası Köse Mustafa'nın mahallesi Aşağı Mahalle, annemin babası kasap Hacı Mehmet'in oturduğu mahalle de Yukarı Mahalle. Bu yüzden, anneannemin ismi Yukarıana, babaannemin ismi de Aşağıana'ydı doğal olarak.

12 Eylül arifesi günler. Tapu kadastrocu solcu dayımı Ağrı'ya sürmüşler.

Yukarıanam eve gelmiş, annemle camekânda bir şeyler konuşuyor. Geçmiş zaman, gazozhaneden kaçmışım, somyada yatıyorum. Yukarıanam bir rüya görmüş. Rüyasında jandarmalar evi basmış, dayımı soruyorlarmış. Evi aramışlar ama dayımı bulamamışlar. Kitap var mı diye soruyorlarmış

Yukarıanama. O da, "Yok oğlum, ne kitabı? Bizde kitap ne arar," demiş. Annem, dikkatlice dinledi rüyayı. Sonra anakız kafa kafaya verip fısır fısır bir şeyler konuştular. Annem dimisini çarını giydi, hazırlandı. Az sonra da, önde annem, hemen yanında Yukarıanam, çabuk adımlarla kaybolup gittiler caddenin ucunda.

Ertesi gün annem daha birkaç gün önce bir kazan hamuru ekmek yaptığı halde, hamur yoğurdu, fırını yaktı. Komşular şaşırdılar. Annem, "Horanta çok, ekmek mi dayanıyor bize," diyerek yeni ekmek ve hamursuzları tepeleme yığdı mutfağın köşesine. Annem fırında yakmak için ya "kılamada" denilen kurumuş çubukları ya da "gazel" denilen yaprakları yakardı. O günkü yakıt, bir çuval dolusu kitap. Hiç okula gitmediği halde, yolda bulduğu kâğıt parçalarını alıp kenara koyan, benim ders notlarıma mushaf muamelesi yapan annem, acımadan yaktı dayımın kitaplarını!

Tüm klasikler, *Toplu Yazılar*, Lenin'den *Ne Yapmalı*, İki *Taktik*, *Felsefenin Başlangıç İlkeleri*, Marx'ın *Kapital*'i falan, hepsi de iştahlı alevler içinde bize hamursuz, gevrek ve keskiç olarak geri döndü.

Yediğimiz ekmeğe yasak kitapların kokusu sindi, inkâr edemem!

Ebemin annemle işbirliği yaparak kitapları duman ettiği eylemin aynısını 12 Eylül'de iki oğlu ve iki kızı içeri alınan İsmet Anne de yapmış. Üç ayrı cezaevinde yatan dört çocuğuna yıllarca gece gündüz, yiyecek, giyecek taşıyan, umut götüren bir anne. Oğlu cezaevindeyken, bir görüş gününde onun, "Evin önündeki tarlada gömülü kitaplar var, onları çıkartıp başka yere gömün," sözleri üzerine bir yakınıyla kitapları bulunduğu yerden çıkarırlar. Bakarlar kitaplara, sonra da "Uşaklardan önemli değil ya, yakalım da kurtulalım şunlardan!" deyip yakarlar tüm kitapları. Bir sonraki gö-

rüşe gittiklerinde, "Kitaplara ne oldu?" diye soran oğluna İsmet Anne'nin cevabı: "Duman oldu!"[35]

Yukarıanam da uzun bir süre söylemedi dayıma, kitapların başına geleni.

Dayım sürgünden geldi, kitapları sordu. Çok üzüldü.

"Çok değerli kitaplardı onlar, oğluma miras bırakacaktım," diyerek hayıflandı durdu.

Yalnızca kitaplar için değil, anneler de, oğullar da, çoğu zaman birbirlerine gerçeği söylemezler, kederlenmesin diye.

Darbe günlerinden bir gece yarısı, Avanoslu bir kardeşim annesiyle yalnız yaşadığı evinden alınırken, kapıdaki polislere bir tek şey için ricada bulunur:

"Allah aşkına, sessizce götürün beni, annemi uyandırmayın, kaç gündür hasta, yatıyor. Yavaşça gidelim şurdan, ne yapacaksanız yapın, annemi uyandırmayın."

Yılmaz Güney'in annesi Güllü Hanım da oğlu Fransa'ya kaçtıktan sonra onun sesini ancak telefondan duyabiliyordu. Yılmaz'ın hastalığının giderek ağırlaştığı günlerdi. Bir süre sonra da öldü Yılmaz. Haberi sakladılar ve söylemediler Güllü Ana'ya. Yılmaz'ın ağzından mektuplar yazıldı, selamlar söylendi. Oğlunun sıkıntıda olduğu, ilk fırsatta yanına geleceği ve onu arayacağı anlatıldı. Epeyce devam etti bu masum oyun. Sonunda öldü Güllü Hanım, oğlu Yılmaz'ın ölüm acısını yaşamadan, çekip gitti bu dünyadan.

4 Kasım 1980 akşamı kuşatıldığı yerde taranarak öldürülen Özgüç Tuncay, beş kız çocuğu olan bir ailenin tek erkek çocuğu olarak dünyaya gelmişti. Çocuklarına Nazım Hikmet şiirleriyle ninni okuyan bir adam olan baba, eşi Özgüç'e hamileyken bir sabah pürneşe kalkar yataktan ve gece gördüğü rüyayı anlatır:

"Hanım oğlun olacak. Dün akşam rüyama bir dede girdi ve dedi ki: 'Oğlun olacak, adını Özgüç koy. Çok meşhur olacak ama çok uzun yaşamayacak." 1 Haziran günü doğar oğulları, adını da Özgüç koyarlar tabii ki.

Özgüç öldürüldükten sonra Fatsa'da bir yere gömülür. Abla cenazeyi alarak köye getirir. Özgüç'ün annesi uzunca bir süre, kızının getirip defnettiği, kendisinin de katıldığı cenazenin, oğlunun cenazesi olduğunu bilmez. Zaten iki gün önce kocasını kaybetmiştir, bu yüzden söylemezler anneye.

Yıllar sonra kurulan bir mahkemede Özgüç'ün ablası haykırır: "Babamla kardeşimi geri istiyorum. Gücünüz yetiyorsa verin."

Fatsa belediye başkanı Terzi Fikri'nin oğlu Naci, babasıyla aynı cezaevinde yattığı günlerde on yedi yaşındaydı. Fikri Sönmez, mahkeme dönüşlerinde kelepçelenmeyi oğluyla değil, arkadaşlarıyla yaparmış. Sadece Naci'nin tahliyesinden bir gün önce ilk kez, kelepçelenmeyi birlikte yapmış. Otobüse birlikte oturmuşlar, cezaevi koridoruna birlikte girmişler, kendi koğuşlarına ayrılıp gidecekleri sırada, Fikri sarılmış oğluna sıkı sıkı ve kulağına demiş ki:

"Annene iyi bak oğlum, çok çekti o. İyi bak ona..."

Annelerimiz çok çekti, hâlâ da çekiyorlar işte!

Yollara Atılan Taşlar Bahane*

Doktor arkadaşımın eşi, doğum öncesi istirahatini evde geçirirken, artık sensenli yaşlara gelmiş kayınvalidesiyle bir süre birlikte ve çok iç içe yaşar. Böyle günlerin birinde, yaşlı kadının canı sıkılmasın, daha rahat vakit geçirsin diye laptopa yüklediği filmleri izlettirir ona. Filmleri izleyip bitiren annenin gelinine söyledikleri ise çok ilginç: "Bu çok güzel bir aletmiş kızım, yaşlanınca bundan bir tane de ben alayım, evde film seyrederim."

Yeni tanıştığı teknolojiden ve onun nimetlerinden pek memnun kalan yaşlı annenin istikbale dair söyledikleri, karanlık bir kuyuya tutulan kocaman bir ışık duygusu uyandırmıştı bende. Yaşlıların ölümle kurduğu bu naif ilişkiyi, ancak yaşlanınca anlayabileceğimiz gerçeğini de unutmadan.

* * *

Babamın hastalığının ilerlediği ve yatağa bağımlı olmaya başladığı günlerde, hayat ve ölüm üzerine daha çok konuşuyorduk. İşin doğrusu, bu bahisleri özellikle ben açmaya gay-

(*) Neşe Karaböcek'in bir şarkısından.

ret ediyordum. Yakında kaybedeceğimi bildiğim bir insandan, şimdiye kadar edindiği deneyimler ve tespitlerle ilgili bir "yaşam tüyosu" almaya çalışıyordum belki de. Bunca yıldan sonra, paylaşmak istediği bir şeyler olmalıydı, değil mi? Hayata, dünyaya ve yapacaklarıma dair bir şeyler, öneriler, birkaç ipucu belki.

"Baba, 'Hayatın nasıl geçti?' diye sorsalar sana, ne söylerdin mesela, nasıl anlatırdın yaşadıklarını, geçen ömrünü?" diye sormuştum bir gün.

"Gece yarısı, ıssız bir tarladan, tek başıma geçmiş gibiyim oğlum," demişti.

İnsanlığın kaç bin yıldır cebelleştiği "varoluşsal sıkıntı"yı, babamın ağzından bu kadar saf ve katışıksız bir cümle biçiminde duymanın verdiği şaşkınlıkla, öylece bakıp kalmıştım.

Babam, sohbetlerimizin bir yerinde, bir bahaneyle, artık hangi günlük gazetenin hangi saçma köşesinden nasıl bir dikkatle kesip cüzdanına yerleştirdiği bir gazete kupürünü uzatarak sorardı:

"Gördün mü bu haberi?"

Tahmin ettiğim gibi bir haber yine: "Parkinson'un çaresi bulundu!"

"Bunlara inanma baba. Sana anlattım kaç kez. Bu hastalığın çaresi yok. Bak, ilaçların var, onlarla idare edeceksin işte!"

O kadar masum ve içten bir savunmayla konuşurdu ki:

"Benim derdim hastalık falan değil oğlum. Yaşayacağım kadar yaşadım zaten. Poyraz'ın sünneti olacak, sonra belki ilerde düğünü. Yemekli toplantılarınız olacak, davetleriniz olacak, oralarda elim titremesin, üzerime yemek dökmeyeyim diye istiyorum. Başka bir derdim yok ki!"

Tarkovski'nin 6 Aralık 1986 tarihinde, ölümünden sadece birkaç hafta önce, Paris'te bir hastane odasında güncesine yazdıkları geliyor aklıma:

"...Bacaklarımı kıpırdatamıyorum. Kollarım da ağrıyor, bir çeşit nevralji gibi bir şey. Düğümlenmiş gibiler. Çok zayıfım. Ölecek miyim? Andruşka'yla (oğlu) sinema ve edebiyat hakkında konuşmalıyım. Ne bildiğini anlamalıyım..."

Evliliğimi sürekli erteleyip, kendimce bahaneler bulmaya çalıştığım yıllarda, "Oğlum bir evlen artık. Ben çok yaşlandım. Senin evladını da göreyim, ondan sonra ölsem de olur," diyen babam, ayrılmak zorunda kaldığı bir mekâna, geri dönmesinin bahanesi olacak şahsi eşyalarından birini saklar gibi, "bir takım nedenler" bırakıyordu hayatıma dair.

* * *

Metin Erksan'a bir süre önce teklif ettiğim nehir söyleşi meselesinin, onu şaşırttığını, hatta rahatsız ettiğini anlamıştım.

"Sadece sinemaya dair değil abi, her şeyi konuşacağız. Buna ihtiyaç var üstelik. Ne düşündüğünüzü, ne söylediğinizi kalıcı hale getirelim," gibi cümlelerimin işe yaramadığını ilk gün anlamıştım, lakin yapacak bir şeyim de yoktu. Önceleri, "tamam" falan dese de sonra ustalıkla unutturdu meseleyi. Hiçbir şey konuşmamışız gibi bir havaya büründü.

Metin Erksan'ın "hayat hikâyesini" anlatma konusundaki sıkıntısının nedenini düşündüğümde, onu, "artık yaşanacak olanlar bitti, şimdi yaşanmışlar sıralanacak" algısının rahatsız ettiğini anlamıştım. Bir süre bu konu aramızda hiç konuşulmadı.

Bir akşam, hastalıklar ve tıp üzerine konuştuğumuz bir sırada, belki de kendimi affettirmek için, "Abi, ben sana yüz yaşına kadar ancak garanti verebilirim, lütfen daha fazla ısrar etme. Hekimliği de çok zorlamamak lazım!" dediğimde gözlerinde, hem cümledeki ironiyi fark eden, hem de ona

çocukça bir safiyetle inanan bakışlarını yakalamıştım. Heyecandan tıkanır gibi konuşmuştu:

"Yahu doktor, müthişsin sen, müthiş. Biliyorsun, fazla yaşamak gibi bir takıntım yok. Yaşayacağım kadar yaşadım işte. Ama, birkaç işim var, onları bitirmeliyim. Birisi bu 'Türk Sinema Tarihi' meselesi, bir diğeri de, çok önemli birkaç senaryom var, onları yazmalıyım."

Cebinden birkaç küçük eşyasını çıkartmış, gizlice divanın altında bir yerlere bırakmaya çalışıyordu Metin Erksan.

* * *

1973 yılı... Lütfi Akad ve eşi, Şehir Tiyatroları'nda bir oyun seyretmeye gidiyorlar. Oyun ara verdiğinde yanlarına TRT'de çalıştığını söyleyen genç bir kadın geliyor ve kendini tanıtarak, "Lütfi Bey'in belgeselini yapmak istediklerini" söylüyor. Lütfi Bey gülerek, "Ben daha gencim efendim, siz kendinize belgesel yapacak daha yaşlı birini bulun," diyor. Genç kadın, "Sayın Akad, teklifimi düşünün, sizi tekrar arayacağım," diyerek gidiyor. Hayatının belgesel yapılması önerisine canı sıkılan Lütfi Bey, "Kadının konuşma edasında, 'belgeselin yapılmadan ölürsen suç benim değil' gibi bir hava vardı," diyor anılarında.

Belgesel niyetlisi kadın daha sonra birkaç kez daha arayarak not bırakıyor, ama iş sonuçlanmıyor. Aradan iki yıl geçiyor ve 1975 yılında, üstelik bir haziran günü, Lütfi Bey sıkı bir üşütme sonucunda yatağa düşüyor. Ateş, öksürük vs... Yatağa düştüğünün ikinci günü evdeki telefon çalıyor. Telefonu açan eşi biraz sonra kafasını uzatıyor ve

"Lütfi, Ankara'dan arıyorlar, o hanım," diyor.

"Hangi hanım?"

"İşte o, belgeselci!"

"Eyvah!" diyor Lütfi Bey. "Galiba ölüyorum. Yoksa niye arasınlar?"

Ondaki bu tuhaf telaşı gören eşi merak ederek soruyor:

"Kim bunlar Allah aşkına?"

"İşte o belgeselciler."

"İyi de, ne var bunda telaşlanacak?"

"Öyle deme, bunlar boşuna aramazlar! Söyle aramasın beni. Niyeti yok, ölmeyecekmiş de. Umudunu kessin benden."

IŞIKLA KARANLIK ARASINDA

"Senaryo ve yönetmenlik dersi verdiğim genç meslektaşlarımı kendi yaşamlarını incelemeye teşvik ediyorum. Bunu herhangi bir kitap veya metin için değil, kendileri için yapmalılar. Neler oldu? Sizi buralara ne getirdi? Bunu bilmek zorundasınız. Başlangıç noktası budur. Beni bu noktaya getiren şeyi anlamaya çalışıyorum, çünkü yaşamınızın inanılır, amaçsız bir analizini yapmadan hikâye anlatamazsınız. Kendi hayatını anlamıyorsan ne hikâyelerindeki karakterlerin ne de diğer insanların hayatlarını anlayabilirsin."

– Kieslowski

"Bir Zamanlar Anadolu'da"nın senaryo yazım sürecinde birkaç kez Keskin'e gitmiştim. Yirmi beş yıl sonra yaptığım bu yolculuklar hem hikâyenin eksiklerini tamamlamamı sağlamıştı, hem de filmin atmosferinin nasıl olacağına dair merakımı gidermişti. Bende yarattığı duygu değişimleri ve dönüşümleri de cabası.

Yıllar önce hekim kimliğimle gittiğim bu topraklara yeniden, bu kez sinemacı kimliğimle döndüğümde, en çok bakmam gereken kişinin "kendim" olduğunu hemen anlamıştım.

Yazar, oyuncu ya da hekim olarak yazdığım, oynadığım ve yaptığım her şey bir bütünün parçasıdır. Hastamın anlattığı yakıcı bir şikâyet bazen bir hikâyemde yeniden ortaya çıkar ya da bir filmin senaryosuna dönüşen satırlarım, bir başka filmdeki oyunculuğuma kılavuz olur, ışık tutar. Birini ötekinden ya da bir diğerinden nasıl ayırabilirim ki? Hepsi bir araya gelerek "ben"i yaparlar.

Yazarken senarist tarafımdan edindiğim deneyimler çok işime yaradı. İyi yazının kısa cümlelerle, samimi ve yalın bir üslupla ve sahici bir dille kurulduğuna inanırım. Ağdalı, süslü ve tumturaklı bir edayla ne anlatabilirsiniz ki? Yazılan her şey aynı zamanda hayat gibi olmalı. Onun gibi net, yanı başınızda, anlaşılır ve apaçık.

Edebiyat da sinema da derdi "insan" olan işler. Biri derdini görüntülerle, diğeri sözcüklerle anlatıyor.

Sinemanın gücü zamanı mühürleyen bir sanat olması. Sinemayla birlikte insan ilk kez "zamanı durdurma, yeniden yaratma ve isterse ona geri dönme olanağına" kavuşmuştur. Filmler, zamanı dondurur ve onu yeniden defalarca izleme şansı verir.

Yılmaz Güney, ilk gençlik yıllarında bisikletine binerek sinemadan sinemaya film bobinleri taşıyordu. Aynı zamanda makinistlik de yaptığı bu sinemalarda yıpranmış film pelikülleri koptuğunda ya da yandığında sahneye çıkıp, seyircinin göremediği sahneleri anlatıyordu.

Kopan yerlerimizi tamamladığımız bir büyülü andır film seyretmek.

Cama Çarpan Kuş

"Bir Zamanlar Anadolu'da" filminin çekim öncesi Keskin'deyiz. Mekân bakıyoruz. Senaryoda eksik bulduğumuz bölümler için, savcı ya da polislerden dinleyeceğimiz gerçek hayat hikâyelerinin peşindeyiz.

Sıcak bir öğleden sonra, Hükümet Konağının bahçesindeki kameriyenin altında, savcı, komiser ve hâkime aklımızdaki tüm soruları sorduk.

Savcı da, hâkim de, samimi insanlar, ama temkinliler. Komiser enteresan biri, Dostoyevski karakterlerine benziyor. İki olay anlattı sohbet sırasında.

Küçük bir kız çocuğunu taciz eden temiz yüzlü bir askerle, yaşlı bir kadını öldüren temizlikçi bir kadının hikâyesi.

Asker emniyette sorgulanırken komiser ona çok üzüldüğünü fark etmiş. "Suçlu da olsa, haline içim acıdı," diyordu.

Yaşlı bir kadını parası için öldüren temizlikçi kadının, "Evet, ben öldürdüm," itirafının ise canını sıktığından, hatta biraz "hayıflandığından" falan söz etti.

Olayları bir emniyetçi gibi değil, suçlunun zaviyesinden aktarması çok ilginç gelmişti bana. Asıl peşine düştüğümüz

mesele ise, "Bir Zamanlar Anadolu'da"daki katilin, gecenin bir saatinde artık çözülüp, cesedin yerini gerçekten göstermeye karar vermesine sebep olacak bir örnek bulmaktı. Suçlunun çözüleceği yer ve zaman konusunda; "Bunu anlamak ve tahmin etmek çok zordur," diyordu komiser. "Her türlü baskıyı yaparsınız, döversiniz, söversiniz, ağzından tek kelime çıkmaz. Ama bazen kendiliğinden, hiç beklemediğiniz bir anda konuşmaya başlar. Kulağına dışarıdan bir çocuk sesi gelmiştir, pencereden yürüyüp giden bir kadın görür, ne bileyim, birinin ağladığına şahit olur. Sonra birden değişir, hareketlenir ve 'Ben konuşacağım, hepsini anlatacağım, çıkarın beni,' der," diyordu.

Komiseri dinlerken, bir süre önce, dede katili genç bir kızı sorgulayan komiseri oynadığım "Derin" filmi gelmişti aklıma. Ensest ve sonucundaki cinayeti anlatan bir filmdi "Derin". Filmdeki kız, sorgucunun tüm çabasına rağmen dedesini niçin öldürdüğünü söylemez. Tam ortalık toparlanıp sorguya son verileceği sırada birden odanın camına bir kuş çarpar. Genç kız konuşmaya başlar ve cinayeti niye işlediğini tüm açıklığıyla anlatır.

Aklımızı zorlayan değil, duygularımızı harekete geçiren şeydir asıl olan. Bu da çoğu zaman "çok basitmiş gibi gözüken, küçük bir ayrıntı"dır... "Bir Zamanlar Anadolu'da" filminde, katile cesedin yerini en sonunda söyleten şey, muhtarın güzel kızının sunduğu bir bardak çaydır. Kasabadaki komiserin sözünü ettiği suçluyu konuşturan şey sokaktan gelen bir çocuk sesi, "Derin" filmindeki kızın cinayeti açıklama sebebi ise sorgu odasının pencere camına çarpan kuştur. Kuş cama değil, aslında "vicdanımıza çarpmıştır" da diyebiliriz.

* * *

"...1971 yılında bir gün, SF Afterwards'un salonlarından birinde Kjell Grede'le (İsveçli bir film yapımcısı) birlikte

film izlerken, sandıklar dolusu film bulunan bir odaya göz atmıştık. Makiniste birini gösterip, 'Nedir bu?' diye sorduğumda, bana 'Boktan bir Rus filmi,' şeklinde cevap vermişti. Sonra Tarkovski'nin adını görüp, Grede'e, 'Dinle, şimdi sana bu film hakkında bir şey okuyorum. İzleyip konusunun ne olduğunu göreceğiz,' dedim. Filmi bize izletmesi için makiniste rüşvet verdik... İşte bu film 'Andrey Rublev'di. Biz de öğleden sonra iki buçukta gözlerimizi açacak halimiz kalmamış, sersemlemiş ve filmin etkisi hâlâ üzerimizde, heyecan dolu olarak çıktık salondan. Bu olayı hiçbir zaman unutmayacağım. Asıl önemli olan da, İsveççe altyazı olmamasıydı! Konuşmaların tek kelimesini anlamıyorduk, fakat buna rağmen aklımız başımızdan gitmişti..." İsveçli yönetmen İ. Bergman'ın 2002 yılında *Positif* dergisine verdiği bir röportaj sırasında söylediklerinden bu cümleler.

Dilini hiç bilmediğiniz ve konuşulanlardan hiçbir şey anlamadığınız bir filmin aklınızı başınızdan alma sebebi ne olabilir?

İnsanlığın yaşadığı acılar, tarih kitaplarının sayfalarında, bir takım evrak ve belgelerin arasında ya da süslü söylevlerin şehvetinde göstermez kendini. Tüm bunların dışında ve çok daha derinlerde, başka yerlerde saklı olan, çok öznel acılardır söz konusu olan. Bu yüzden ortak sorunlar ya da birliktelikler din, dil, bayrak, ya da kimlik üzerinden tarif edilemez. İnsanlığın ortak değerleri, aşk, acı, umutsuzluk, keder, sevinç ve coşku gibi kavramlardır. Yine bu yüzden, iyi bir filmin başka bir dilde oynaması ondan etkilenmemize engel değildir.

* * *

Kieslowski'nin "Aşk Üzerine Bir Film"inde genç delikanlı Tomek, komşusu Magda'yı dürbünle röntgenler. Ona aşık

olmuştur. Sürekli sevgili değiştirmesiyle bilinen orta yaşlı Magda, küçük aşığı yakalar ve ona ne istediğini sorar: "Sevişmek mi, birlikte eğlenmek mi ya da ne?" Tomek'in cevabı ile Metin Erksan'ın "Sevmek Zamanı"ndaki Boyacı Halil'in cevabı hemen hemen aynıdır: "Hiçbir şey... Hiçbir sebebi yok. Sadece seyretmek istiyorum."

Meral'in resmine bakarken yakalanan Halil, onun, "İşte karşında duruyorum. Cansız bir resim yerine canlı olarak karşındayım. Niçin benimle birlikte olmak istemiyorsun. Resmim yerine beni sev," demesine karşın, "Ben senden hiçbir şey istemiyorum. Resminle arama girme," der... Tomek'in de yalnızca ve sadece Magda'yı sevdiği için ona ihtiyacı vardır, Halil'in yalnızca kızın resmini sevdiği, onun suretine aşık olduğu için ona ihtiyacı olduğu gibi... Polonyalı Tomek'le, İstanbullu Halil'i buluşturan ortak duygunun sebebi, Kieslowski ile Metin Erksan'ın kalbine aynı kuşun çarpmasıdır...

* * *

Sinema ya da sanat hiçbir şeyi değiştirmez, zihnimizden gayri. Böyle bir beklentiyle çıkılan yolculuk, sonu hayal kırıklığı olacak bir yolculuktur. "Dünyayı değiştirecek olan şey filmler, resimler ya da edebiyat değil, o filmleri seyreden, o kitapları okuyan ya da o resimlere bakan ve işte tam da bu yüzden değiştiği için, dünyayı değiştirmeye karar veren insanlardır. Belki de en büyük suçumuz, kendi kendimizi değiştirmeden başkalarını değiştirme, başkalarına öğretme girişiminde bulunmamız, 'dünyayı sanat yoluyla değiştirme' çabasına girmemiz. Dünyayı değiştirmeden önce insanın kendini değiştirmesi gerekiyor."[36]

Sinema sadece gördüğünü anlatmalıdır. Asla öğretmeye kalkmamalı, hayatı olduğu gibi göstermelidir.

Bir şeyi öğretmeye çalışmak öğretmenlerin, psikologların ya da din adamlarının işidir. Seyirci, filmi seyrederken veya yorumlarken, kendisine dayatılan bakış açısına göre değil, dünyayı kendi anladığı ve algıladığı görme biçimine göre davranmalıdır.

Hayatın ortasındayız. "Kendi kameramızın gözünden oynuyoruz. Başrol oyuncusu da biziz. Kamerada görüyor, yürüyor, çekiyor ve kaydediyoruz."[37]

Hepimizin içini titreten şey aynı: cama çarpan kuşun sesi...

Hepsi bu...

Devrim İnat Etmektir

İvo Andriç, Babam, Emir Kusturica, Natalie Portman, Binoche ve Sinema...

Yıl 1995. Koynumda zümrüdüanka taşıdığım günler. Kimse kanadının ucunu bile görmüyor ama, öyle iyi saklamışım ki! Hiç kimsenin bir başkasının tarihini yazmayacağını söylüyorum sürekli. Her şeye ve herkese öfkeliyim.

Bu arada, sinemaya ve Juliette Binoche'a da aşığım. Binoche'a ithafen bir şiir yazmışım. "Pour Juliette Binoche, j'étais seul, je porte des œillets intemporels... (Juliette Binoche için, tek başınaydım, zamansız karanfiller taşıdım, kim duyar, kim duyar ıslığımı?)" falan diye devam eden bir şiir. Serra (Yılmaz) çevirmiş Fransızcaya. Benim Fransızcam yetmez buna. Tamam, lisede Fransızcadan geliyoruz ama, bizim Fransızcaya ortaokulda noter Hasan Abi girerdi. Çolak Hasan nam-ı diğer, babamın kulüpten arkadaşı. Aseyevu, jömasye. Jösvi, tüe, ile, ele, nusom, vuzet, ilson, elson. Koca altı seneden aklımda kalan sadece bunlar. Neyse... Kendi dilinde şiirler okuyacak ve sinema yapacak kadar Fransızca öğrenmek için Paris'e gitmeye karar veriyorum. Bir hevesle aldığım sıfır bordo renoyu satıp franka çevirdim. Pasaport, renodan bozma franklar ve Juliette için

yazdığım şiirle birlikte, bir daha dönmemek üzere Paris'e gittim.

Charles De Gaulle Havaalanı'nda beni karşılayan doktor arkadaşım, "Vakit erken, eve gitmeden biraz gezdireyim Paris'i, ilk nereyi görmek istersin?" dedi. Leos Carax'ın "Les Amant du Pont-Neuf" (Köprü Üstü Aşıkları) filmindeki köprünün hemen önünde duran atlı heykeli görmek istediğimi söyledim. Biraz duraladı arkadaşım ve "Iyi," dedi, yavaşça. Gittik, heykelin önünde epey bir gezindim, dokundum, seyre daldım bir müddet. Gözüm çaktırmadan Binoche'u arıyor ama. Bir ara, çok da açık vermeden sordum arkadaşıma, "Binoşu görme şansım var mıydı acaba? Hani bizdeki Yeşilçam Sokağı gibi, belki onların da takıldıkları bir yer vardır. Biz de gitsek oraya, bir şeyler içerken falan." "Bilmiyorum," dedi arkadaşım ve galiba ondan sonra iflah olmayacağıma kanaat getirmiş olmalı ki, yakamı bıraktı. Böylelikle benim Paris günleri başladı. Bütün gün Sorbonne'a gidiyordum, akşam çıkışta Pompidou Kültür Merkezi'ndeyim. Gece, son RER'le (eroer, metro gibi bir şey, açıktan gidiyor ama, hızlı tren) her tarafım Fransızca, kaldığım eve dönüyorum. Evde, darbeden kaçıp Paris'e sığınan mülteci arkadaşım, Ermeni bakkaldan aldığı rakı ve peyniri sehpaya koymuş, teypte benim İstanbul'dan getirdiğim Neşet Ertaş kasedi, gözleri kapıda beni bekliyor. O da haklı! On beş yıllık Türkçe hasretini dindirecek. Sabaha kadar süren 80 anıları, eski arkadaşlar, mavra, hüzün... Benim Fransızca uçuyor tabii ki. Sisifos efsanesi gibidir benim Fransızca öğrenme meselem, tam "Oluyor galiba, hallettik," derken, tekrar uçurumun dibine düşerim hep.

Juliette Binoche'u hiçbir zaman göremedim. Ama Paris'i de hallaç pamuğu gibi attım bu arada. Dolaşırken de gözüm hep sinemalarda, afişlerde. Bir hafta sonu, Monmartre'da bir

sinemanın önündeyim. Afişlere ve her zaman pahalı olan bilet fiyatlarına bakınıyorum. "Leon" oynuyor. Luc Besson'un bir filmi. O sene Fransa'nın Cesar ödüllerinin hemen hepsini almış. Jean Reno var, Gary Oldman var. İyi yani, yirmi beş frank verilir. Dalıyorum sinemaya. Jean Reno şahane. Gary Oldman da. Ama bi kız var, Mathilda. İnanılmaz. On bir yaşında, masum, ince yüzlü bir kız. Mathilda'nın karşısında, iriyarı ve utangaç gövdesiyle, çaresizce eğilip bükülen bir profesyonel katil, Jean Reno. Filmi ve Mathilda'yı hiç unutamadım.

Mathilda'dan on beş yıl sonra Cannes'dayız. Festival'e "Üç Maymun"la katılıyoruz. Filmin senarist ve oyuncularından biriyim. Kırmızı halı, papyon, gala, gösterim, alkışlar vs... Festival'in son gecesi büyük bir davet veriliyor. Ödül alan filmlerin yönetmen, yapımcı ve oyuncularının, büyük jürinin ve festival yöneticilerinin katıldığı yüksek güvenlikli bir gece. Beş-altı turnikeden ve çok sıkı bariyerlerden geçerek festival sarayının teras katındaki kokteyle karışıyoruz sonunda.

O geceye ait ilk fark ettiğim resim, hemen girişte, ellerinde Fransız şarapları ve hafif öne eğik vücutlarıyla, sanki orada hiç yoklarmış gibi dikilen iriyarı zenci garsonlar olmuştu. Yavaşça uzanıp bir bardak aldım elime ve dolanmaya başladım. Bizim ekip hızla dağılmış, herkes bir yerlerde. Karnım fena halde aç ve ortada duran daire biçimindeki geniş masanın üzeri ise inanılmaz. Kuş sütü eksik. Tabaklardan birinde tek kalmış iri bir karidesi gözüme kestirerek, oraya doğru hamle yapıyorum. Aynı anda bir başkasının da, hemen hemen aynı mesafeden benim karidese doğru uzandığını hissediyorum. Biraz hızlanmalıyım sanki. Evet, karidesi diğer talipliyi hiç fark etmemiş gibi bir pişkinlikle alıyor ve yavaşça çekiliyorum. Bu arada, garip bir merakla, adamın kim olduğuna da bakıyorum göz ucuyla. Aman Allahım, Robert De

Niro bu! Hay Allah, karidesi geri mi koysam acaba? Derken biri yanaşıyor yanına ve konuşarak uzaklaşıyorlar. "Bir karidese sattın adamı," diye kızıyorum kendi kendime.

Biraz canım sıkılmış dolaşırken, kalabalığın içinden genç ve güzel bir kadının etrafındakilerle konuşurken bana baktığını fark ediyorum. Yüzü çok aşina. Tanıyorum ben bu kadını, ama nereden? Biraz süzüyoruz birbirimizi. Sevecenlikle gülümsüyor. Yanında bizden birileri de var. Ahmet Rıfat, Yavuz (Bingöl), Vecdi Sayar. Genç kadın bana doğru birkaç adım atıyor ve gürültünün içinden bir şeyler söylüyor. "Size hayran kaldım. Müthişsiniz. Çok iyi bir oyuncusunuz," diyormuş.

Tamam, sağ olsun da, ben bu kadını nereden tanıyorum?

Ah, evet bu bizim Mathilda! Natalie Portman yani. Paris'te onu bir sinemada görüp, oyunculuğuna hayran olduğum yılların üzerinden on beş yıl geçmiş ve "Üç Maymun"un yarıştığı yıl, Cannes ana jürisinde yer alan "Mathilda"nın karşısına bu kez ben aktör olarak çıkmıştım.

Devrim gibidir bazı başlangıçlar, inanır ve vazgeçmezseniz eğer, mutlak gerçekleşir.

* * *

Avanos 1971. Ortaokulun ilk günü. Okulun önünde yapılan sabahki bayrak töreninde en arka sıraya koydular, sınıftaki en kısa boylu benim çünkü. Kendimi çok yalnız hissediyorum burada. Bir de, müdür muavini elindeki makineyle, saçlarımı önden arkaya doğru, bahçe çiti gibi tıraş etti. Uzunmuş, yarına kadar aynı seviyeden tıraş olmam lazım. Şapkamın önündeki ay yıldız düştü biraz önce ve takım elbisemin kolları çok uzun, yazı yazarken ikide bir geriye doğru sıyırıyorum. Kravatta sorun yok, dayım bağladı üçgen şeklinde, ben onu yıl sonuna kadar hiç bozmadan takar çıkartırım.

Eve gittiğimde salonun hemen solundaki odada hummalı bir faaliyet vardı. Marangoz Hüseyin Abi'yi gördüm ilk. Kulağının arkasına kıstırdığı iyice küçülmüş kurşun kalemi ikide bir çıkarıyor, önündeki tahtaya bir şeyler çizip tekrar yerine yerleştiriyor. Ağzındaki sigaranın külü iyice uzamış, insanın içinden gidip düşmeden almak geçiyor. Annem halı tezgâhının önünde, kirkit sesleriyle kaybolmuş yine, mevzuyla hiç alakası yok. Dayım yere çökmüş, masanın sallanan ayağının altına bir tahta parçası yerleştirmeye çalışıyor. Tamam, yaz boyunca hayal ettiğim "kitaplığım" kuruluyor işte. Çantamı, ceketimi, kravatımı atıyorum bir kenara ve neşeyle seyrediyorum olanları.

Az sonra, yanında iki dolabı, önünde genişçe bir çekmecesi olan masa ve üzerine yerleştirilmiş üç raftan müteşekkil kitaplığım kurulmuştu. Dayım ve Hüseyin Abi gittiler. Küçük kitaplığıma büyülenmiş gibi bakıyorum. Şimdilik boş, ama olsun, nasılsa doldururum. Hemen *Tommiks* ve *Teksas*larımı getirip yan yana yerleştiriyorum. Ciltsiz ve ince olduklarından, kayıp boylu boyunca tahtaya uzanıyor dergiler. Bana kitap lazım, ciltli ve kalın. Koyunca dik durmalı rafta. Babama yalvarıyorum akşam. "Tamam," diyor, "yarın şeker almak için Kayseri'ye gideceğim, oradan alırım bir kitap."

Babamın bana aldığı ilk kitap İvo Andriç'in *Drina Köprüsü*'dür. Kitapçı söylemiş, "Yazan adam Nobel ödülü almış, bunu al," diye. Bir de Reşat Nuri'nin *Kızılcık Dalları*'nı. Hemen yerleştiriyorum ikisini de kitaplıktaki yerlerine. Şimdilik çok az, ama nasıl güzel duruyorlar. Daha sonra onların yanına cuma pazarından aldığım *Hayber Kalesi*'ni ve *Karacoğlan*'ı da koyuyorum. Bir de *Mucitler ve Kaşifler* kitabını. Fena değil, yakında dolar bu raf. Sonra... Çok sıcak ve susuz bir bozkır gününde, serin sulara dalar gibi dalıyorum *Drina Köprüsü*'ne... Çocuk Sokullu'nun acısı. Topraklarından ko-

parılıp İstanbul'a götürülüşü. Başından geçenler. Zalim Abid Efendi... Radisav'ın kazığa oturtulması... Sel felaketi... Kumarcı Milan... Ali Ağa'nın ölümü... Köprünün altından akıp giden hayatlar.

Yıl 2011... Demek ki kırk yıl geçmiş. Bir kış günü, Emir Kusturica'nın davetlisi olarak Sırbistan'a, Küstendorf'a gidiyoruz. Burası Belgrad'a üç-dört saat uzaklıkta, kışın ancak helikopterle ulaşılan, dağın zirvesinde altı yüz yıllık ahşap evlerin olduğu bir köy. Emir, ailesiyle burada yaşıyor ve her yıl bu günlerde on gün kadar süren bir film festivali düzenliyor. Belgrad hava alanından Küstendorf'a, sürekli içtiği her halinden belli olan deri montlu, iriyarı bir Sırp pilot götürüyor bizi. Hayatımda ilk defa biniyorum helikoptere. Havada asılı duruyor gibi yapılan bir yolculuk. Aşağıya iniyoruz sonra. Kusturica'nın yanında duran, yerel kıyafetli iki Sırp kızın ellerindeki tepsiden ekmek koparark, tuza banıp yiyoruz.

Emir bütün gün elinde koca bir bardakla geziniyor. İyi bir ev sahibi. Herkesle ilgileniyor, konuşuyor. Yiyoruz, içiyoruz, çok güzel ahşap evlerde kalıyoruz. Filmler gösteriliyor bu arada, söyleşiler yapılıyor. Dönüş zamanı, Emir'in elinde bir paket var. Orada olmamızın anısına verdiği bir hediye. Onun için çok önemli bir kitapmış. Vedalaşıp, ayrılıyoruz köyden. Bizi Belgrad'a götürecek arabaya biner binmez açıyorum paketi. İvo Andriç'in *Drina Köprüsü*. Bu İngilizce ama.

Babamın kitabı, kırk yıl sonra da olsa sinemayla ve Emir Kusturica'yla buluşturmuştu beni işte.

Evet, devrim gibidir bazı başlangıçlar, inanır ve vazgeçmezseniz eğer, mutlak gerçekleşir.

Duende

Çok eskilerde ünlü bir saz ustası varmış. Onun yaptığı sazın sesi başka hiçbir sazda olmuyormuş nedense. Herkes onun yaptığı saza sahip olmak, o sazı çalmak istermiş. Uzun zamandır ona saz yaptırmayı bekleyen genç icracı, söz verilen gün giderek ustanın karşısına oturmuş ve sazını beklemeye başlamış. Yaşlı saz ustası az önce bitirdiği pırıl pırıl sazı alarak bir süre bakmış. Delikanlı da birazdan sahip olacağı sazını hayranlıkla seyrediyormuş. Yaşlı adam birden elindeki sazı sapından tutarak havaya kaldırmış ve birkaç saniye sonra da yere bırakıvermiş. Delikanlı, "ah!" etmiş. Güzelim saz kırılarak dağılmış. Usta, dağılan sazı sakince toplayıp, yeniden tamir etmiş. Eskisinden pek farklı değilmiş saz, lakin dikkatli bakılınca yaralı olduğu da anlaşılmaktaymış. İşini bitiren usta sazını delikanlıya teslim etmiş:

"Şimdi çalabilirsin artık!"

Delikanlı şaşkınlıkla almış sazı ve çalmaya başlamış. Şimdiye kadar hiç duymadığı derinlikte ve güzellikte sesler çıkıyormuş sazdan...

Yaşlı adam sakince konuşmuş: "Sazın büyüsü yarasındadır. Ancak yaralı bir gövdeden çıkan ses içli ve ezik olabilir."

Bu hikâye, bana hep Lorca'nın "Duende"sini hatırlatır. İçimizdeki yaranın bize bahşettiği şey. Yaşadıklarımızdan kalan ve hiç kapanmayacak olan yaralarımızın iyileştikleri sırada ruhumuzdan çıkardıkları o saf ve benzersiz yetenek. Büyü ya da cin. Duende yani.

* * *

Lütfi Akad, "Gökçeçiçek" filmini çekerken filmin müziklerini yapacak olan Noray Demirci'ye "Bu sazın sesini ne ile vereceksin?" diye sorar. "Kemençe," diye cevap verir Demirci. Lütfi Bey sazı tanıyordur elbet, ama sesini tek başına dinlemişliği hiç yoktur. Bir süre sonra kemençeyi çalacak usta gelir ve stüdyoya girerler. Kemençe icracısı bir şey sormadan klasik bir saz eseri çalmaya başlar. "Hayır!" diye korkuyla karşı çıkar Lütfi Bey. "Bunu istemiyorum, bana hiç notaya gelmemiş, yabanıl ama içe işleyen hüzünlü bir çağrış yapın, şimdi, burada, doğaçlama!" Orta yaşın üzerindeki icracı bir an duraklar ve ardından sazını heyecanla kavrayarak çalmaya başlar. Lütfi Akad, o anı büyülenmiş gibi anlatır:

"Yabanıl bir ses doldurmuştu sanki odayı, yabanıl ve hüzün veren bir ezgi yükselip sonra iniyordu. Benim istediğim o yabanlık meğer kemençenin kendi yapısında varmış."

Lütfi Akad'ın istediği yabanıllık ve sahicilik kemençeyi çalan ustanın duende'sidir.

* * *

Sabahattin Ali "Ses" hikâyesinde, Konya'ya yaptığı bir yolculuk esnasında, mola verdikleri yere yakın bir inşaatta duyduğu sesin sahibini anlatır. Sivaslı Ali'nin hikâyesi. Çalıştıkları çadırın önünde, ters çevrilmiş bir el arabasının üzerine oturarak saz çalıp türkü söyleyen Ali'den çok etkilenen yazar, "ömründe bu kadar gür ve tatlı bir erkek sesi dinleme-

diğini" düşünür. Bir insanın gırtlağından bu kadar manalı ve sarsıcı sesler nasıl çıkmaktadır, hayret eder.

"Fenerin aydınlattığı alnı ter damlalarıyla kaplı idi. Sazının uzun sapı, şaşırtıcı bir süratle aşağı yukarı kayan parmaklarının altında, canlı bir mahluk gibi titriyordu. Tellere vuran sağ eli, küçük fakat kendinden emin hareketler yapıyor, bu el sazın gövdesine her yaklaştıkça, insan, sanki o tahta ile bu et arasında gizli, fakat çok manalı ve mühim bir konuşma oluyormuş zannediyordu," diye anlatır Ali'nin türkü söyleyip, saz çalmasını.

Yazar, yolculuktan sonra da delikanlının peşini bırakmaz ve Ali, binbir güçlükle Konya'dan Ankara'ya getirilerek, bir sınava sokulur. Genç ve yeni yeteneklerin aranıp seçildiği bir konservatuvar sınavıdır bu. Ali, sazı kucağında gelir sınava ve türkülerini söyler. Fakat kendisi de dahil, oradakilerin hiçbirisi memnun olmaz. Hayal kırıklığına uğramışlardır. Yazar ve Ali, birlikte okuldan çıkarlar. Hiç konuşmadan yenilen bir yemekten sonra Sivaslı Ali, "Sizi de mahcup çıkardım beyim, sakın kusura kalmayın," der. Sonra yaşanan başarısızlığı tek bir cümlede izah eder:

"Ben o odada bir türlü sesimi bulamadım."

O odada olmayan şey "duende"dir. Ali'nin bozkırda yanı başında duran, hiç fark etmeden taşıdığı duygu. Hayatın büyüsü. Toprağın cini. Bozkırın ölümle buluştu yer. Duende. Ankara'da bir konservatuvar odasının duvarlarının içinde olmayan şey. Ali'nin arayıp da bulamadığı ses, duende... O, yoktur işte.

* * *

Neşet Ertaş uzun yıllar Ankara Radyosu'nda, "Yurttan Sesler" programında türkü söylemiştir. "Kırşehirli mahalli sanatçı Neşet Ertaş" anonsuyla on beşer dakikalık ayda iki program. TRT'ciler bu programlar esnasında Neşet'in arkası-

na koro vermek isterler. Neşet kabul etmez ve hep tek başına çalar. Neşet'in bir söyleşisinde bunun sebebini anlatırken tarif ettiği şey, onun 'duende'sinden başka bir şey değildir: "Türküler özeldir. Türküyü üreten insanın yüreğindeki aşktır. O aşktan yüreği yanar ve o yanıklıktan türkü çıkar... Arkamda koro olmasını ben istemedim. Koro benimle çalamaz ki. Ben duygusal çalıyorum, onlar notayla. Aynı şekilde çalamam ben. Benim o andaki duygum bir başka oluyor, başka bir zamanda da daha başka bir duyguda oluyorum. Onların yapacağı bir şey değil bu."

* * *

Yılmaz Güney'in sinemacılığından söz ederken, "Onda şeytan tüyü vardı," diyor Nihat Ziyalan. "Onun yürüyüşü, duruşu, gülümsemesi..."

Başka kimsede olmayan şey. Nihat Ziyalan'ın "Şeytan tüyü," dediği şey, Yılmaz'ın duende'sidir. "Umut" gibi, Türk sinemasının dönüm noktası sayılabilecek bir filmi yaratan en önemli sebep, işte onun bu niteliğidir.

Yeni Brezilya sinemasının öncüsü Rocha ile Yılmaz'ı buluşturan da budur. İkisinin de kendi köklerine, duende'lerine olan inançlarıdır. Brezilya tarihi ve kültüründen beslenerek, ayaklarını bulunduğu topraklara basan bir yönetmendir Rocha. "Brezilyalı filmcilerin, Latin Amerika'nın kendine özgü sosyal sorunlarını irdelemek için, Avrupalı ve Amerikalı sinemasal yöntem ve teknikleri kullanmamaları gerektiğini" söyler. Filmlerindeki renk kullanımı Brezilya'ya özgüdür. "Binaların ve kostümlerin parlak renkleri doğal ve özgürdür." Çekim mekânlarında yerli halkın bilgi ve görgüsüne dayanarak çekim yapar.

Ahmet Uluçay'ın kısacık ömründe yaptıklarına ve hayal ettiklerine ne kadar benziyor değil mi?

Hisarlı Ahmet'in sesi, Muharrem Ertaş'ın çığlığı, Yılmaz'ın oyunculuğu, sineması, Sabahattin Ali'nin yazdıkları, Ahmet Uluçay'daki sihir. Duende'nin haritası, kılavuzu yok.

Ne yaparsak yapalım, ister film çekelim, ister edebiyatla uğraşalım, ister resim ya da müzik. İyi sanatın özelliği sesle, ışıkla ya da teknikle değil, duende ile ilgili galiba.

Bu toprakların gömülü ruhunu çıkartmaktan başka yolumuz yok. Kendi duende'mizi bulmalıyız. Ölüme itiraz eden, samimi ve cesur bir dille, köklerimizde saklı duran güçlü ve gizemli bir sesle, duende'ye...

Eski Bir Gazetecinin Evrak-ı Metrukesi

Metin Abi'yle (Erksan) mutat hafta sonu gezilerinin birindeydik. Galatasaray Lisesi'ni ve postaneyi geçtikten hemen sonra İstiklal'den Tünel'e uzanan caddenin başında, pasaj gibi bir yerin önünde durduk. Metin Abi, girişteki "Danişment Geçidi" tabelasını okuduktan sonra, doğrusu onun ağzına çok yakışan sunturlu küfürlerinden birkaçını sallayıp içeri doğru yürüdü gitti. Ben de arkasından tabii ki. Girişte sıralanmış, şapkacı, düğmeci ve çantacı esnafı, bu siyah takım elbiseli, fötr şapkalı, gösterişli adamın sebepsiz küfrüne pek bir anlam veremeden bir süre arkasından baktı.

Pasajın girişindeki dar yoldan, insanın içine ferahlık veren küçük bir meydana vardık. Aslında bir iç bahçe gibi duran avlunun ortasındaki taburelere oturarak çaylarımızı söyledik. Metin Abi, "İki yüz yıllık Hacopulo Pasajı'nı Danişment Geçidi yapan kafa..." falan diyerek biraz daha söylendikten sonra, etrafımızda yer alan ve bir kısmı metruk olan dükkânlardan birini işaret ederek konuştu:

"Şu 13 numara'ya bak bakalım doktor..."

Hemen baktım tabii ki. Şimdi arkasından soru gelir. Yanılmamışım, sınav başladı:

"Burası bir gazete matbaasıydı, bil bakalım kimin matbaasıydı?"

"Eee..."

"Tamam, neyse, onu bilemezsin... Ahmet Mithat Efendi'nin matbaası vardı. Galiba üzeri de eviydi," diyerek affetti.

Bu kadar ucuza kurtulamayacağımı tahmin ediyordum ki ikinci soru geldi:

"Peki, burada bir gazete çıkarılırdı. Namık Kemal de başyazarıydı."

"İbret!" diye atladım heyecanla.

Hiç öyle takdir, iltifat falan yok. Duymamış gibi devam etti:

"Namık Kemal yirmi üç yaşında başladı gazeteciliğe. Aynı yaşta başlamışız demek ki. 1952'de *Dünya* gazetesinde 'Kamera' takma adıyla film eleştirileri yazıyordum ben de. Namık Kemal o yaşlarda, *Tasvir-i Efkâr*'a yazıyordu. Bir süre sonra da, buraya geldi, *İbret*'in başına geçti. Ahmet Mithat Efendi ile birlikte."

Biraz durdu, çaylar gelmişti bu arada. Devam etti:

"Gazetecilik, haysiyet meydanıdır, namuslu adam işidir. Dönem Abdülazizli, Abdülhamidli istibdat dönemi. Bırakırlar mı öyle! Fincancı katırlarını ürküttükleri için ikisini de tutuklayıp sürdüler sonra."

Şimdi ilk defa açıklıyorum: Benim gazetecilik deneyimim Metin Erksan'dan daha eskidir ama bunu ona hayattayken söyleyecek kadar da deli değildim tabii ki!

En iyisi, biraz geçmişten söz ederek anlatmalıyım bu meseleyi. Kızılırmak'ın kenarında, sırtını Ziyaret Dağı'na yaslamış, güneyinde Zelve Yazısı, batısında Kızılöz, doğusunda Karşıbağ olan, çanak biçimindeki bir kasabada doğdum

ben. Tarif, ilkokul öğretmenim Mehmet Güneren'indir. Günahıyla sevabıyla. Rahmetli olduğu için doğrulatma şansınız da yok!

Bu, yazları sıcak ve kurak, kışları, başka bozkır kasabalarının aksine birazcık ılık ve yağışlı, yine de soğuk ve ayazla geçen, sakin, rint ve çelebi kasabanın adı Avanos'tur.

Kasabanın, Aşağı Mahalle diye bilinen ve daha çok çiftçilikle uğraşan kalabalık ailelerinin yaşadığı mahallede, Köselerin Mevlüt'ün dördüncü oğlu olarak doğdum. Orada büyüdüm. İlkokulu da hemen üç adım ötede, Ensepınar'ın altındaki Alaaddin İlkokulu'nda okudum.

Üçüncü sınıftaydık galiba ve Mehmet Güneren Hoca, bir ders sırasında, hepimizi hizaya sokup uygun adımlarla Avanos Halk Kütüphanesi'ne götürdü.

Hayranlıkla baktığımı hatırlıyorum geniş raflara sıralanmış, sırtı kalın, kara, karton ciltli kitaplara.

Avanos Halk Kütüphanesi'nin, orta boy kartvizit büyüklüğündeki açık sarı renkli üyelik kartı, çocukluğumun her kapıyı açan mucizevi özelliklerine sahip pasaportuydu adeta. Misal, bedavaya ve kimseye haber vermeden, Jules Verne'nin *Esrarlı Ada*'sında gezebiliyordum kafama göre. Ne soran var, ne karışan. Sonra, bir sürü tanıdığa rastlıyordum. Mesela, *Notre Dame'ın Kamburu*'ndaki Quasimodo bizim Sarıdırlı Yaşar'a ne kadar çok benziyordu! Esmeralda da benziyordu birine ama onu söyleyemem şimdi. Ya da, Steinbeck'in *Bitmeyen Kavga*'sında, ölen arkadaşının ardından konuşan işçinin son sözleri: "Yoldaşlar, o, bu dünyada kendisi için hiçbir şey istemedi." İyi biliyorum, bu cümlelerle döşendi, bundan sonra dünyanın kalbine yaptığım tüm yolculukların taşları.

Yıllar sonra, Belgrad'ın bir dağ köyünde bir başka hikâye üzerinden yine karşılaşacağım İvo Andriç'in *Drina Köp-*

rüsü'ndeki zalim Abid Efendi, bildiğin bizim bedenciydi işte. Pearl S. Buck'ın *Ana*'sı anam, Orhan Kemal'in *Gurbet Kuşları*'ndaki baba, benim babam, Kerim Korcan'ın *Linç*'indeki Arap Kadir de abimdi...

Okumak bende yazmak denen eylemi de aynı anda doğurdu.

Yoksulluğun ve çaresizliğin diz boyu hüküm sürdüğü bir coğrafyanın ortasında, gerçek hayatı, kendi kurguladığım yaşamlara feda ederek, hem bana dayatılan hayatı reddediyor, hem de kendi hayal ettiğim bir dünyanın yazarak da gerçekleşebileceğine inanıyordum.

"Kitaplar, sözcüklerin büyüsüyle buluşturmuştu beni ve önce okuyarak, sonra da yazarak, dışardaki dünyanın bana dayattığı gerçeğe çoktan başkaldırmıştım. Etrafımdaki yaşamın beni doyurmaktan aciz olduğu arzuları bastırmak, etrafımda keşfettiğim boşlukları kendi uydurduğum hayaletlerle doldurup donatmak için hayal gücü ve sözcükler aracılığıyla bir dünya yaratabilmeyi, bunun mümkün olduğunu öğrenmiştim."[38]

Ortaokul'daki ilk gazetecilik deneyimim, okulun "İlk Adım" isimli duvar gazetesidir. Sınıftaki ahşap rabıtaların mazot kokusunu hâlâ burnumda hissetiğim ortaokul yıllarımın müdür muavini Rıza Bey, öğle arasında gazozhanede şişe yıkayıp, derse yetişmek için sınıfa doğru koştururken, koridorun ortasında, duvarda epeydir değişmeden asılı duran *İlk Adım* gazetesinin önünde durdurdu. Pek hayırla sonuçlanmaz bu beklenmedik duruşlar! Akşam kapalı sinemaya Yılmaz Güney'in filmine gitmiştim gizlice; okulun haysiyet kolundan gören oldu da, şikâyet mi ettiler acaba? Korkuyla bakıyorum yüzüne.

"Senin edebiyatın iyiymiş, öyle mi?"

"Öyle" der gibi başımı yana eğiyorum.

Sağına doğru dönerek, elindeki ince uzun sopayla duvar gazetesini gösteriyor:

"Bu gazete sana ait artık, bundan sonra sen çıkaracaksın bunu. Yazıları toplayacaksın, resim bulacaksın. Bir de başyazı yazacaksın her sayısına. Okulumuzdaki güzelliklerden, başarılardan haber vereceksin... Anlaşıldı mı?"

Okulumuzdaki güzellikler, başarılar, öyle mi! Peki, okulumuzun pek meşhur "sıra dayaklarını" da yazsam, ya da her sabah okul girişinde elinde makasla bekleyen müdür muavininin saçı birazcık uzamış ergen arkadaşlarımın esmer ve masum kafalarında açtığı eşek tıraşı izlerini yayımlasam, Fransızca, fizik ve coğrafya derslerine öğretmen olmadığı için hâlâ noter Hasan Abi'nin, kaymakamın karısının, bir de mimar Rasim Abi'nin girdiğini anlatsam.

Yine de, sınıfa o gün "yeteneği erken fark edilmiş geleceğin başyazarı" azametiyle girdiğimi hatırlıyorum. Duvar gazetemde neler mi yazıyordum?

"Kasabamızı Tanıyalım" köşesinde Avanos'un adının Selçuklu Beyi Evranos'tan geldiğini anlatan bir yazı (kimden almıştım, bir türlü çıkaramadım), Preveze Deniz Savaşı yıldönümü ile ilgili tarihçinin yazısı, o günlerde ölen Âşık Veysel'le ilgili gazetelerden kesilmiş kupürler, birkaç akrostiş ve "Faydalı Bilgiler" köşesinde, kahve lekesi nasıl çıkartılır gibi bir şeyler.

Ben, *İlk Adım* gazetesini çıkartırken, babam eve, düzenli olarak kestiği kuponlarını özenle bir zarfın içine yerleştirdiği, *Hürriyet* gazetesi alıyordu.

Tamam, itiraf ediyorum, yeterince etik davranmadığı-

mı, sorunlarımız yerine böyle sudan şeyler koyduğumu *İlk Adım*'a. Ama, babamın da kemal-i ciddiyetle okuyup, kuponunu kestikten sonra katlayıp, camekândaki çekyata bıraktığı *Hürriyet* gazetesinin 31 Mart 1972'deki manşetini de hiç unutamamıştım: "Üç Masum İngiliz'i Öldüren Şakiler Ölü Ele Geçtiler." Kocaman da bir fotoğraf. Birbirinin üzerine yığılmış, parçalanmış, kurşunlanmış on delikanlı.

Kardeşlerim... Şakiler... Gazetecilik...

Lisede, fen bölümü öğrencisiydim ama, duvar gazetesine yazmak için edebiyatçı Zafer Hoca'nın etrafında çok dolandığımı iyi hatırlıyorum.

"Hocam, bir duvar gazetemiz olursa, ben çalışırım. Ortaokulda da yapıyordum bu işi."

Önce gazeteye isim arandı galiba, ya da hep aynı isim miydi? Okulun duvar gazetesinin ismi "Sesimiz."

70'li yıllar. Damarlarımda ilk gençliğin ve Türkçülüğün ateşi. Nihal Atsız'dan parçalar. Necip Fazıl'dan şiirler falan. Başyazıyı okul müdürü yazmış. Her şey çok açık ve anlaşılır. Kahraman bir ırkın ahvadıyız ve komünistler ülkemizi Moskova'ya satmak istiyorlar!

Hayat, *Sesimiz*'deki gibi basit ve anlaşılır değildi kuşkusuz. Avanos'ta lise yoktu. Her sabah kasabadan Nevşehir'e eski bir minibüsle geliyorduk. Çantamda anamın sarıp torbaya koyduğu tandır ekmeği, bazen de evde yapılan sucuk. Sabahları yarım somun arasına ezilerek yayılan, jelatinli eritme peynir, minibüs yazıhanesinin çay ocağında içilen "ekmek çay." (Ekmek çay: büyük bardakta içilen çok şekerli açık çay.) Yine öğretmensizlikten boş geçen dersler, çantasında, okuldan bir çocuğun yazdığı "aşk mektubu" bulundu diye tasdiknamesi verilip erken evlilik cehennemlerine gönderilen genç kızlar, Ferdi Tayfur şarkıları, bir türlü açı-

lamadığım 1-A'daki o yeşil gözlü kız. Sorunlar hem toplumsal hem de duygusal boyuttaydı yani! *Sesimiz* bunları duyurmuyordu bir türlü...

Ecevitçi dayım, babam memnun olmasa da eve *Cumhuriyet* gazetesi bırakmaya devam ediyordu, "bilinçleneyim" diye.

Sonra Siyasal, Diş Hekimliği ve Tıp Fakültesi yılları. Babamla Siyasal'a kayıt yaptırmaya gittiğimiz ilk gün, duvarlarda boydan boya, kızıl bayraklı, demir yumruklu resimlerle dolu gazeteleri ilk gördüğünde rahmetlinin yüreğine iniyordu az daha... Duvar gazeteleri hep oldu hayatımda.

80'li yılların onca sıkıntı ve kaosu içerisinde içimi serinleten bir vaha gibi hatırladığım gazete ise *Demokrat* gazetesiydi. *Demokrat* iyi bir gazeteydi ve 22 Temmuz 1980 tarihli sayısının manşetinde, işkenceyle öldürülen gazeteci arkadaşları Recai'nin ölüm haberini verirken söyledikleri, ne yapmaya çalıştıklarını anlatmaya yetiyordu zaten: "Ne ilk ne de son olacak bu!. Ama yılmayacak, halkın gözü kulağı olmaya devam edeceğiz..."

Hemen birkaç ay sonra da malum darbe... Derin bir sessizlik. Nasıl bir ülkeydik ama, mesela şöyle şeyler yazan gazeteler ve gazetecilerin olduğu bir ülke: "Kenan Evren'in söyledikleri, her hukukçunun ve her profesörün başucuna bir mukaddes kitap gibi asılacak cinsten sözlerdir. Öpüp öpüp başlarına koysunlar..." Bu utanç verici paragraftan beni ilgilendiren iki kelime kaldı diyebilirim: asılmak ve öpüp başına koymak. 12 Eylül faşist darbesi elli kişiyi astı ve onlardan biri olan Veysel Güney'in annesi, oğlunun öpüp başını koyacağı bir cenazesini bile bulamadan çekip gitti bu dünyadan.

Söz söylemenin bedelinin ağır ödendiği bir coğrafya burası. Ama, "Homeros, Odysseia'da şöyle der: "Tanrılar ölümlülerin başına çorap örerler, gelecek kuşakların şarkısını söyleyecek bir şeyleri olsun diye." Zalimlerin başımıza ördüğü çoraplar, galiba ileride çocuklarımızın söyleyeceği şarkılar olsun diyedir...

Borges, "sanat için, anılar için, şiir için, belki de unutulmak için yaratıldığımızı" söyler. Bilmiyorum doğrusu, belki de öyledir, ama bir şey kalacaktır mutlaka, namuslu ve onurlu insanların uğruna ölmekten çekinmedikleri sözleri, yazıları...

Hayatı Haiku Gibi Yaşayanlar

Vakit öğleye yakındı. Kapıda bekleyen hastaların muayenesini bitirmiştim. Ne işe yaradığını hâlâ anlamadığım, orada öylece duran ilaç dolabına sırtımı yaslamış, sağlık ocağının penceresinden dışarıya bakıyordum. Ne bir coşku, ne de bir keder. İnsanın içine "hiçlik" duygusu veren kocaman bir bozkır.

Buraya tayin olduğum günden beri odanın köşesindeki küçük masanın arkasından çıktığını pek görmediğim, yaşlı sağlık memuru Sulhi Bey, kafamı arkaya doğru çevirmemle birlikte lafa girdi, uygun zamanı kolladığı belli:

"Ahde vefa yok efendim. İşte görüyorsunuz! Yirmi sekiz yıl bilfiil hizmetim var bu devlete. Maalesef. Yani, acı ama gerçek. Yine göndermemişler benim sümeni. Hayır, mesele değil, lakin masanın üzeri bomboş! Köyden akrabalar geliyor bazen, Sulhi Bey'in masasının üzerinde bir şey yok. Ayıp değil mi efendim? Her ne kadar ben takvim, dosya falan koysam da sümen gibi olmuyor. Yani, bunu kaç defa söyledim efendim saymana. Ama sağ olsun, Necati Bey biraz, bu konuda... Şikâyet değil tabii ki, katiyen. Lakin, netice itiba-

riyle benim bu devlete yirmi sekiz yıllık hizmetim var. İnsan bir yerde takdir edilmek ister. Altı üstü bir adet sümen takımı. O maruzatı aktarmak için. Kusura kalmayın, sizin de başınızı ağrıtıyorum."

"Benim sümen takımını alın, ben kullanmıyorum zaten," dedim yavaşça. Hafifçe zıpladı yerinden. Yüzünde şaşkınlık ve biraz da ayıplıyormuş gibi bir ifadeyle:

"Estağfurullah hocam. Olur mu öyle şey? Yani sizin masanızdaki sümeni alabilir miyim hiç? Sağlık grup başkanının masası sümensiz olur mu efendim? Lütfen..."

Sulhi Bey, sandalyesinde sağa sola kıpırdanarak biraz daha söylendi.

"Tamam, bir de ben konuşayım saymanla," diyerek döndüm pencereye.

Yirmi yedi yaşında genç bir hekimdim ve bozkırın ortasında geleceğime dair mutsuz kehanetler vaaz eden sümen meraklısı bir sağlık memuru gibi, ben de otuz yıl bilfiil hizmet edebilirdim işte devlete!

* * *

Aradan yıllar geçti. Bir akşam, eski bir İstanbul evinde sinema ve edebiyat üzerine söyleşiyorum. Burası, Berkol Doğan'ın anısına oluşturulmuş bir kütüphane. Berkol, yirmi sekiz yıllık ömrüne, çok parlak bir fizik kariyerini, kurgu roman çevirileri, resmi, müziği ve dansı sığdırmış birisi. 2007'de İstanbul'dan Isparta'ya giderken düşen uçakta hayatını kaybediyor, diğer fizikçi arkadaşlarıyla birlikte. Berkol'un resimlerine bakarken Sulhi Bey geldi aklıma ve onun yirmi sekiz yıllık bilfiil hizmeti. Şimdi, kim söyleyebilir Berkol'un sadece yirmi sekiz yıl yaşadığını?

Tarkovski'nin bir söyleşisinde okumuştum. Modernizmin insanı hasta eden "bireyci" ideolojisinin panzehirini

bulmuş gibi de sevinmiştim. Söyleşinin bir yerinde, Japonya'nın eski dönemlerindeki sanatçılardan söz ediliyordu. Japonya'da 1185'ten 1333'e kadar süren bir dönemde, Şogunlar ülkenin gerçek hâkimi ve yöneticisi olmuşlar. İmparatorun sadece isimden ibaret kaldığı bu dönem aynı zamanda Japon sanatının çok güçlendiği ve yükseldiği de bir dönem. Bu yüzyılda, Şogunlar hükümranlıklarını kendilerine bağlı derebeyleri vasıtasıyla sürdürüyorlar. Japon sanatçılar da bu derebeylerin hamiliğinde sürdürüyorlar yaşamlarını. Bazen, diyelim bir "haiku" sanatçısı, bir derebeyinin yanında beş-on yıl kalarak son derece yetkin haiku'lar yazabiliyor. Bir süre sonra da oradan ayrılarak bir başka bölgede, bir başka isimle, bu kez geleneksel "no tiyatrosu"na ait yetkin ve ses getiren metinler yazıyor. Aynı sanatçı burada da kalmayarak, bir başka derebeyinin yanında, bu sefer daha farklı bir sanat dalında, başka bir isimle yeni eserler üretiyor... Böylece yaşamının içine farklı isimlerle, birçok yaşamı sığdırabiliyor. Üstelik bu isimlerden hiçbirisi de kendi "gerçek" ismi değil.

Şimdi, kim söyleyebilir, bu sanatçının tek ve biricik bir yaşama sahip olduğunu?

* * *

Rus yönetmen Andrey Zvyagintsev'in "Dönüş" filmini seyrettikten sonra, büyük kardeşi oynayan Vladimir Garin'in, filmdeki gölde boğularak öldüğünü okuduğumda çok hüzünlenmiştim. 1987 doğumlu Vladimir Garin on altı yaşında ilk kez oynadığı bu uzun metrajlı filmde inanılmaz bir performans sergiliyordu. İlk ve tek filminin gösteriminden hemen önce bu kez eğlenmek için girdiği göl, onun ölüm seti olmuştu. Gogol'ün *Ölü Canlar*'ını okuduğum günlerde, onun kitabın ikinci cildini bir çılgınlık anında, şöminede yaktığını öğrendiğim an içimden kopan "Ah!"

iniltisine benzer bir ses çıkmıştı, Garin'in ölüm haberini okuduğumda.

Mehmet Emin Toprak, Aralık 2002'de, Ankara Film Festivali'nden en iyi erkek oyuncu ödülü aldığı gecenin sabahında, arabasıyla kaza yaparak öldü. Üstelik köyüne çok yakınken. Uyumuştu besbelli. Daha yirmi sekiz yaşındaydı.

2003 Cannes Film Festivali'nde Muzaffer Özdemir'le birlikte Türk sinemasının oyunculuk adına dünya ölçeğinde aldığı en büyük ödülün sahibi oldu bir süre sonra. Dul eşinin odasının bir köşesinde duruyordur belki de o ödül. Sinemaya hiç girmeseydi şimdi köyünde nasıl bir hayat sürdürecekti bilinmez.

Metin Erksan 1968 yılında "Kuyu" filmini çekti. Filmin başrol kadın oyuncusu on sekiz yaşında genç bir kız olan Nil Göncü'ydü. Erksan'ın en güçlü filmi olarak bilinen "Kuyu"da Nil Göncü, filmdeki "çok güçlü ve aykırı" bir kadın karakterini olağanüstü bir yetkinlikle canlandırmıştı. Metin Erksan'ın yeni keşfi, yeni Hülya Koçyiğit olarak konuşulan Nil Göncü, bu filmin ardından, bir yıl içinde üst üste iki filmde daha oynadı. Yapımcılar on filmlik yeni bir anlaşma daha yapmışlardı. Nil Göncü, en son oynadığı "Devlerin Öcü" filminde, çekimlerin son günü sette hastalandı ve bir süre sonra İstanbul'da bir hastanede hayatını kaybetti. Öldüğünde on dokuz yaşındaydı.

Dostoyevski'nin, "O, bize gelecekten haber veren bir peygamberimizdir," dediği Puşkin, modern Rus edebiyatının kuruluşunu gerçekleştiren en önemli kişilerden biri ve öncüsüydü. Klasik Batı edebiyatını romantik Rus halk edebiyatıyla sentezleyerek, Rus edebiyatı gerçekçiliğini başlatan Puşkin, otuz sekiz yaşında şüpheli bir düello sonucu hayatı-

nı kaybetti. Kaderi ona benzeyen bir başka isim de Lermontov'dur. Şiirleri, tiyatro oyunları ve romanıyla Rus edebiyatını derinden etkileyen Lermontov yirmi yedi yaşında bu dünyadan ayrılmıştır. Mayakovski, Yesenin, Bulgar şair Vaptsarov, Çehov...

Hepsi de, kısacık ömürlerine çok uzun hayatlar sığdırdı.

* * *

Hayat, tam olarak sizin ona verdiğiniz değerdir. Ne kadar yaşadığınız değil, nasıl yaşadığınız önemlidir.

Kendi ölüm törenlerine gülerek katılan arkadaşlarımız yaşadı bu ülkede. Çok erkenden büyümek zorunda kaldılar. Öldürülmek için zorla büyütülen kardeşimiz de oldu, sokaklarda ölenlerimiz de. Hepsi de çok gençti. Ama, sayılar nedir ki zaten? İsterseniz, "bir evreni bir kum tanesinin içinden de görebilirsiniz."

Onlar, hayatın sayısını değil, kalitesini hatırlatanlar. Bir sümenin arkasında bitmesini beklediğiniz bir yaşam yerine, içine en coşkun anılarınızı, itirazlarınızı ve uğruna her şeyi göze aldığınız hayallerinizi koyduğunuz kocaman bir roman gibi yaşayanlar. Ya da bir haiku gibi, çok az ama çok fazla şey söylemenin aralığındaki o müthiş dengede duranlar.

Matematikçilerin haiku'ya dair bir kehanetleri varmış. "Tüm haikular bir araya gelip, evrenin sonsuzluğunu anlatabilirse eğer, evrenin genişlemesi de duracakmış." Bana mümkün gibi geliyor.

Hayatı korunaklı duvarların gerisinden, sıkıcı ve uzun bir hikâye gibi yaşamak yerine bir haiku gibi yaşayanlar. Bir ümidim sizlersiniz.

Köyde Sucuk Salgını

Kış. Bozkır. Etrafta bir metre kar var. Kasabadan Almanya'ya çalışmaya giden Almancı işçilerin bir araya gelip, sağlık ocağına hediye ettikleri, Audi 100 eski kasa arabayı çalıştırdım. Benzin ödeneği alamadığımız için epeydir bahçenin bir köşesinde yatıyordu. Akü bitmemiş, iyi! Cebimden yarım depo benzin koydurdum, bastım gaza. Ver elini Ankara, Café Kapadokya. Hafta sonu Ankara'dayım, Oktay'ın yerinde. Masamız acayip güzel. Erhan var, Akif var, Behçet Abi. Oktay kasadan vakit buldukça geliyor. Muhabbet şiiri, edebiyatı, müziği falan geçmiş, enteresan mevzulara dalmışız.

Sohbetin en tatlı yerindeyiz, bir ara döndüm, Oktay'ın emektar garsonu elinde telefon ahizesi uzaktan işaret ediyor. Biraz şaşkın. Telefonun ahizesini yavaşça kenara koyup, bana doğru geldi durdu:

"Abi, seni telefonda biri soruyor."

Bu saatte, bu kafede olduğumu kim biliyor olabilir? Benim, "Kimmiş?" dememe bile fırsat vermeden devam etti sonra: "Kaymakammış galiba..."

Dilim damağım kuruyarak telefona vardım.

"Buyrun efendim, benim."

"Oğlum sana ne diyim ben! Hafta sonu bırakılır gidilir mi sağlık ocağı? Bi tane kapıcı, oturmuş çay içiyor o da. Beynam'ın bilmem ne köyünde salgın hastalık ihbarı yapılmış. Köyde herkes ağır hastaymış. Önce sağlık müdürü, arkasından vali, biraz önce de bölge milletvekillerinin yanından sağlık bakanı aradı. Acil eylem planı uygulanacakmış. Ne yapacağız bilmiyorum. Hızla köye gitmen lazım. Sağlık ocağının arabası da sendeymiş anladığım kadarıyla. Şimdi ona biniyorsun ve uçarak geliyorsun buraya. Seni sağlık ocağında bekliyorum!.."

Alman arabaları iyidir, tamam da karların içinden saatte bilmem kaç kilometre hızla kaymadan, uçmadan, o kafayla kasabaya nasıl girdim, bugün bile şaşarım.

Kaymakam kapının önünde palto, kaşkol sarınmış, ağzında sigara beni bekliyordu. Yanına vardığımda şöyle bir baktı yüzüme, "Şimdi sırası değil ama bunu öyle kolayca bırakmayacağım yanına" der gibiydi. Yanıma sağlık memurunu, hemşireyi ve bir hizmetliyi alarak, epey bir serum ve acil ilacı da yüklenip, malum köye doğru yola çıktık. Arabayı yine ben kullanıyordum. "İti öldürene taşıtırlar" darb-ı meseline uygun bir vaziyetteydim yani!

Köy, kasabaya kırk-elli kilometre mesafede bir dağ köyü. Karların arasından yapılan zorlu ve tehlikeli bir yolculuktan sonra köye çok yakın bir mesafede arabamız kara saplandı ve durdu. İnerek köye doğru yürümeye başladık. Köpekten oldum olası korkarım. Köyün girişinde beş-altı tane dana büyüklüğünde köpek insanın içine korku salan havlamalarla; yok değil, kükremelerle karşıladı bizi. Etrafta taş da yok ki, şansımızı deneyelim. Az sonra karanlığın içinden birileri geldi de köpekler bir kenara çekildi.

Altmış-yetmiş hanelik bir köy. Evlerin çoğu karanlık içinde ve sessiz. Bir an hastaların hepsinin de ölmüş olabileceği-

ni düşündüm doğrusu ve içim ürperdi. Önümüze düşen bekçi tuhaf bir adam. Yaz günüymüş gibi, yakası bağrı açık ince bir gömlek, onun üzerinde eski bir asker ceketi, ayaklarında yine terhisten sonra askerden getirildiği anlaşılan epey eski bir bot, elinde sağlam bir değnek, seke seke yürüyor karların içinden. Yüzünde samimi ve gerçek olduğuna kalıbımı basacağım çok masum bir gülücük. Bekçi hepimizi önce muhtarlık odasına götürdü. Muhtar odalarını iyi bilirim. Burası her köyde rastladığım cinsten bir muhtarlık değildi ama. Salon kadar büyükçe bir oda oldukça yıpranmış lakin hâlâ çok heybetli mobilyalarla donatılmış. Odanın ortasında gürül gürül yanan bir odun sobası. Bozkırın ortasında gece yarısı, geniş İskandinav mobilyalara kurulduk. Odanın köşesinde kocaman bir makam masasının arkasındaki döner koltukta, oturduğumuz yerden ancak burnundan yukarısını görebildiğimiz bıyıklı, kel kafalı biri oturuyor. Muhtar bu adam olmalı. Biz içeri girdiğimizde telefonla konuşmaya devam ediyordu. Geldiğimizin hiç farkında değilmiş ya da bizi zaten hiç önemsemiyormuş gibi devam etti konuşmasına. Yakın bir dostuyla konuşuyor gibiydi sanki. Öylesine rahat ve samimi. Arada kötü espriler yapıyor, bazen karşı tarafın lafını kesiyor, uzun uzun gülüyor falan. Yapacak bir şey de olmayınca konuşmasını dinlemeye başladım. Muhtar telefonda cumhurbaşkanı ile konuşuyordu. Evet, evet, basbayağı cumhurbaşkanı ile.

"Herkes hasta efendim, bi tek ben ayaktayım. Herkes ağır hasta. Aradım efendim. Kimi?.. Bakanı da aradım. Valiyi de. Kaymakamı da," falan diyor, araya "yenge hanıma da selam"ı sıkıştırıyordu.

Az sonra kapattı telefonu. Konuşmanın ruhunda bıraktığı tatlı hazzı ablak ve çopur yüzünde bir süre daha gezdirdikten sonra, bizi fark etti sonunda.

Bekçi, "Muhtarım, doktor beyler gelmiş," dedi.

Şöyle bir döndü makam koltuğunda, "Ha... Hoş gelmişsi-

niz. Ben de cumhurbaşkanıyla konuşuyodum. Tam zamanında geldiniz."

Büyülenmiş gibi bakıyorduk adama. Paytak adımlarla yanımıza geldi, durdu. Arkasından da, sanki mahkeme kâtibine tutanak yazdırıyormuş gibi bir edayla konuşmaya devam etti:

"Şimdi olay şöyle oldu. Akşamüzeri saatleri köyümüze bir Kartal steyşınla iki adam geldiler. Sucuk satıyorlarmış. Adamlardan kısa boylu olan arabayı kullanıyor, diğer uzun boylusu da sucukları tartıyormuş. Kırıkkkale'den geliyoruz demişler. Ben adamları tanımıyorum lakin sucuk fena gözükmüyordu. Fiyat da çok ehven olunca tüm komşular aldı. Üç kilo da ben aldım. Evde hâlâ duruyor. Fakat bizim evde dünden kalma söylemesi ayıp etli patates vardı, biz yengenle onu yedik. Adamlar sucuğun hepsini de sattıktan sonra köyümüzden ayrılmışlar haliyle."

Sobanın yanında önünü arkasını ısıtmakla meşgul bekçi lafa karıştı birden:

"Ben almadım muhtarım."

"Tamam, bir tek bu akıllı almadı," dedi muhtar sırıtarak.

"Bu akşam tüm köylü sucuk kızartması yedi sizin anlayacağınız. Yemekten yarım ya da bir saat sonra falan ilk benim aza İbraam kusmaya başlamış. Fadik Yenge haber verdi. Gittim baktım, İbraam'ın vaziyet iyi değil. Fadik de öyle, oğlanlar da aynı şekil. Hepsi bir köşeye yatmış inliyor. Tam kapıdan çıktık, dediler Deli Kerim de iyi değil. Vardım baktım, bizim deli süt dökmüş kuzu gibi serilmiş, ocaklıkta yatıyor. Ağzını açacak hali yok. Ben ossaat anladım bu işin müsebbibi Kırıkkaleli sucukçular. Hemen makama geldim haliyle, bu deliyi çağırdım, baktım bunda bi şey yok. Git dedim bana hasta olan gomşuları tek tek tespit et. Bu arada kaymakamı, valiyi, sağlık müdürünü ve tabii ki bir de sayın cumhurbaşkanını aradım, bilgi verdim."

Gece yarısı Fellini filmlerinin ortasına düşmüş şaşkın Anadolu köylüsü gibiydim. Muhtarın, "Hadi gidelim, gomşulara bakalım," komutuyla dışarı çıktık. Bekçi tek tek her evin kapısını çalıyordu, evin köpeğini sağlama aldıktan sonra da ben giriyordum. Girdiğimiz her evde tüm hane halkı bir köşeye çömelmiş, önlerindeki leğene ya da buldukları ne varsa içine kusuyordu. Odalardan inleme sesi geliyordu; çocukların ağlayacak halleri kalmamış, yere serili döşeklerde yatıyorlardı. Bozuk etten yapılan ucuz sucuk tüm köyü zehirlemişti.

Birkaç hastaya hızla serum taktım. Köyün elektrikleri kesikti. "Bir arıza mı var?" sorusuna cevap vermediler. Bir yandan da muhtarla istişare ediyoruz:

"Böyle olmaz, hastaları en yakın hastaneye taşımamız lazım," dedim.

"Bu kadar insanı nasıl taşıyacağız?" diyerek işi yokuşa sürdü muhtar.

"Bir otobüsümüz var!" dedi bekçi. Muhtar şöyle bir baktı bekçiye.

"Köyümüze, muhtarlığımıza ait," diye devam etti bekçi, muhtarın da gönlünü almak için.

Vardık otobüsün yanına. Karlar arasında eski model bir otobüs. Yalnız benzini yok. Çalışıp çalışmayacağı da belli değil. Otobüsün karlarını temizleyip yola çıkartmak için bize yardım edecek, köyde sağlam kalmış ya da ayakta durabilen adamları çağırmaya gitti birisi. O zamana kadar duyabildiğim üç-beş akıllı lafın tek sahibi olmasına rağmen köyün delisi gibi duran bekçi, muhtarın makama gitmesini de fırsat bilip, elindeki değneğe yaslanarak bir çırpıda anlatıverdi her şeyi.

"Bizim muhtar sağ olsun iyidir hoştur da bir hastalığı var doktor bey. İlle her yere telefon edecek. Muhtarlığa telefon bağlattıktan sonra köyümüz iflah olmadı senin anlayacağın.

Telefon yokken her şey yolundaydı şükürler olsun. Telefonun marifetini bir gördü bizim muhtar, sonra kaldırabilirsen kaldır makamından. Sabahtan başlar aramaya. Hükümeti arar. Mebusları arar. Müdürleri, artık kimin numarası varsa. Bir gün nerden bulmuşsa cumhurbaşkanının telefonunu bulmuş, onu aradı. Adam da sevdi herhalde ki bizimkinin konuşmasını, muhabbetleri sürdü gitti. Haftaya kalmaz mutlaka arar konuşur adamla. Köy sandığının tüm parasını telefona yatırdı. Cumhurbaşkanı kalp ameliyatı olmaya Amerika'ya gidince bizimki ne yaptı etti, Amerika'daki hastanenin de telefonunu buldu. Ameliyat olduktan sonra da gece demez gündüz demez Özal'ı arar, hal hatır sorar. Amerika telefonları az değil ki, dünyanın parası. İlk aylarda ödedi galiba da sonra köy sandığındaki para tamamen bitince gelsin banka kredisi. Arkasından haciz maciz derken köyün elektrikleri de kesildi. Aha bunu, Ankara Belediyesi'nden hurdaya ayrılacakken köye bağışlamışlardı, onu da haczettiler. Hep bu telefon etme merakı yüzünden diyorum ben. Gerçi kullansak otobüsü neye yarar ki deposuna koyacak benzin parası da yok."

Bu arada karların içinden yuvarlanır gibi geldi muhtar. Bekçi sustu haliyle.

Ahali toplandı. Karı küredik. Otobüs açığa çıktı. Deposuna benim Audi'den benzin çekip koyduk. Yine de çalışmadı otobüs. İttik mecburen. Eli ayağı tutan, yürüyebilen köylüler, kim varsa artık. İkinci viteste vurdurunca çalıştı otobüs. Bizim sağlık memurunun ağır vasıta ehliyeti varmış. "Ben kullanırım hocam," dedi. Çocukluğu babasının MAN kamyonunda geçmiş. Nevşehirli zaten, doğru söylüyordur. Bu arada telefon ettik kaymakamlığa: "Efendim hastaları doldurduk bir otobüse, Gölbaşı'na gidiyoruz, hastaneyi arasanız da bize yatak ayırsalar!" En yakın

hastane orada çünkü. Benzinimiz de zaten oraya kadar yeter yetmez.

Hastaları bindirdik otobüse. Yanlarındaki refakatçileri de hasta. Başlarına geçtim. Otobüsün önünde, Kapadokya'da japon turist gezdiren deneyimli rehber gibiyim. Vardık Gölbaşı'na yürek çarpıntılarıyla, yolda benzin biterse ne yaparız? Ama hastaneye girişime bakarsanız, Fatih'in beyaz atının üzerinde İstanbul'a girişi benim girişten daha görkemli olmamıştır eminim.

Otobüs Gölbaşı Hastanesi yoluna girdiğinde hastane önündeki uzun protokol kuyruğu hemen fark ediliyordu. Başta bölge milletvekilleri, il sağlık müdürü, kaymakam ve başka birkaç zevat daha. Galiba sayın cumhurbaşkanı da gelecekmiş ama programı yoğunmuş. Ama, "Yarın mutlak geleceğim," demiş, geçmiş olsun dileklerini de iletmiş.

Kaymakam hararetle kucakladı otobüsten iner inmez. Hazıruna, toplam hasta sayımızı, ağır ve hafif vakaların dökümünü ve neler yaptığımızın tekmilini verdim. Kaymakamın takdir dolu bakışlarından affedildiğimi de anlamıştım. Hastaların tamamını Gölbaşı'ndaki arkadaşlara teslim ettim, çıktım hastaneden.

Sabah olmak üzereydi. Benim Audi köyde kaldı. Onu yarın alırız artık. Şimdi şuradan yola çıksam, mutlaka beni Ankara'ya götürecek bir şehirlerarası otobüs bulurum. Bizimkiler ne yapmışlardır acaba? Diyarbakır'dan Ankara'ya giden bir otobüse bindim. Terminalde indim, doğru eve. Tahmin ettiğim gibi ekip dükkânı kapatıp, eve taşımış muhabbeti. Eve girdiğimde Oktay mutfakta yumurta kırıyordu. Salonda Erhan hâlâ cin gibi. Behçet Abi güne yeni başlamış gibi gülüyor, şaka yapıyor etrafa. Akif eve dönmüş anlaşılan. Murat kimsenin dinlemediği uzun bir şiire baş-

lamış. Yavaşça çöktüm yanlarına. Neden sonra Behçet Abi dönüp baktı. "N'oldu lan, kayboldun bi ara. Bi sıkıntı yok değil mi?" dedi.

"Yok abi. Her şey yolunda. Bi bardak çay koy sen. Yavaş yavaş anlatırım..."

Bir Fotoğrafın Kerameti

Yıl 1986 falan olmalı. Mecburi hizmetin ikinci yılı. Ankara'ya yakın, dünyaya uzak bir ilçede sağlık ocağı hekimiyim. Hafta sonları Mermerler Seyahat'in yolunu gözlüyorum.

"Cumartesi sabah erkenden yola çıksam, ilk geçen otobüse atlayıp Ankara'ya gitsem!"

Cep telefonu falan yok tabii ki. Kızılay Onur İşhanı'ndaki diş hekimi arkadaşımın muayenehane telefon numarası odacı Kasım'ın ezberinde, acil bir durum olursa arayacak. Acil durum ne? Kaymakam sorarsa, adli vaka olursa, savcı ararsa ve otopsiye gidilecekse ya da Sağlık Müdürlüğü'nden birileri gelecek olursa...

Onur İşhanı'ndaki muayenehane pek şenlikli. Aziz Nesin, Yalçın Küçük, Tahsin Saraç daimi konuklar. Arada sırada Rutkay Aziz'i görüyorum. Esin Afşar sonra. Cevat Geray hoca Mülkiye'den. O günlerde Aydınlar Dilekçesi verilmiş faşist general Kenan Evren'e. Başbakan da Turgut Özal. O da darbecilerden icazetli, konuşuyor öyle kırıta kırıta.

Aydınlar Dilekçe'sini imzalayanlar yargılanıyor. Ofisin mü-

davimlerinin başı dertte haliyle. Ama canları sıkkın değil, keyifler yerinde. Aziz Bey'in önderliğinde akşamları Mülkiye'de veya Tavukçu'da uzun sofralar kurulmaya devam ediliyor.

Böyle hafta sonlarının birinde, diş hekimi Nuri Abi'ydi galiba. "'Nükleer Savaşa Karşı Hekimler Derneği' diye bir dernek kuracağız. Kuruculardan biri olur musun?" dedi. Kurucular arasında sağlıkçıların efsane ismi Nusret Fişek Hoca da var. Dr. Behçet Aysan da. Dr. Özen Aşut da... Ekip sağlam yani... Hemen kabul ettim tabii ki. Dernek kuruldu, kısa bir süre sonra da "halkı paniğe sevketmek" gibi tuhaf bir suçlamayla hepimizin hakkında dava açıldı. Hapsimiz isteniyor. Gittik, ifade verdik falan. Bu arada, Derneğin periyodik bir yayın org[illegible] adı "Son Reçete". Derginin sloganı: "Nükleer bir [illegible]aş çıktığında doktorunuzu aramayın, size yardım edemez:.."

Tam o günlerde bir gecede Keskin'den Bala'ya sürdüler beni. Apar topar, kışın ortasında Bala'daki sağlık ocağında göreve başladım. Kalacak yer yok, lojman dolu. Sağlık ocağının bir odasında yatıp kalkıyorum haliyle. Banyo falan hak getire. Yemekleri kasabanın tek caddesinin ortasına konuşlanmış Merkez Lokantası'nda hallediyoruz. Akşamları Şehir Kulübü'nde rakı sohbetleri başlayınca, kasaba gözümde güzelleşmeye de başladı.

Ayrıca Bala'da olmam bir işe daha yarıyordu. Ayda bir kez yayımlanan *Son Reçete*'nin İstanbul, İzmir ve yurt dışında birçok adrese gönderilmesi gerekiyor. O iş de benim üzerimde. Derginin çıktığı aylarda, hafta sonu iki yüz-üç yüz dergiyi yüklenip kasabaya döndüğümde, pazartesi günü hemşirelerin boş vakitlerinde yaptıkları iş, benim *Son Reçete*'leri zarfa koyup, adres yazıp, pullamak. Bu işler bitince de doğru kasaba postanesine. PTT müdürüne yarım ağız bir selam ve dergiler teslim...

Kasabalarda çok fazla müdür vardır. Malmüdürü, Ziraat Bankası müdürü, nüfus müdürü, yazı işleri müdürü, milli eğitim müdürü, emniyet müdürü, okullların müdürleri vs... Bayram törenlerinde ön sıradaki koltuk ya da sandalyelere yan yana oturan onlarca müdüre, yine PTT'de çalışan muzip bir personelin şakasını hatırlıyorum. Bürokrasinin sıralandığı sıranın en başından bağırırdı: "Müdür bey merhaba!" Tüm sıra koro halinde (haklı olarak, hepsi de müdürdü) kafalarını ondan yana çevirerek "Merhaba!" nidasını koyverirdi... Bu müdürlerden birisi de PTT müdürüydü ve beni hiç sevmediğini de çok iyi bilirdim. Sebebi malum, "Doktor bey, iyi hoş da, biraz gomunis." Akşamları kulüpte karşılaştığımızda özellikle bakışmamaya gayret eder, bulunduğum masalara da hiç oturmazdı.

Yıl 1986-87. Seçimler falan yapılmış ama birçok şey hâlâ göstermelik. Siyaset yasağı bir biçimiyle hâlâ devam ediyor. İki-üç parti var galiba. Birisi SODEP, başında İsmet İnönü'nün oğlu Erdal İnönü var. Mecliste ANAP ve Halkçı Parti var (Necdet Calp başkanı). Bir de DYP, Doğru Yol Partisi var. Başında da Süleyman Demirel.

Ağustos ayıydı ve 6 Ağustos'taki Hiroşima yıldönümü ile ilgili özel bir sayı hazırlamaya çalışıyorduk. Bununla ilgili, Dr. Özen Aşut, diş hekimi Nurettin Abi ve benim olduğum grup siyasi parti liderlerini ziyaret ederek konuşacak, onlardan görüş alacak ve dergide yayımlayacaktık. SHP grup başkanvekili Deniz Baykal'la bir söyleşi, arkasından DYP Genel Başkanı Süleyman Demirel'le.

Güniz Sokak'taki Demirel ziyareti çok keyifli geçti. Tam bir iletişim uzmanı olan Demirel, söyleyeceklerini söyledikten sonra, her tarafı irili ufaklı ve değişik materyallerden yapılmış kırat heykelleriyle dolu odasında, "Hadi bakalım, bi de fotoğraf çektirelim," diyerek, bir yanına beni, diğer yanına da Özen Hanım'ı ve Nuri Abi'yi alarak fotoğraf çektir-

mişti. Fotoğraf, diğer yazılarla birlikte *Son Reçete*'nin son sayısına kondu. Yine bir hafta sonu sırtlandım iki yüz dergiyi ve ertesi gün abonelere, diğer şehirlerdeki satış noktalarına göndermek üzere etiketlemeye başladım. İşimiz bitti, dergiler kasabanın mütevazı postanesine gönderildi her zamanki gibi. Ayda belki de toplam üç yüz gönderisi olan postaneye bir günde iki yüz dergi gelince haliyle müdür bey de ilgilenmiş bu durumla ve dergilerin içeriğine kadar giden bir araştırmaya tabii tutmuş. Olası bir zararlı yayın vs...

Akşamın geç saatlerine kadar ateşli bir çocukla uğraşmış, işim bitince de yorgun argın Şehir Kulübü'ne gitmiştim. Kapıyı açınca yüzüme savrulan sıcaklık ve gürültüyle yorgunluğum uçtu gitti sanki. Neşem yerine gelmişti hemen. Her zamanki masama doğru ilerlerken, pencerenin yanında genellikle malmüdürüyle oturan ve istisnasız her akşam beni görmezden gelerek yemeğini yiyen PTT müdürünün birden heyecanla ayağa kalktığını ve ceketinin en alt düğmesini ilikleyerek bana doğru yürüdüğünü fark ettim. Bir an arkama doğru baktım, doğrusu, tüm bu itibarın bana gösterilmesi mümkün değildi. Müdür bey sırıtarak ve kalan iki düğmeyi de iliklemeye çalışarak yakınıma kadar geldi durdu. Bir süre bakıştık. Hafif bir şaşkınlıkla gülümsedim.

"Merhaba doktor bey, hoş geldiniz," dedi PTT müdürü.

"Sağ olun müdür bey, hoşbulduk,' dedim. Kelimeler biraz yapışık ve dökülür gibi çıkmıştı ağzımdan.

"Buyurmaz mısınız bizim masaya. Birlikte oturalım," dedi. Allah Allah!.. Olacak şey değil.

"Yok. Sağ olun," diyerek hızla etrafı tarassut ettim. Salonun dibinde Savcı Aykut'u gördüm. Her zamanki dalgın haliyle tek başına sigara içip, televizyona bakıyordu.

"Aykut Bey'le bir işim var. Adli bir raporla ilgili, onunla konuşacağım," dedim.

Müdür bey, hayal kırıklığıyla baktı yüzüme. Döndü Ay-

kut'un masasına baktı. Savcıya gücü yetmezdi haliyle. Yerinde şöyle bir kıpırdandı.

"Ne yapalım!" dedi. "Artık, yarın otururuz inşallah," diye devam etti. Bu sırada kapının önünde durmamız giderek tuhaf bir manzara yaratıyordu. Aykut Bey'in masasına doğru gider gibi bir hareket yaptım. O da benimle hareket etti. Bir yandan da deminden beri kafamdaki soru işaretini açıklayacak cümleleri sıralıyordu ardı ardına:

"Bugün bizim memurlardan Necati, sizin dergiyi getirdi sağ olsun. Tesadüfen zarfı yırtılmış, onu yapıştırırken, merak etmiş şöyle bir karıştırmış mecmuayı ve sizin fotoğrafınızı da görmüş. Sayın genel başkanımızla yan yana, hem de evinde fotoğrafınızı görünce göğsüm kabardı şerefsizim, iftihar ettim. Duygulandım haliyle. Necati de aynı şekilde. Tabii, insan dışardan anlayamıyor, kim kimdir, bilemiyor. Kasabamızın doktorunun sayın Demirel'le samimiyeti bizi de çok mutlu etti. Bundan sonra beni bir kardeşiniz bilmenizi isterim. Bir emriniz olursa Allah aşkına çekinmeyin."

İnanç Bir Deli Çay ki
Yeşertir Bir Gün Çölü*

"...Sana bir şey söyleyeceğim, bu meseleyi iki gün içinde tahkik edip bana derhal bildir: İki metre eninde, iki buçuk metre boyunda ve ortadan dikişli bir yorgan çarşafı Malatya'da kaç para eder? Ve orda bizden bu boyda ve ende toptan yorgan çarşafı almak isteyen tüccar var mı? Malımız çözgü 20 numara, atkı 12 numara ipliktendir. Ve beher çarşaf en aşağı 600 gram çeker. Bir mesele daha: Bana oradan, karaborsadan, iplik bulmak kabil midir ve paketi, muhtelif numaraların kaç parayadır?"

İlk okuduğunuzda işinin ehli, yaman bir tüccarın, elindeki mallar için değişik pazarlar aradığını, Malatya'daki arkadaşından da, karaborsa iplik istediğini düşüneceğiniz metin, Nazım Hikmet'in Kemal Tahir'e yazdığı bir mektuptan. Yıl 1943. Nazım, Bursa Cezaevi'nde, Kemal Tahir ise Malatya. Savaş tüm şiddetiyle sürüyor. Milli Şef İnönü başta. Varlık vergisi konmuş ve ekmek karneyle alınıyor.

(*) Tahsin Saraç.

Nazım, aç kalmamak bir yana, Piraye ve Kemal Tahir'e de para gönderebilmek için çocukça denebilecek bir masumiyetle, cezaevinde dokuma tezgâhı kurarak "patronluğa" soyunmuştur. Akıbeti tahmin edebilirsiniz:

"...Bizim tezgâhlar, 249 lira borç bırakarak bu ayın başında iflas ettiler. Bizi karaborsa mahvetti. Burada bizim kazandan bir öğün yemek alıp yiyoruz. Bir öğünü de marulla filan idare ediyoruz. Bu perhiz böbreklerime yaradı. Zaten yaş ilerledikçe yemeyi içmeyi kısmak lazım..."

Nazım, "Böbreklere iyi geliyor," dediği açlıkla boğuşurken, tüm inancıyla *Memleketimden İnsan Manzaraları*'nı yazıyordu. Benzer şartlarda yaşayan Kemal Tahir de *Karılar Koğuşu*'nu.

Nazım, 1940 Şubatı'nda başlayıp, 1950 Temmuzu'nda biten mahkûmluk yıllarında, dokumacılık yaptı; şiirler, senaryolar ve oyunlar yazdı, çevirmenlik yaptı. Kemal Tahir'in yazdıklarına yardım etti, yol gösterdi. (Kemal Tahir okuyabilsin diye, çok önemsediği yabancı dilde bir romanın bir deftere el yazısıyla çevirisini yapıp, ona gönderecek kadar da özveriliydi.) Orhan Kemal'in yazarlığa geçişini sağladı, adam öldürmekten cezaevine düşen ırgat İbram Ali'den ressam Balaban'ı çıkarttı.

Kemal Tahir ise yokluk ve sıkıntılarla geçen on beş yıllık cezaevi hayatını iki roman ve on iki tefrikayla tamamladı. Nazım'daki inancın ve ümidin aynını Kemal Tahir'in ilk karısı Fatma İrfan'a cezaevinden yazdığı bir mektupta da görürüz: "...İnsanlar bizim günlerimizden daha kötülerini masal yapmasını bildiler. Kuvvetlerimizi felakete karşı deneme fırsatını bulduk. En tatlısı, 'Hey canına, biz neler çektik,' diye söze başlayabilmektir. Hikâyesi olmayan adamlara acıyor gibiyim..."

* * *

Yıl 1982, İzmir. Tıbbiyede öğrenciyim. Hafta sonu oldu mu, istikamet Şan Pasajı, "Aydın Kitabevi".

Geçen hafta okumaya başlayıp, çaktırmadan sayfanın ucunu büküp bıraktığım kitap yerinde duruyor. Rafların dibine, küçük bir tabureye çökerim. Aydın Abi nazik adam, mutlaka çay ısmarlar. Bildiğin, kütüphane muamelesi yapıyorum kitapçıya. Yorulup eve dönme vakti geldiğinde, "Şimdi kitap almadan gitmek de ayıp olur" düşüncesiyle alınan ucuzundan bir şiir kitabı. Aydın Abi bir kitap da kendisi koyar torbaya, halden anlar sağ olsun.

Çok yıllar sonra bir konuşma için İzmir'e gidince, hemen Kemeraltı'na daldım. Derdim pasajı bulup, hâlâ kaldıysa kitabevine uğramak. İkinci Beyler'in etrafında bir süre şaşkınca dolandım. Bir pasaj var ama, içinde Şan Sineması yok. Camlarında, "devren satılık" ve "indirim" ilanlarının asılı olduğu karanlık bir geçit. Burası olamaz bence. Sırtını ışıklı bir reklam tabelasına dayamış, başı önünde sigara içen birisine yaklaştım sonra:

"Pardon birader, Şan Pasajı burası mı, yoksa başka bir yerde mi?" deyince, adam pasajın şaşaalı günlerini de yaşamış ekâbir ve efkârlı bir esnaf sesiyle, "Burası, burası... Şan Pasajı burası. Neyi aramıştın sen?" diye mırıldandı. Neyi mi aramıştım? İlk gençliğimi tabii ki... İlk aşkımı, canım İzmir'imi... Şiirlerimi... Masumiyetimi bir de. Çok şey mi aramışım?

Neyse, ben başka bir şey anlatacaktım. O hafta sonu Aydın Abi'nin dükkânında çok kalmadım. Biraz ileride, Kemeraltı'nın çıkışında Erdal Abi'nin Sergi Kitabevi var, oraya gideceğim. Öğleden sonra Kerim Korcan'ın imza günü olacak.

Kitabevine vardığımda dükkânın köşesine yerleştirilmiş küçük bir masanın arkasında tüm heybetiyle oturan Kerim Korcan'ı, Erdal Abi'yle laflarken buldum. Bir sandalye alıp, masaya yakın bir yere konuşlandım. Kerim Korcan, Adapazarı doğumlu, ilkokul terk, yirmi yaşında iken Nazım ve Kemal Tahir'le birlikte Donanma Davası'ndan yargılanıp on iki yıl hapse mahkûm olmuş; on yıl aralıksız Sinop Cezaevi'nde yattıktan sonra, cezaevinden marangozluk öğrenerek çıkan, öykü ve şiire içeride başlayıp sonrasında müthiş hikâyeler, romanlar yazan birisi.

Kitap imzalatmaya gelen herkese önce adını soruyor, sonra uzun uzun düşünerek bir şeyler yazıyor ve imzalıyordu. Bir ara, masanın önüne gözlüklü, orta yaşlarda, güler yüzlü bir adam yanaştı ve elindeki kitabı Kerim Korcan'ın önüne koydu. Kerim Abi, mutat sorusunu sordu tabii ki: "Adınız neydi efendim?" "Berin Taşan," dedi adam, sakince. Kerim Abi önüne eğilip, "Berin" kelimesini yazmıştı ki, bir an durdu ve kafasını kaldırarak dikkatlice adama baktı. Adam hâlâ gülümsüyordu. Biraz bakıştılar... Ardından benim ve kitapçının şaşkın bakışları altında, Kerim Korcan'ın masayı devirircesine ayağa kalkıp, "savcım!", adamın da "Kerim Bey!" diye bağırarak birbirlerine sarıldıklarını gördük. Kerim Korcan'ın, "savcım" dediği adam eski Sinop Cezaevi Savcısı, şimdi Karşıyaka Cumhuriyet Savcısı, şair ve yazar Berin Taşan'dı. Eski mahkûm ve savcı birbirlerine sıkıca sarılmış bir halde, bir süre öylece durdular.

"Ben üniversite kürsülerinde vatandaşların hak ve hukuk eşitliği için ağlayan ama içeride insanların anasını ağlatan adaleti, tekmil ters uygulamalarıyla mahpushanede cürmü meşhut ettim, suçüstü yakaladım," diyen Kerim Korcan'ı yıllar sonra, aynı dertlerin musdaribi bir savcıyla kucaklaştıran sebep, onun Sinop zindanından seslendiği, "ben

bu oyunu bozarım" inancıdır. Nazım ve Kemal Tahir'deki sesin aynısı.

Stanislav Lem, *Solaris* romanında, "insanın, kendi kaderinin sınırları içinde verdiği mücadele yolundaki engelleri aşmasını, bu yoldaki inançlarını ve ahlâki dönüşümünü" anlatır.

Nazım ve arkadaşları, "inançlarından vazgeçmeyen, kendilerine sadık insanlardı." Onlar, tüm cesur insanlar gibi, "her şeyin maddi dünyadan ibaret olmadığını, keşfedilmeyi bekleyen aşkın bir dünya olduğunu fark etmişlerdi."

Hepsinin de ortak derdi, Tarkovski'nin sürekli hatırlattığı "inançlı olmak" meselesiydi.

"İnanç... İnsanın gerçekten sahip olduğu ve onu kurtaracak olan tek şeydir!"[39]

İnsanın Kaynağı Kendi Ruhudur*

Yıllar önceki bir Diyarbakır ziyaretimde araba kiralamış, ıssız dağ yollarında, tekinsiz bir Hasankeyf, Batman ve Mardin yolculuğu yapmıştım. Mardin'e vardığımda ilk ziyaret ettiğim yer de, tabii ki Deyrulzafaran Manastırı'ydı. Manastırın Güneş Tapınağı bölümündeki odanın tavana yakın bir yerinde, tuhaf biçimli geometrik bir pencereye takılmıştı gözüm. Pencereden süzülen güneş ışığı, içinde bulunduğumuz odanın ortalarında bir yeri işaret eder gibi uzanıyordu. Kadim taş yapının penceresinden odaya akan ışık, binlerce yıl önceki paganların güneşe tapınma saatlerini bildiren bir işaretti. Güneş saati yani... Güneş, binlerce yıldır bu küçük pencereden süzülerek, kendisine tapınan insanoğluna ibadet saatini de haber veriyordu.

Aynı işaretin yıllar sonra bizim evde karşıma çıkacağını nereden bileyim. A. Kurosawa'nın "Dersu Uzala"sı gibi, bir süredir salonun köşesindeki divanı yurt edinen annem, tespih, seccade, yastık, yedek çorap, bardak ve ilaçlarıyla ken-

(*) Andrey Tarkovski.

dine bir barınak yapmıştı. Kahvaltı sonrası keyif çayını genellikle pencerenin yanındaki koltukta içiyor, bir yandan da onunla sohbet ediyordum. Gece gördüğü düş, gelmeyen telefonlar, torunlar, babamın kırkı vs...

"Saat on bir buçuk oldu," dedi birden, divanın önündeki ahşap masanın tam ortasına düşen güneş ışığını eliyle göstererek. Saate baktım gayri ihtiyari, on bir buçuktu gerçekten. "Güneş tam buraya düşüyor bu saatlerde," dedi gayet sakin ve seccadesine uzandı. Evde saat yoktu ve hepimiz epeydir cep telefonlarımızdan takip ediyorduk zamanı. Ezan sesini duyamamaktan şikâyetçi annem, saati yeniden icat etmişti, üç bin yıl öncesinde olduğu gibi.

* * *

Hattuşaş'ta kazılar yapan ve Hitit yazısını çözmek için yıllarca uğraşan Alman arkeolog H. Winckler, 1913'de öldüğünde geride Boğazköy'den taşınmış binlerce tabletin olduğu bir miras bırakmıştı. Birinci Dünya Savaşı'yla birlikte tüm bu çalışmaların durduğu bir anda, Almanya'da, eski diller uzmanı gibi ne kadar işe yaramaz kabul edilen adam varsa askere alındı. Bu uzmanlardan biri olan Çek asıllı B. Hrozyn, askerlik günlerini Winckler'den kalan bu malzemeyle geçirdi. Hatta bir ara savaşın ortasında İstanbul'da da kalarak, burada bulunan tabletlerden Hititçeyi çözmeye çalıştı. İğneyle kuyu kazarcasına bir çabayla, kelime kelime tüm metinleri gözden geçirdi. Yazanın da, yazanın ulusunun da binlerce yıl önce kaybolduğu, hiçbir yardımcı alfabe ya da bilginin olmadığı bir tablet yığınından ilk anlamlı cümleyi buldu sonunda: "Nu ninda-a nezzatteni vadarma ekutteni."

Tarihte çözülen bu ilk Hititçe cümlenin anlamı neydi biliyor musunuz? "Şimdi sen ekmek yiyeceksin ve su içeceksin."

İlk okuduğumda nedense içimde bir hayal kırıklığı uyan-

dıran bu cümle, insanoğlunun ezeli ve ebedi sorunsalı idi. Ekmek yemek, su içmek.

Hiç bilinmeyen bir dille cümle kurmanın heyecanı, gömü bulmuş bir arkeolog heyecanından daha farklı bir şeydi herhalde. "Çalışma odasında kâğıtlara gömülmüş bir araştırıcı da bir cümlenin üzerinde kılı kırk yararken, ansızın geçmişin derinliklerinden kendisine seslenişin ürpertisini duyabilir," diyor C. W. Ceram. "Burada insanın yalnızca filolojik kelime ayıklamalarına yönelmesi yetmez; çok daha fazla şeyleri görmesi, görmeyi bilmesi gerekir. "Yemek" bir seslenis olursa "açlık" demek değil midir? "Su" çorak bir ülkede haykırılıyorsa "susamak" anlamına da gelmez mi?"

* * *

1990'lı yıllar. Çağlayan Cami'nin hemen yanındaki iş merkezinin ikinci katına kurmaya çalıştığım polikliniğe röntgen cihazı gerekiyordu. Alçıpancılarla uğraşmaktan fırsat bulduğumda gazete ilanlarına bakıyordum. "500 mili amper, çift tüp, tek masa." Gittim, gördüm. Cihaz eski ama işe yarar gözüküyor. En iyi tarafı da fiyatı. Pazarlığı bitirdik ve aldık aleti. Taşıma sürecinde anladım ama aslında nasıl bir belaya bulaştığımı. Cihazı bulunduğu yerden benim merkeze taşımak için, Fatih'in karadan gemileri yürütme formülünü uyguladık. O kadar ağır ve biçimsiz. Neyse. Sonunda cihazın kurulup çalıştırılmasına gelmişti sıra. Bu işleri o zamanlar İstanbul'da sadece bir kişi yapıyordu. Ömer Usta! Her zamanki sakin haliyle geldi, baktı. Aleti ilk görüşte tanıdığını hemen anlamıştım.

"Hıı!" dedi, eski ve çok da sevmediği bir dostunu, hiç beklenmedik bir yerde görmenin ruh haliyle.

"Bu bizim Ukraynalı," dedi.

Sonra da bana dönerek birkaç cümlede açıkladı durumu:

"Ecevit zamanında Ukrayna'ya kuru üzüm verdik, onlar da bize yirmi bir tane röntgen cihazı verdiler. Bu senin alet de onlardan. Bir ara Denizli'deydi, demek buralara düşmüş."

Röntgen cihazından değil de, Sabahattin Ali hikâyelerinin oturak âlemlerine düşmüş geçkin kadınlarından söz ediyor mübarek.

"İyi işte abi," dedim, sıkıntımı belli etmemeye çalışarak.

"Makine senin, çalıştır, ver bana," diye de devam ettim, kadının düşmüşlüğüne aldırmadan evlenmeye karar vermiş vicdanlı bir ses tonuyla.

Ömer Usta cihazı iki günde kurdu. Sıra deneme çekimi yapmaya gelmişti ki beni çağırdılar. Kaset yerleştirildi, ışıklar kapandı, Usta düğmeye bastı. Hiçbir şey yok. Sağını solunu kurcalayıp bir daha, yok... Cihaz çalışmıyor. O gün akşama kadar uğraştı Ömer Usta. Cihazı çalıştıramadı. Ertesi gün geldiğimde röntgen odasının zeminine kocaman bir brandanın serildiğini ve Ömer Usta'nın iki oğluyla birlikte bizim röntgen cihazını en ufak vidasına kadar parçalayıp yere serdiğini gördüm. Her parça numaralanıp, işaretlenmişti. Ara sıra yaptığım ümitsiz ziyaretlerin birinde Ömer Çoban'ın elindeki Kiril alfabeli bir şema kitabına bakarak, cihazı yeniden ve baştan kurduğunu anladım. Bir hafta içinde, tüm parçaları hiç değiştirmeden ve müdahale etmeden elindeki şemaya göre bir araya getirdi ve beni de çağırarak düğmeye bastı. Cihaz çalışıyordu!

"Bakın doktor bey. Biz bu cihaza hiçbir müdahalede bulunmadık. Ne yaparsak yapalım çalışmıyordu. Bu yüzden parçaladık ve yeniden kurduk, ama elimizdeki şemaya göre. O zaman çalıştı. Çalışmama sebebini bulamazsan boz, parçala ve kaynağına bakarak yeniden kur. Hiçbir şeyini değiştirmene gerek yok. O çalışır."

Psikanalitik bir süreçten söz ediyordu Ömer Usta. Duvarı yıkıp, taşları yeniden örmek gibi bir şeydi yaptığı.

"Rüyalarımızda başka bir dünya gördük, şu an yaşadığımızdan daha adil ve dürüst bir dünya. Bu hayali gerçekleştirmek, koltuklarımızda oturmak, evlerimizi aydınlatmak, mısır tarlalarımızda büyümek, çocuklarımızın kalplerini doldurmak, terimizi silmek ve tarihimizi iyileştirmek için harekete geçtik. Hepsi bu kadar. Tüm istediğimiz bu. Ne daha fazla, ne de daha az. Şimdi, yolumuzda doğru ilerlemek için kalplerimize soruyoruz," demişti Subcomandante Marcos...

Rüyalarımızı kalplerimizden başka soracağımız hiç kimsemiz yok. Odamızın ortasına düşen güneşin farkında mıyız? Yolumuzu kaybetmişsek, kaynağa dönmemiz lazım. İnsanın kaynağı kendi ruhudur. O halde kaynağa, ruhumuza...

Rüyana Sahip Çık, Çalmasınlar

Her zamanki sabahlarımızdan birisi. Annemde bir tatsızlık var ama. Keyifsiz ve yorgun gözüküyor. Punduna getirip soruyorum: "İlaçlarını düzgün alıyor musun sen?"

"Alıyom, alıyom. Bakıcı kız hiç unutturmaz canı sağ olasıca. Ama pek yorgunum bugün."

"Niye?"

"Sabaha kadar gazel topladım Köybağı'ndan!"

Rüyasında, memleketteki bağımızdan kurumuş yaprak toplamış. Pencereden dışarıya bakıyorum sessizce. Site çalışanları bahçede dökülen yaprakları topluyor. Annemin rüyasındaki yapraklardan daha "gerçek" olmadıklarını iyi bildiğim yaprakları.

* * *

Çocukluğumun tuhaf anılarından birisi de mahalledeki çocuklarla birlikte salyangoz topladığımız günlerdendir.

Kırkikindi yağmurlarının bozkırda kendisini göstermeye çalıştığı güz günlerinden biriydi. Kasabada bir haber: "Bakkal Kör Mehmet kiloyla salyangoz satın alıyormuş." Bildiğimiz sümüklüböcek yani!

Okul arkadaşım Yüksel, iki bisküvi arasına lokum konularak yapılan ve adına "takım" denilen çocukluğumun erişilmez tatlısını iştahla yerken, bir yandan da, kaç kilo sümüklüböcekle ne kadar takım aldığını anlatıyordu. Yüksel söylüyorsa doğrudur. Kahvede prafa oynayan erkeklerin, elleri koltukaltlarında kocalarını bekleyen kadınların ve Kıran'da yapacakları mahalle kavgası için taş toplayan çocukların birkaç gündür meselesi aynıydı: Kör Mehmet'in satın aldığı sümüklüböcekler. Salyangoz dolu çuvalların önünde, elinde baskül, ağzında sigarayla dikilen kör bakkalı zaman makinesinden çıkıp gelmiş masum bir korsan gibi hatırlarım bu yüzden.

Torbayla tezek toplamaya alışkındım zaten, hızla salyangoza çevirdim işi. Yağmurdan sonra bağda, bahçede, yol kenarında, pek sık gördüğümüz sümüklüböcekler birden kıymete binmişti. Kör Mehmet'in salyangoz yüklü çuvallarını iki günde bir Kayseri plakalı bir kamyon alıp gidiyordu. Bir süre sonra nedense bitti bu iş. Kör Mehmet tekrar makarna, çaya döndü. Salyangoz işinden bana kalansa, uzunca bir süre ne kadar yıkasam da kurtulamadığım, elimde sümük varmış duygusu oldu.

Eminim aynı duyguları Konyalılar da, Konya'ya rüya toplamaya gelen adamlarla ilk karşılaştıklarında hissetmişlerdir. Evet, 90'lı yıllarda Konya'ya gelen bir grup araştırmacı, her yaştan görüştükleri kadın ve erkeklere gördükleri rüyaları anlattırıyor ve karşılığında para veriyordu. Rüyalarını satın alıyordu yani!

Gazetede okuduğum bu rüya satın alma haberini, birlikte çalıştığım bir psikolog arkadaşıma anlattığımda, nedense hiç şaşırmadı. Biraz yüzüme baktıktan sonra da son birkaç aydır yaptığı işten bahsetti. Anlattıklarından anladığım, bu da bir başka rüya satın alma işiydi aslında. Bir grup psikolog piyasada bilinen bir araba markası adına yüzlerce denek-

le konuşuyor, onlara hayallerini anlattırıyormuş. Asıl dertleri de, onlar için ideal araba hayalinin ne olduğunu ortaya çıkartmakmış. Anlaşılan,Türkler, ucuz ama pahalı zannedilen, küçük ama gösterişli, spor gibi gözükse de haşmetli bir araba hayal ediyormuş. Arkadaşım, "Tüketici algısı işte," diyerek bitirmişti sohbeti.

* * *

Rüya satın alma işinin de bir geçmişi var ama. Abdülhamid'in sadrazamlarından Cevat Paşa çocuk yaşlardan beri bir şeyhin dergâhına gidermiş. Bir gün dergâhta şeyhin yanına bir demirci esnafı gelir. Gördüğü bir rüyayı anlatarak şeyhten yorumlamasını ister. Rüyayı dinleyen şeyh, Cevat'a dönerek:

"İki mecidiyen var mı?" diye sorar. Cevat, cebinden iki mecidiye çıkararak verir. Bunun üzerine şeyh, adama: "Rüyanı iki mecidiyeye bu çocuğa satar mısın?" deyince, adam şaşırsa da kabul eder ve parayı alarak gider. Adamın ardından şeyh: "Oğlum, bu rüya sadrazamlık rüyasıdır. O yüzden henüz rüyanın sahibi o iken rüyayı tabir etmedim. Şimdi rüya senin olduğuna göre mesele kalmadı. Demirciden sadrazam yapacak değiliz ya, değil mi!" der.[40]

Sadrazamın hikâyesi, "Yorumlanmamış rüya okunmamış mektup gibidir," diyen Jung'u haklı çıkarıyor. Jung'a göre yaşanan hiçbir şey psişe içinde yok olmaz. Onlar, bilincin yaratıcı kaynağıdırlar ve kendilerini sembolik olarak rüyalarda ifade ederler. Rüyalarımız ise, arzu ve isteklerimizin yanı sıra korkularımızı, geleceğe dönük planlarımızı ve kehanetlerimizi de içeren büyülü zamanlardır.

"Rüyalarımızda başka bir dünya gördük," diyor Marcos. "Şu anda yaşadığımızdan daha adil ve dürüst bir dünya. Bu

dünyada ordulara gerek duyulmadığını; barış, adalet ve özgürlüğe hasret kalınmadığını ve ekmek, kuş, hava, su, kitap, ses gibi olağan şeyler kabul edildiğini gördük."

Marcos'la aynı rüyayı görüyoruz. Rüyasını gördüğümüz dünyada mantık ve iyi niyet hâkim. Yöneticiler zalim, yalancı ve hırsız değil.

Afrika'da "yalanı" bilmeyen kabileler yaşadığını biliyor musunuz? Antropologlar, anlatmaya çalışmışlarsa da, yerliler bir türlü anlayamamışlar "yalan" kelimesinin neyi ifade ettiğini.

Yeni Gine'nin iç kısımlarında yaşayan halklar, futbol oynarken, iki takımdan birinin galibiyeti yerine iki takımın da galibiyet ve mağlubiyet sayısı eşit oluncaya kadar maç yapmaya devam ediyormuş. Oyun bizdeki gibi bir taraf galip gelince değil, iki tarafın da mağlup olmadığı kesinleşince sona eriyormuş.

Yıl sonunda sahip oldukları her şeyi yakıp yok ederek, biriktirmenin ve sahip olmanın zehirleyici etkisinden kurtulmayı seçen toplulukların hâlâ var olduğunu da unutmayalım.

Yılmaz Güney lise yıllarında film bobinlerinin taşıyıcılığını yapıyor, kasaba kasaba dolaşıp film gösteriyordu. Gittiği yerlerde arıza yapan film makinelerini onarıyor, makinist bulunmadığı zaman film gösteriyordu. O günlerden bir arkadaşı anlatıyor: "Maraş'taydık. Gösterilen film çok eskiydi. Bazı bölümleri yoktu. Anlaşılmaz biçimde kopuktu. Yılmaz, sahneye çıkıyor, bulunmayan bölümlerde neler olduğunu seyirciye anlatıyor, sonra devam etmesi için makiniste işaret veriyor, film kaldığı yerden devam ediyordu..."[41]

Kopan yerlerimizi anlatalım birbirimize. Anılarımız ve düşlerimiz yanı başımızda çünkü.

Şeyhin rüya satın aldığı bir gelenek var ülkemizde. Egemenlerin korkusu, demircinin sadrazam olması!

"İktidar kendisini ancak bizim rüyalarımız aracılığıyla yeniden üretebilir. İktidarın bize hâkim olabilmesi için arzularımıza sızması gerekir."[42]

Hırsızların, eğer biz istemezsek çalamayacakları tek şey rüyalarımızdır.

Dünyaya sahip olmak için düşlerimiz yeter. Dünyanın en büyük gezginlerinden James Colman bir kördü ve sorulduğunda, "Ben ayaklarımla görüyorum," diyordu.

Düşlerimize ve kendimize inanmaktan vazgeçmeyelim.

Pasolini ve Hasan Hüseyin Abi

1969 Temmuz. Okullar tatil olmuş. Her gün buğday pazarının karşısındaki gazozhanemizde çalışıyorum. Abilerim nefes aldırmıyor. Sadece radyodaki "Çocuk Saati" programını dinlememe izin var, o da cuma günleri saat beşte. Şişeleri yıkadıktan sonra, arka taraftaki küçük sedire uzanıp, Rıfat Ilgaz'ın *Hababam Sınıfı*'nı okuyorum. Çok komik bir kitap. Yan komşumuz Hacı Osman Amca, namaz vakitlerinde dükkâna geliyor. Elinde ibrik, abdest almak için su dolduracak. Birkaç kez yanıma gelip bana bakıyor. Kitaba öyle dalmışım ki, dünyadan haberim yok. Abime söylediklerini duyuyorum ama: "Oğlum, buna dikkat edin. Kendi kendine gülüyor. Çok okumaktan aklını oynatmış olabilir. Babana söyle de bir doktora göstersin."

Az sonra dükkâna, abimin arkadaşı Hasan Hüseyin Abi giriyor. Biz, "Hacı Dayı" deriz. Pek mutlu. Bir film çekiliyormuş Zelve'de. Adı ne, kim çekiyor, bildiği yok. Hüseyin Zan'la konuşmuş, anlaşmışlar. Bütün işleri o ayarlıyormuş zaten. Yemek, yevmiye çok iyi. Bir problem var yalnız. Film boyunca kafasında boynuzlu bir miğferle dolaşacakmış, ona

canı sıkılıyor. Arkadaşları dalga geçerler çünkü. Zaten dediği gibi de oldu. Uzun yıllar bu boynuzlu miğfer meselesi konuşuldu kasabada.

İtalyan yönetmen Pasolini, Maria Callas'ın başrolde oynadığı "Medea" filmini Avanos Zelve'de çekti. Hacı Dayı ve birçok Avanoslu o filmde oynadı. Geçenlerde tesadüfen "Medea"yı seyrederken, Pasolini'nin fantastik boynuzlu askerlerinin arasında Hasan Hüseyin Abi'yi gördüm. Pause'a bastım, bekledim... Sinemanın ne olduğunu düşündüm. Pasolini'nin hayal edip çektikleri mi, kasabanın tarihine iyi yevmiye ve köfte ekmekle giren sosyal bir hadise mi ya da benim, gece yarısı odamda, belleğimin elinden tutmuş, bugünün gözüyle geçmişimi okuduğum bir metin mi?

Hasan Hüseyin Abi çok sigara içerdi. Erken yaşta akciğer kanserinden öldü. Pasolini'nin feci halde dövülmüş ve kafasının üzerinden arabayla geçilmiş cesedi 2 Kasım 1975 yılında, bir sahilde bulundu. Maria Callas 1977 yılında Paris'te öldü. Vasiyeti üzerine yakılmıştı. Küllerini çaldılar. Epey sonra bulundu ve Ege Denizi'ne serpildi.

* * *

Yıl 1970. Avanos'ta "Paralı Askerler" isimli bir film çekiliyor. Tony Curtis çarşıda dolaşıyor, yanında Charles Bronson. Ahali peşlerinde. Tüm kasabalı işi gücü bırakmış, çekimleri izliyor. Filmin bir sahnesinde büyük sofralar kurulmuş, eğlence var. Sahnenin sonunda da silahlar patlıyor, masalar devriliyor, kavga kıyamet. Set ara verince, çoluk çocuk kırılmamış tabak ve bardakları kapışıyoruz. Bir fırsatını bulup, atın üzerinde beyaz kıyafetiyle dolanan Tony Curtis'e, "Peri Gazozu" veriyorum. Gülerek alıyor ve içiyor. Lakin, yanlarında getirdikleri ve ilk kez orada gördüğüm kutu kolalar karşısında hiçbir şansımızın olmadığını da anlıyorum.

Tony Curtis 2010 yılında öldü. O günlerde, Boğaziçi Üniversitesi Mithat Alam Sinema Merkezi'nde, Mithat Bey'in konuğu olmuştum. Sohbet sonrası bana merkezin film arşivini gezdirdi. Zengin bir koleksiyonlarının olduğunu ve aradığım bir film varsa verebileceklerini söyledi.

"Paralı Askerler," dedim. "Yönetmenini bilmiyorum. 1970 yılında çekildi, Avanos'ta. Türkiye'de oynamadı bildiğim kadarıyla...Var mı?"

Bir an duraladı Mithat Bey ve ortadan kayboldu. Geldiğinde hafif mahcup ve biraz da canı sıkkın: "Yok," dedi. "Vizyona farklı bir isimle de girmiş olabilir."

Sonunda filmi buldu Mithat Bey. "You Can't Win'Em All" muş orijinal adı, "Peter Collinson'ın filmi, 'Hepsini Kazanamazsın' diye çevrilebilir," dedi ve CD'yi önüme koydu. Akşam bilgisayarımda çocukluğumu, eski evimizi, ölmüş komşularımızı izledim ağlayarak. Mithat Alam, bir film üzerinden geçmişimi hediye etmişti bana. Belki de sinema, sadece bu kadarcık bir şeydi.

* * *

Yıl 1973. Fransız yapımı, "Tibet Çanı" diye bir film çekiliyor Avanos'ta. Sahnelerin bazıları Sarıhan'da geçiyor. Sarıhan, her yanını otlar bürümüş, duvarlarının büyük bir kısmı çökmüş, eski bir kervansaray. Aylardan haziran ve bozkırın tüm sıcağı tepemizde. Nasıl yapmış etmişim, sette gazoz satıyorum. İçinde iri buz parçalarının ve gazoz şişelerinin olduğu su dolu teneke bir kovayla geziniyorum. İlk defa bir film setinin bu kadar yakınındayım. Büyülenmiş gibi yapılanları izliyorum. "Deli olmalı bunlar!" diyorum kendi kendime. "Aynı şeyi niye defalarca yapıyorlar ve niye bazen yaptıkları şey onları bu kadar mutlu ediyor?"

Ama gazoz satıyorum ve öğle aralarında kendi yedikleri döner ekmekten bana da veriyorlar. Bu iyi.

Kot pantolonlu, incecik, sarışın bir kadının ara sıra yükselen tiz sesi: "Silence, s'il vout plait." O günlerden kulağımda kalan bu cümlenin, "lütfen susun" demek olduğunu öğrenmiştim ve o sesi duyduğum anda yere çöküp, ne olursa olsun kaybolmam gerekiyordu.

Fransızlar, çekimler sırasında, Avanos'tan ve çevre köylerden çok sayıda at ve figüran toplamışlardı.

Tüm işleri, elinde James Bond çanta olan, orta boylu, hafif şişman bir Türk ayarlıyordu. İşin Fransız tarafında ise zayıf, kara kuru, keçi sakallı bir mösyö var. Bir sabah, başrol oyuncusunun bindiği atın sahibi olan köylü, aldığı paraya itiraz ederek atını çekti. Ücretinin diğer at sahiplerinden daha yüksek olması gerektiğini iddia ediyordu. Savunması da çok mantıklı(!):

"Benim atım başrol oynuyor arkadaş!"

Mesele uzayınca, bizim James Bond çantalı tedarikçi olaya müdahale etti:

"Bakın şu keçi sakallıya," dedi. Ben ve tüm figüranlar mösyöye baktık.

"Görüyorsunuz değil mi? Keçi sakallı, bastıbacak bi herif. Bi şeye benzemiyor gibi. Öyle değil ama. O herif, 'Okey, finiş,' dediği anda işimiz biter. Tamam mı oğlum? 'Okey' lafını duyduğunuz anda kuyruğunuza bakarak köyünüze dönersiniz. Ne yaparsanız yapın ona 'okey' dedirtmeyin."

Figüranları bilmiyorum ama, benim çocuk zihnimde iki korkunç kelime olarak kalmıştı, "okey" ve "finiş" kelimeleri.

Atı başrol oynayan köylü, aldı atını ve gitti.

Filmin başrol oyuncularından Roger Delgado, bir ciple Avanos'a giderken trafik kazası geçirdi ve yanında iki Türk teknisyenle birlikte öldü. "Tibet Çanı" filmi hiçbir zaman bitirilemedi.

Hep düşünürüm, ölen teknisyenlerin çocukları için sinema nedir acaba?

Sinema, sanatın tüm dallarıyla illiyet oluşturabilen, etkilenen ve etkileyebilen, hayatın her anından fazlasıyla beslenen bir sanat.

Şunu iyi biliyorum artık: Filmlerin de canı var ve basbayağı yaşıyorlar. Zamanla değişik hallere dönüşebiliyorlar, tıpkı biz insanlar gibi. Aynı filmden çocukken farklı, genç bir delikanlıyken daha farklı, sevgilisinden yeni ayrılmış biriyken ya da yeni baba olmuş elli yaşında bir hekimken çok daha farklı biçimde etkilenip, farklı duygularla çıkabiliyorsunuz. Bu sizin o filmle hangi zaman diliminde, hangi ruh haliyle ve filmin kendi yolculuğunun hangi evresinde karşılaştığınızla ilgili olan çok enteresan bir durum. Üstelik, her seyircinin, tek başına, her filmle, sadece filmle kendisi arasında çok özel bir ilişki kurduğuna da eminim.

Sinema yapanların sinemayla kurdukları ilişkinin özünün "aşk" olduğunu bilenlerdenim. Esasında bir "yolculuk" olan sinema, yaratıcı ve seyircisi arasında ortaya çıkan yabancılaşmayı ancak, basit ve gerçek insan hikâyeleriyle ve hayatın kendisini öne çıkararak aşabilir.

Aşk bitmez. Asıl olan yolculuktur. Vuslat olursa da aşkın manası kalmaz...

Yaşar Kemal'i Nasıl Bilirdiniz?

Van, Muradiye, Ernis köyünden çiftçi Sadık Bey ve Nigar Hanım'ın oğlu, 6 Ekim 1923 Adana, Hemit doğumlu, Kemal Sadık Gökçeli'yi, bu kez kalanlar değil, gidenler anlattı.

Kör Kotey anlatıyor:

"Adım Kotey... 'Kör Kotey' de derler.

Önce biraz eskilerden söz etmeliyim. 1915 yılının bahar aylarıydı.

Sekiz-dokuz yaşlarındayım o tarihte. Köydekiler pek güzel bir çocuk olduğumu söylerlerdi. Anamın kucaklamasından anlardım beni diğer kardaşlarımdan ayırdığını.

Bir sabah babam erkenden kaldırdı hepimizi. Anamın bir torbaya koyduğu ekmek, yiyecek ve üç-beş parça eşyayla yollara düştük. Tüm köy kaçıyorduk. Nereye gidiyorduk, niye gidiyorduk bilmiyorum. Sade bizim köy değil, sanırsın bütün dünya toplanmış, bilinmez bir yere koşuyorduk. Dört bir yandan hem top mermileri, hem de kur-

şun yağıyordu. Kaçarken kalabalığın ortasına bir top güllesi düştü. Kollar bacaklar havaya uçuyordu. Ben de bir yere yığılıp kalmışım. Neden sonra ayağa kalktım. Anam, babam, kardaşlarım... Herhalde çoğu ölmüş ya da yitip gitmişlerdi. Bir de ekin yangını sarmış dört bir yanımızı. "Dön ha dön. Çığlıklar, ağlamalar, inlemeler... Nerdeydim, ne yapıyordum, bilmiyordum. Tek başıma öyle korkmuştum ki, oradaki bir yarın dibine sığındım. Sonra birden ayak sesleri duydum. Ayağa kalktım sevinçle, bir çocuk kalabalığı geliyordu çölden aşağıya. Yanıma kadar geldiler, yüzleri kapkaraydı hepsinin de. Giysileri yanmıştı birçoğunun. Karıştım onlara." Sürü halinde dolaşıyor, yiyecek bulduğumuz köylere saldırıyorduk. Aç, sefil, çırılçıplaktık. En kötüsü, eli silahlı, atlı adamlar, bizi gördükleri yerde kuş gibi avlıyor, öldürüyorlardı.

Her yer, "savaşta öldürülmüş, sürülmüş Ermenilerin, Kürtlerin, Türkmenlerin, Azerilerin, Yezidilerin, Süryanilerin, sürüleri yok olmuş köpekleri ve babasız anasız kalmış aç çocuklarıyla dolmuştu."[43]

Tanelerini toplayıp açlığımızı dindirmek için girdiğimiz bir tarladaki ekin yangınının ortasında kaldım bir gün, kaçamadım, gözlerim yandı, kör oldum.

Aradan yıllar geçti, yaşlandım. Çok ölüm, çok kan, çok ateş gördüm. İyi ki bu dünyayı görmez olmuşum. Şimdilerde, 'Bu kanı göreceğime, keşke gözlerim daha önce kör olsaydı,' diyorum.

Kaç yıl sonra, yolum Adana'ya düştü. Kimim kimsem, kalacak bir yerim, yiyecek bir lokma ekmeğim dahi yoktu. Ulu Cami'nin önünde dilenmeye başladım. 1938 yılının bir yaz günüydü galiba. Arada sırada ekmek-yemek getiren bir ırgat vardı, Kürt. Onunla dertleşiyorduk sessizce. Kürtçe konuştuğumuzu duymuş demek ki, bir çocuk geldi yanımıza. Kemal Sadık'mış adı. Genç yaşta ölen amcasının adını ver-

miş babası. Ortaokula gidiyormuş. Adımı, memleketimi, köyümü sordu. Anlattım. Amcalarından, anasından duyduklarından herhal, beni bildi. 'Sen, anamın sözünü ettiği yitik çocuksun,' dedi. İhtiyacımı, sıkıntımı sordu. 'Kadirli'deki amcalarıma haber vereceğim, sana sahip çıkacaklar, yardım edecekler,' diyerek gitti. Biz körlerin gönül gözü açıktır. Bu çocuk yiğit, iyi kalpli bir insan evladı olacaktı büyüdüğünde, anlamıştım ben..."

Lütfi Akad anlatıyor:

"Naci Duru çağırtmış, Duru Film yazıhanesinde oturmuş, konuşuyoruz. 'Altı Ölü Var' filminin işinden, çekim sırasındaki aksiliklerden falan. O sırada iri bir sesle, 'Selamünaleyküm!' diyen biri girdi odaya. Uzun boylu, iri gövdesi kaslı ama şişman değil, belirgin esmer bir teni, kısa kesilmiş hafif dalgalı kara saçları var. Düzgün kaşlarının altındaki gözlerinden birinin dünyaya daha dikkatli baktığı hemen göze çarpıyor. Meğer sağ gözü görmüyormuş. Naci Duru, 'Yaşar Kemal'i tanıyor musun?' dedi. Adını duymuşluğum vardı, gazetelerde röportaj mı yapıyordu ne? 'Merhaba arkadaş!' dedi Yaşar Kemal. Konuştuk sonra. Naci Duru, ikimizden bir film tasarımı istiyormuş, derdi buymuş.

Aradan birkaç gün geçmişti zannederim. İpek Sinemasının önünden Taksim'e doğru çıkarken, ensemin dibinden gelen kalın bir sesle irkildim: 'Ulan, sinemanın serserisi, nerelerdesin kaç gündür?' Sesin sahibi birkaç gün önce tanıştığım Yaşar Kemal. Konuşma biçimine şaşırsam da renk vermedim. Mutlu olmuş, sevinmiştim doğrusu. Yıllardır içinde olduğum bu soğuk, çıkarcı ortamda, Yaşar'ın gocunmasız, mahalle arkadaşı sıcaklığını özlemişim demek ki! Neyse, sürükleyerek Duru Film'e götürdü beni. Naci, beni görünce

'Seni bekliyorduk,' diyerek, kucağıma daktiloyla yazılmış bir tomar kâğıt attı: 'Bunu oku!'

Elimde kâğıtlar, Yaşar Kemal'e bakıyorum. 'Ben yazdım, beğeneceksin,' dedi, içinde gözdağı da olan bir ses tonuyla!

Yaşar'la iyi dost olduk sonra. İyi tanıyordum onu. Hatta, 'Beyaz Mendil'in senaryo çalışması sırasında eklenen yeni bölümlerle birlikte diyalog ihtiyacı doğunca, 'bunları benim dilimle yazmak olmaz' düşüncesiyle, bazı konuşmaları onun diline benzeterek yazmıştım. Bunu daha sonra ona söylediğimde, 'Yok yahu, onları ben yazdım sanıyordum,' demişti, sevimli bir şaşkınlıkla.

'Beyaz Mendil' doğal bir çevre, yalın bir anlatım ve yeni bir müzikle uzun süre en sevdiğim filmlerimden biri oldu."[44]

1996 Ölüm Oruçları'nda hayatını kaybeden bir mahkûm anlatıyor:

"Bugün, ölüm orucundaki 52. günümüz. İlk 45 gün açlık grevi olarak başlamıştık. Çay, ıhlamur, şekerli su ve şeker alabiliyorduk. Ölüm orucuna geçince sadece şekerli su almaya başladık. Fakat, artık onu da içemiyorum. Hemen kusuyorum. Arkadaşlar iki gündür damlalık usulünü bulmuşlar, onunla ağzımıza su akıtmaya başladılar. Ama, damlayı bile yutamıyorum, sanki boğazımın ucuna takılıp kalıyor. Bu sabah yeni bir şey denedik, fena olmadı. İçinde biraz şeker olan suyu buz yapmış arkadaşlar, buzu emiyoruz. Zihnim karışıyor sürekli ve çok halsizim. Hep yatmak istiyorum. Yürümek zaten tam bir sorun. Tuvalete giderken arkadaşların kollarındayım. Ziyaretimize gelen ailelerimiz ziyaret esnasında gözaltına alınıyor. Doktor görüşmelerinde hiçbir mahremiyet yok. Ayrıca, tecrit uygulaması yapılan cezaevleri meselesi var. Tüm bunlar için ölüm orucundayız, ama

Adalet Bakanı, 'Bunlar kantinden yemek stoklamışlar, numara yapıyorlar. Hiçbiri ölmeyecek,' diyormuş.

Bugün cezaevinde farklı bir hareketlilik var. Ziyaretimize arabulucu bir heyet gelecekmiş. İçlerinde Yaşar Kemal de var. 'Bir insanın açlıktan ölümünü izlemek acıların en büyüğüdür. İnsanlığa yakışmaz,' diyormuş. Arkadaşlar çok seviyor ve önemsiyorlar onu. 'Gelsin, derdimizi anlatalım,' diye haber göndermişlerdi zaten. Okuldayken de, cezaevindeyken de hep okuduğum bir yazardı. Bizim koğuşa gelirse ayakta karşılamalıyız, yatarak selamlamak yakışık almaz. Dilerim kalkabilirim ayağa. Taleplerimiz yerine getirilir ve hayatta kalırsam eğer, ona Evdale Zeynike'den söz edeceğim. Turna hikâyesini mutlak biliyordur. Onun, Zeynike'nin devamı olduğunu düşünüyorum. Zeynike'nin iki gözü de görmüyordu, onun tek gözü. Olsun, ikisi de Homeros bence... Ayağa kalkabilecek miyim, bilmiyorum."

Thilda anlatıyor:

"Beyaz çarşaflar içindeyim. Her yerimde serum hortumları, iğneler, kablolar. Söylenen her şeyi duyuyor ve anlıyorum, lakin cevap veremiyorum. Zaten ziyaretçi yasak. Her an kaydediliyor kan düzeyindeki değişikliklerim. Gözüm hasta dosyasına kayıyor bir an. Tilda Kemal yazmışlar. Hep yapıyorlar bu yanlışı, 'Thilda' olacak halbuki, neyse...

Aslında en doğrusu Mathilda. Dedem koymuş. Paşa Dedem, Abdülhamid'in hekimbaşı Jak Mandil Paşa. Babam da Osmanlı Bankası'nın genel müdürüydü zaten. Güzel bir çocukluk geçirdim. İyi okullarda okudum. Coşkulu ve mutlu günler yaşadım. Kelimelere anlam bulmakla, hiç tanımadığım insanların hikâyeleriyle ve onlar için mücadeleyle geçti ömrüm. Yaşlandım ve şimdi buradayım işte. Malum has-

talık... Biraz uyumak istiyorum... Ama, birisi üzerime eğiliyor. Her gün gelen doktora benzemiyor pek. Ah, evet! Yaşar bu. Koca Adanalı... Gözlerimi kapatıyorum. Eğilip alnımdan öpüyor. 'Thilda'cığım, sevgilim,' diyor. 'Sana teşekkür ederim. Yaşadığımız bu güzel hayat için sana teşekkür ederim sevgilim. Korkma, sakın korkma! Biz namuslu bir hayat sürdük.'

Elbette korkmuyorum sevgilim. Namuslu hayat sürenleri hiçbir şey korkutamaz çünkü. 'Duydu beni!' diyor kapıdaki doktora. 'Eminim söylediklerimi duydu.' Tabii ki duydum Yaşar, tabii ki duydum..."

Soma Treni

12 Eylül 1980. Darbe günleri.

Bornova yurtlarının başına emekli bir albay getirmişler. Adamın ilk yaptığı, yurdun kapısında durup, kıyafetini beğenmediği öğrenciyi içeri sokmamak. Eli arkasında bütün gün dikiliyor. Yurtlara nizam veriyor aklınca. Çok geçmedi, birkaç gün sonra yurttan atılanlarin listesi de asıldı kapıya. İlk listede ismimiz çıktı şükürler olsun!

Şimdi kalacak yer lazım, resmen sokaktayız çünkü. Yazın Bornova akşamlarının tadına doyum olmaz. Havada her şeyi unutturan bir nergis kokusu vardır. Küçükpark'ın önündeki son otobüsü bilerek kaçırır, yürüyerek gidersin yurtlara. Lakin ekimden sonrası kötü. Soğuk adamın ciğerine işler. Zaten, kar yağarsa önce Manisa'ya, ardından Bornova'ya yağar. İzmirliler eskiden arabalarına binip Bornova'ya kar seyretmeye gelirlerdi, hâlâ öyle midir bilmem.

Bizim Hakkı enteresan bir öneride bulundu. Kır Mahallesi'nde dededen kalma boş bir ev varmış, "Orda kalabiliriz," diyor. Plan basit: Basmane'den her akşam Soma treni var. Okul çıkışı Basmane'ye geçip Soma trenine bineceğiz. Emiralem Kır Mahallesi'nde de ineceğiz. Kır Mahallesi yeşillikler içinde, mis

kokulu bir köy. Çilek tarlalarının ortasında, Gediz'e yaslanmış küçük bir cennet. Ev bahçeli, iki göz odalı kerpiç bir köy evi. Sadece yazları kullanılıyor.

Köyde tren istasyonu yok ama regülatör denilen tahta bir baraka var. Regülatöre yaklaşınca tren durmuyor, yoldaki keskin virajın da zoruyla iyice yavaşlıyor. Orada atlayacağız trenden. İlk gün denedik, oldu. Hakkı zaten deneyimli, yağ gibi akıyor trenden. Ben pek alışkın değilim, ama hızla öğrendim. Düştüğüm yerden koşmalıyım, onu anladım.

Akşamın geç saatlerinde vardığımız kerpiç köy evinde, hala kızlarının hazırladığı yemekler bekliyor bizi.

Hakkı'nın halası da aynı köyde. Nasıl cefakâr bir kadın. Kızlar zaten birer melek. Geniş bir tepsiye sıralanmış ağzı kapalı bakır kaplarda börülce, radika, pazı ve labada. Hakkı, girişteki asmadan kopardığı üzüm koruğunu salatanın üzerine sıkıyor. Hafif acıya kaçmış sızma zeytinyağı da bulduk bir yerden. Sofra örtüsüne sarılmış kocaman ekmekler. Evin yanında amca oğlunun tavuk çiftliği var. Kuzen İbrahim, horoz çıkan yeni yetme piliçleri ya da hastalanıp ölmek üzere olan tavukları kesip kesip getiriyor. Sundurmadaki plastik bidon ağzına kadar üzüm şırasıyla dolu. Keşif cümlemiz: "Oğlum bunlar şarap olmuş, yırttık lan!"

Tedariğimiz de sağlam bu arada. Dolapta epey bir Edip Cansever var. Enver Gökçe, Ahmed Arif de tabii ki, Neruda, Nazım'lar gırla. O aralar nedense Hilmi Yavuz da okuyoruz. *Bedrettin Üzerine Şiirler* var, *Doğu Şiirleri* var. Bir de Murathan'ı keşfetmişiz. *Gösteri* dergisinde "Sahtiyan"ı yayınlanmış, iyi şiir. Ama en çok Neruda sanki. Gece yarısı başlıyorum ben: "Gel de gör caddeler kan revan, gel de gör caddeler kan revan!.."

Sabaha kadar süren şiir ve sohbet, sabah 5.30 Soma treninin sesiyle bitiyor. Trene binebilmek için onunla aynı istikamette sola doğru, rahvan bir koşu tutturmak zorundasınız. Tren biraz ilerideki keskin viraji dönerken illaki yavaşlayacak, tam o anda bindiniz bindiniz, yoksa kaçar gider.

Trende uyuyamıyoruz bir türlü. Kaçak bindik ya, etrafı kollamak lazım. Kompartımanda Soma'nın maden işçileri, tartımaklı köylüler, entarili kızlar, yaşlı kadınlar var. İzmir'e gidiyorlar. Kemeraltı'na, Basmane'ye, belki Karşıyaka'ya. Avuçlarında kontrolör için sakladıkları biletler. Sessizce ve biraz korkuyla gösteriyorlar.

Bir hafta sonra omzumda tartımak, elimde ada çayı, Emiralem'in ortasındaki asırlık ağaca yaslanmış, hala oğlu Ali'yle muhabbetteyim. Ali çakmak çakmak gözleriyle gülerek bir şeyler anlatıyor. Beni çok sevmiş belli ki. Emiralem'e gitmeyip hastanenin acilinde sabahladığım geceler ısrarla beni sorarmış Hakkı'ya. Yıllar sonra Süreyyapaşa Verem Hastanesi'nde ziyaretine gittiğimde ancak anlayabilmiştim gözlerindeki ateşin, içten içe yanan verem ateşi olduğunu. Ali, iyice küçülmüş bedenine giydiği eski bir kazakla karşıladı beni. Hastanenin kantininde oturduk bir müddet. Eski arkadaşları ve Hakkı'yı soruyordu durmadan. Bir hafta sonra da öldü. Onun ateşli gözleriyle sorduğu soruyu, birkaç gün önce çaresizce izlediğim bir televizyon kanalında duydum. Zalimlerin, aç kurtların, doymak bilmezlerin eline düşmüş Somalı bir maden işçisi, içten içe verem ateşi gibi yanan kömür ocağının kapısında, arkadaşı Hakkı'yı soruyordu ısrarla: "Hakkı çıktı mı? Karısı hamileydi onun, söyleyin çıktı mı?"

Ah Soma!

Cehennemin kapısından büyümüş gözleriyle yeryüzüne çıktığında, ilk önce arkadaşını soranların ülkesi.

Ah Soma!

Tütünden, incirden, zeytinden kopartılıp, yerin yedi kat dibindeki kompartımanda zehrin ciğerlerine çökmesini beklerken avcunda sakladığı kâğıda, "Oğlum, hakkını helal et," yazanların ülkesi.

Ah Soma!

Gediz'in suladığı çilek tarlalarında, şalvarına bulaşmış gelincik kokularıyla dolaşmak varken, ellerindeki fotoğraflarla morg kapılarında ceset arayan bahtsız kız kardeşlerimin ülkesi.

1977 yılının eylülünde, Kemeraltı Hisar Cami girişinde durdum. Çok güzel bir rüzgâr esiyordu. Adı imbatmış, sonra öğrendim. Uykusuz bir Ankara yolculuğundan sonra, düşe kalka İzmir'e gelmiştim. Sabah bir hemşerimi bulacak ve kayıt için üniversiteye gidecektim. Kampüse yani... Gitmeden önce bir karadut şerbeti içtim. Camiden çıkan yaşlılara baktım sessizce. Söğüşçü arabasını yerleştiriyordu hiç acele etmeden. Basmane bulvarındaki sıhhi banyo müdavimi uzun yol şoförleri, ellerinde kirli iç çamaşırlarının olduğu naylon torbalarıyla yeni garaja gidecek otobüsü bekliyorlardı, bir sonraki gurbet için. Pavyonlar çoktan paydos etmiş, beyaz ışığı yakmışlar. Sanatçı çıkışının önündeki ıslık sesiyle geriye doğru gaza basan taksiler, kıymetli yolcularını alıyorlar, Güzelyalı ya da Göztepe için.

Boyozcular ve gevrekçiler seslerini alıştırıyorlar.

6.45 Karşıyaka vapuru bugün erken gelmiş.

Saat kulesinin altındaki kız birini bekliyor, biraz telaşlı.

Ah İzmir'im, ilk gençliğim, hayallerim... Olmamış, yarım kalmış şeylerin masum başkenti...

Yıl 2014.

Kalbimin üzerinden Soma treni geçiyor. Gül yüzlü gelinler morg kapılarında. İmbat esmiyor artık. Gediz'in içi kurudu. Çilek bahçelerini toplu mezar yaptılar. Geniş ovalarda incire, süte, zeytine, bala bulanmış bir halkı, bilbordlarda ölülerini seyreden bir kalabalığa çevirdiler.

Batsın sizin kârlarınız ve yüksek verimliliğiniz. Çek defterleriniz ve makosen ayakkabılarınızla üzerimizde gezinip durduğunuz yeter. Kibriniz ve azametiniz yiyip bitirecek sizi sonunda. Pahalı kol saatleriniz ve kurşun geçirmez arabalarınızla birlikte dilerim sonsuza dek yok olursunuz.

Ovanın içinden bir düdük sesi çınlıyor.

Soma treni geliyor ve galiba yavaşladı.

Şimdi kosmak zamanı... Düştüğümüz yerden kalkacağız, unutmayın!

ARTİSTLİK YAPMAYAN ARTİSTTİR

İyi sinemacılar hayatla derdi olan adamlardır. Yaptıkları iş aslında bir hikâyeyi filme çekmek gibi görünse de her film, kafalarındaki bir sorunun cevabını aramak için başvurdukları bir yöntem, bir bahane (!) gibi gelir bana. Dil meselesi ise bence çok açık, her yönetmenin filmi kendisine benziyor. Hayatla nasıl bir ilişki kurmuşsa, kendini nasıl konumlandırmışsa, kısacası nasıl bir adamsa, filmle igili tüm tercihlerini de öyle kullanıyor. Aldıkları eğitim, okudukları ve etkilendikleri kitaplar, siyasal eğilimleri, gündelik hayattaki tercihleri, huyları, meşrepleri vs... Her şeyleri, nasıl bir film yapacaklarını da belirliyor.

Oyunculuk için de benzer şeyler söylenebilir. İnsan yaşadıklarının toplamından başka bir şey değildir çünkü. Yarattıkları da sadece kendi deneyimlerinden süzülüp gelen şeyler. Ne yazmışsam oyum aslında. Ne oynuyorsam da sadece kendime dayandırdığım izlerden ve okuduğum, duyduğum, gözlemlediğim hikâyelerden bana kalanlar. Bu yüzden hikâye ya da senaryo yazmak da, oyunculuk da aynı mahallenin çocukları.

Sinema oyunculuğunda kendi kendinizi yönetmekten vazgeçip her şeyinizle yönetmenin ellerine ve aklına bırakmalısınız. Benim için sinemada oyunculuk, Japon Kabuki tiyatrosundaki oyuncunun kendini dışarıdan seyredebilmesine benzer bir biçimde yapılabilecek bir iştir.

Bütün mesele yönetmenin elinde sahici bir "enstrüman" olabilmek, o kadar!

Çeko, Ciguli ve Cannes

Yıl 1970, Avanos. Kasabada tatlı bir heyecan var. Filmciler gelmiş. Kovboy filmi çekiyorlar. Adı "Çeko." Başrollerde Yılmaz Köksal oynuyor.

Hatırladığım iki şey var o filmden: Birisi, Yılmaz Köksal'dan sürekli dayak yiyen bir figüran. Sahnenin birinde yüksekçe bir balkondan avluya düşecek. Adamın düşeceği avluya üst üste yataklar koydular. Üzerine de kocaman bir branda. Brandanın bir ucundan çalışanlarla birlikte ben de tutmuşum, adamın düşmesini bekliyoruz. Kamera çalıştı, adam yumruğu yedi. Aşağıya düşerken bize bakan korkulu gözlerini ve sesini hiç unutmadım: "Sıkı tutuuun."

Diğeri ise daha özel. Akşamüzeri saatleriydi. Üzerimde kısa kollu kareli gömleğim, ceplerimde Bakkal Hacı Amca'nın bardak hesabıyla doldurduğu tuzlu ay çekirdeği, taş köprüye doğru yürüyorum. Birden Yılmaz Köksal'ı gördüm. Set bitmiş belli ki, bir elinde sigara, diğerinde filmde kullandığı kovboy çizmeleri karşıdan geliyor. Hemen yanına koştum.

"Yılmaz Abi, çizmelerini ver abi, ben taşırım."

Aldım çizmeleri ve koşarak kaldıkları pansiyona bıraktım.

Aradan yıllar geçti. İstanbul'daydım artık. Hastaneme filmciler gelmiş, birkaç sahne çekecekler. Başrolde de Yılmaz Köksal var. Öğle oldu, set ara verdi. Yönetmen, Yılmaz Köksal'la tanıştırdı beni. Ona, "Ben çocukken sizin çizmenizi taşıdım, biliyor musunuz?" dedim ve "Çeko"dan söz ettim.

Yılmaz Köksal'ın gözlerindeki bakış, otuz yıl önce köprünün başında Avanoslu, küçük bir çocuğa çizmelerini verdiği bakışla aynıydı.

* * *

Metin Erksan set ortamından söz ederken, "Filmcinin bastığı yerde ot bitmez oğlum, hastaneye falan sokma onları," derdi. Hiç tutmadım ama sözünü. Onlarca film seti ve oyuncusu, değişik zamanlarda misafirim oldu.

1998'di galiba. Bir TV dizisinin bazı sahneleri çekiliyor. Ciguli'nin çok parladığı günler ve bir dizide başrol oynuyor. Işıklar kurulmuş, kamera tamam, herkes çalışıyor. Ara sıra kontrol ediyorum ortamı. Bir önceki sette, prizi kullanmak için aşı dolaplarının elektriğini kestiklerinden birçok aşıyı çöpe atmak zorunda kalmıştık. Ayrıca, her an yoğun bakıma dalabilirler, onu da takip etmek lazım. Metin Abi haklı sanki. Bu arada bizim personel, hastalar ve hasta yakınları sürekli Ciguli ile fotoğraf çektiriyor. Ciguli kameraya bakarken gülümsüyor mu, ağlamaklı mı pek belli değil artık.

Öğle saatleriydi galiba. Katta dolaşırken, setten uzak bir yerde, hasta odalarının birinde, yatağın üzerinde elinde bir sandviçle tek başına oturan birini gördüm. Hastalardan biri zannettim önce. Sette herkes bir sonraki sahnenin hazırlık telaşındaydı. Adamın yanına yaklaştım. Ciguli bu. Orada unutulmuş gibi, öylece oturuyor. Acıkmış belli ki. İştahla elindeki peynir ekmeği yiyor. Beni görünce bir an durdu

ve artık nasıl bir duyguyla konuşma ihtiyacı hissetmiş olacak ki, tatlı bir göçmen şivesiyle,

"Meşhur olmak da ne zormuş be yav!" dedi.

* * *

Yıl 2008. "Üç Maymun" filminin galası için Cannes Film Festivali'ndeydik ve birazdan o meşhur kırmızı halıda yürüyecektik. Üzerimizde siyah kostümler, papyonlarımızı takmışız, bekliyoruz.

Çok şık bir otelin önünden limuzin benzeri araçlara binerek, en fazla iki yüz metre mesafedeki Grand Théâtre Lumière salonuna gitmek için yola çıktık. Yol boyunca sıralanan kadınlı erkekli, genç ve yaşlı ahali, arabanın camlarına yapışarak "meşhur" birini görmeye çalışıyor. Onlarla göz göze geldiğim anlarda, tuhaf bir suçluluk duygusuyla arabanın arka camını indirip, "Ben o aradığınız değilim. Boşuna yapışmayın arabaya. Meşhur değilim ben. Belki daha sonra," demek geliyordu içimden.

* * *

Oyunculuk açısından hep şanslı biri oldum. Ya, çoğunlukla kendi yazdığım diyalogları oynadım, ya da senaryoya birebir bağlı olmadan, "duyguyu" alıp, "kendi cümlemle" oynamama müsaade eden yönetmenlerle çalıştım. En azından, elimdeki metni eleştirel bir biçimde analiz etmeme saygı duyan yönetmenlerle. Bu da benim terbiyeli bir "düşünce taşıyıcısı" olmak yerine, kanlı canlı, yaşayan bir oyuncu olmamı sağladı. Bana verilen haritaya takılıp kalmak yerine, oynadığım kahramanın elinden tutarak, içgüdümün bana fısıldadığı bir başka yola saptım her seferinde. Senaryoda sunulan role rıza göstermedim, her defasında yeniden "çaldım" onu. Ancak senaristin iyi bildiği kahramanın, soyut bir performansını yaratmak yerine, o karakterin bendeki "izini"

aradım. Oynadığım her karakterle birlikte, kendi içimde çoğu zaman kendime dahi itiraf edemediğim yanlarımı fark ettim. İçimde sessizce duran öteki "ben"leri ortaya çıkararak, onlar üzerinden kendimle yüzleşme fırsatı buldum. Bilinçaltımın tüm kıvrımlarına sirayet eden, sarsıcı ve heyecan verici bir yolculuktu bu.

Seyirci ile ilk temasım ise, "Üç Maymun"un galasından sonra bizi Nice'e götürecek olan havaalanı otobüsünün şoförüyle oldu. Uçağa yetişmek için telaş içinde koştururken, Fransız şoför, bir gün önce seyrettiği filmden beni tanımış ve boynuma sarılarak hararetle konuşmaya başlamıştı. Daha sonra da hemen arkasındaki koltuğa oturttu bizi ve yolculuk boyunca dikiz aynasından konuştu durdu. O zamana kadar, sadece sete gidip işini yapan birisi iken, şimdi seyircinin gözünden de kendine bakan bir adam olmuştum sanki.

Sinema bir mucize, evet. Başka hiçbir sanat dalında bu kadar etkin, hızlı ve kalıcı izler yaratmanız mümkün değil. Cannes'da bir otobüs şoförüyle de kalmaz bu durum. Bangkok'da bir alışveriş merkezinde sizi hararetle kutlayan Taylandlı bir kadınla ya da Harvard'da film çıkışı sizi kapıda bekleyen bir profesörün hayranlık ifadeleriyle devam eder gider.

Ama, seyirciyle kurulan bu ilişki aynı zamanda tehlikelidir de. Dengesini ve kıvamını kaçırırsanız, "farkındalığınızı" yitirirsiniz.

"Kendiniz" olmaktan çıkar, sizi beğenenlerin övgülerine esir olursunuz. "Meşhur" olursunuz yani. Seyirciyle hemhal olmak, onu şaşırtarak derinleştirmek, ona ve kendinize, hayatla ilgili yeni fırsatlar sunmak yerine, birlikte yarattığınız – uydurduğunuz– gerçek olmayan lezzetli bir pastayı hızla yemeye başlarsınız. Sonunda midenizin bozulacağı kesin.

Avanos Şehir Kulübü'nde, masanın üzerinde duran bulvar gazetelerinin birinde, benimle ilgili bir haber çıkmış. Filmden, ödülden falan söz ediyor.

Kulüpteki ihtiyarlardan biri, "Senin oğlanın gazetede resmi var," deyince, babam korkudan ne yapacağını şaşırmış. Benimle ilgili "kötü ve belki de utanılacak bir haber" var telaşıyla ve artık çok az gören gözleriyle, gazetedeki haberi okumaya çalışan babamın naifliği, meşhur olma mevzuunun çözümü gibi gelir bana. Kendimizle ilgili kaygılanmak ve utanmaktan korkmak gibi.

İyi Filmler Dünyayı Değiştirir

Vize almak için gittiğim Amerikan elçiliğinde, hekimliğimle ilgili hazırladığım onca belgeye sıkıntılı ve şüpheli nazarlarla bakan zenci görevlinin gözleri, dosyanın içine yönetmenin tavsiyesiyle koyduğum filmin küçük afişinde beni gördüğünde fal taşı gibi açılmış ve on yıllık vizeyi anında almıştım. Akşam, Metin Abi'ye (Erksan) bu sahneyi anlattığımda, hiç şaşırmamış bir tavırla, "Doktor, Amerika'da kimin başkan olacağına Oyuncular Sendikası karar verir, bilmiyor musun?" diye konuşmuştu.

Sinema seyircisinin filmle kurduğu güçlü ilişkinin sebebinin, sadece oyuncuya duyduğu hayranlıktan kaynaklanmadığı açık. İnsan, varoluşunu fark ettiği andan beri, içindeki boşluğu doldurma telaşında. Bunu diğer sanat dallarıyla da yapmaya çalışıyor. Edebiyat, müzik ya da resim. Ama, hiçbiri sinemanın gücüne erişemiyor, onun yerini alamıyor. Seyirci, sinemada geçirdiği o bir-iki saat süresince, "sınırları olmayan bir mekâna oturarak, hem yanından hem de uzağından geçen büyük insan kalabalığıyla kaynaşıyor"[45] tüm dünyayla kolayca ve zahmetsizce, üstelik hiçbir kaygıya kapılmadan ilişkiye geçebiliyor.

* * *

Tıbbiyede öğrenciyken en fazla kaytardığımız, mezun olup hastalarla baş başa kaldığımızda da en çok hayıflandığımız şeydir, "demonstrasyon." Türkçesi galiba "göstererek öğretme" diye açıklanabilir. Benim aklımda kalan demonstrasyon ise, İsmail Ulutaş Hoca'dan anahtarı binbir zahmetle alınıp, bir kez daha girilmeye çalışılan patoloji odasının adıdır. Zamanında gidilmeyen, öğrenilmeyen preparatlara yeniden bakabilecek miyiz acaba? Bir kez daha ve yeniden görebilecek miyiz o dokuları ve organları? İsmail Hoca, "ben size demiştim" bakışlarıyla anahtarı gönülsüzce uzatır, bir anda kantine yayılan "Hoca anahtarı vermiş, demonstrasyon odası açılıyormuş," fısıltılarıyla çaylar bırakılarak koşturulur. Yitirilmiş zamanın peşinde koşmak gibidir bu.

Hızla yayılan fısıltı, filmin başladığını haber veren zil sesi gibidir. Filmle birlikte hayatın da demonstrasyonu başlar. Bizi yeniden hayatın içine konumlandıran bir deneyimdir sinema. Kendimizi seyrettiklerimizin yerine koyarak, yitirdiğimiz ya da hiçbir zaman sahip olamayacağımız zaman parçasını yeniden yaşarız. Karanlığın içinde, geçmiş, şimdi ve gelecek arasına kurulu bir salıncakta, film bitene kadar sallanıp dururuz.

* * *

Cemil Filmer *Hatıralar*'ında İzmir'deki sinemacılık günlerinden söz ederken, Atatürk'ün İkiçeşmelik'teki Ankara Sineması'na film izlemeye geldiğini anlatır. O gün gösterilen film, Şarlo'nun "Şarlo İdama Mahkûm" isimli filmidir. Film boyunca gülmekten gözleri yaşararak kahkahalar atan Atatürk, film bittikten sonra, tüm masumiyetiyle sorar Cemil Filmer'e: "Cemil, hayatımda bu kadar güldüğümü hatırlamıyorum, şunu bir daha seyretme imkânımız var mı?"

"Tabii ki paşam," der Cemil Bey, sinemanın gücünü çoktan keşfetmiş bir özgüvenle, "Bu bir film efendim, istediğimiz kadar, tekrar tekrar seyredebiliriz." Atatürk'ün bir çocuk masumiyetiyle sorduğu sorunun cevabı sinemanın evrensel gücünün kısacık tarifidir.

Filmler, gerçekliği zaman anlamında sabitlerler. Bu yüzden, "bütün filmler zamandan yapılmış mozaiklerdir," diyen Tarkovski'nin anlatımıyla sinema, "zamanın heykeltıraşı" gibidir ve başka hiçbir sanat formunda görülmeyen bir ayrıcalığa sahip olarak, "zamanın akışını yakalayıp tutar, onu durdurur, neredeyse sonsuza dek ona sahip olur!"

* * *

Kapılar kapanıp, salonun karanlığa gömülmesiyle birlikte filmin başlama anının, gözleri kapatıp uykuya geçme anıyla eş olduğu söylenir. Işıklar kapandığında, karanlığın içinden bilmediğimiz bir dünyaya geçerek, kayboluruz. Görünmeyeni gösteren bu büyülü yolculuğun adı "film seyretmek"tir.

Film boyunca yaşanan süreç aynı zamanda terapötik bir süreçtir. Filmler ruhsallığımızın en derinine inip, onu değiştirme gücüne sahiptirler. İnsanın içinde duran ama fark etmediği şeyleri ortaya çıkartarak, "onunla yüzleştirirler."

"Paris'te Son Tango"nun yönetmeni Bernardo Bertolucci, "Benim için film yapmak babasının yatak odasında neler döndüğünü anahtar deliğinden izleyen çocuğun yaşadığı gerilimi verme sanatıdır. Sinema yapmak, çocuğun annesiyle babasını gözetlemeye iten çocukça merakının yenilenmesidir," diyor, tüm hınzırlığıyla.

* * *

Ahmet Uluçay'ı hastalığının son zamanlarında, hastanede yattığı odada ziyaret etmiştik. Koridorda konuştuğumuz hekim kaçınılmaz sonu beklediklerini söylediğinde içim sızla-

mıştı. Odasına girip yanına iliştik. Karısı başucunda sessizce bekliyordu. Ahmet pek kendinde değildi artık. Oradan buradan konuşulurken laf bir ara Ahmet'in son çektiği filme geldi. Bizi duyacak ve anlayacak durumda olmadığını düşündüğüm Ahmet Uluçay, birden yatağın içinde toparlanarak konuşmaya başladı. Senaryoyla ve oyuncularla ilgili enikonu sıkı laflar ediyordu. Yoruluncaya kadar konuştu, sonra da sessizce uzandı yatağına.

Film yapmak da, seyretmek gibi psikanalitik bir süreçtir diyebiliriz.

Bu yüzden, yönetmenin deneyimleri de seyircininkine benzer. Yönetmen de yaptığı her filmle kendini tekrar keşfeder. Kendiyle hesaplaşır ve doğal olarak da değişir. Yazarken ya da yönetirken, hatta oynarken, önümüze çıkan soruları her seferinde kendimize de sorarız ve bu, seyircinin sorusuyla aynıdır: "Ben olsaydım ne yapardım?"

Yönetmen, film boyunca en dipte olanı arayıp ortaya çıkartmaya uğraşırken, kendi yarasının kabuğunu da kaldırır. Yarası da, şifası da aynı yerdedir çünkü.

Kurosawa'nın, "Kurbağa Yağı Satıcısı" hikâyesinde anlattığı gibi, hilkat garibesi kurbağayı aynalı kutuya koyup, görüntüsünden korkan kurbağanın derisinin altına salgıladığı yağı çıkarıp, acıyan yerlerine ve yaralarına şifa niyetine sürmek gibidir film yapmak.

* * *

1987 yılıydı galiba ve Ankara'daydım. Metropol Sinemasi'nın akşam seansında, Tarkovski'nin "Solaris"ini seyrettim. Filmden sonra Emek'teki evime iyice afallamış bir halde varıp yatağa uzandığımı ve birkaç gün yataktan çıkmadığımı hatırlıyorum.

Yılmaz Güney'in "Umut" ya da M. Haneke'nin "Ölümcül Oyunlar" filmini seyrettikten sonra salonun çıkışında durun

ve seyircilerin yüzlerini izleyin. Artık bir daha eski benlikleriyle yaşayamayacaklarını fark etmiş insanların çaresiz şaşkınlığıdır gördüğünüz.

İyi film, güçlü filmdir. İnsan bu güçten etkilenmeli ve bu yüzden harekete geçmelidir. Böyle filmler, sadece duyguları harekete geçirerek insan ruhunu dönüştüren filmlerdir. İyi bir terapist gibi; telkin etmezler, öğretmeye çalışmazlar, yalnızca yol arkadaşıdırlar.

İyi filmler insanın kalbinde kıvılcımlar çakar, ateş yakar. Ateş dünyayı değiştirmiştir. İyi filmler de değiştirir.

Tarkovski, "Ayna"nın çekimleri sırasında, çocukluğunun geçtiği eski evi fotoğraflarına bakarak yeniden inşa ettirir. Annesini de sete getirerek evi gösterir ve onun tepkisinden, doğru yolda olduğunu düşünür. Bu arada çekim yerinde gezerken, evle komşu köye giden yol arasında bir kara buğday tarlası olduğunu hatırlayarak, etrafta kara buğday başakları arar. Lakin tek bir başak bile bulamaz. Çünkü kolhoz çiftçileri, tarlalara yıllardan beri yalnızca yonca ve yulaf ektiklerini ve bu toprakların kara buğdayın yetişmesine hiç uygun olmadığını söylerler. Tarkovski ise, kara buğday tarlaları çiçek açtığında, her tarafın "karla kaplıymış gibi" gözüktüğü o unutulmaz çocukluk anısının peşindedir. Toprağın bir parçası kiralanarak kara buğday ekilir ve sonucu beklenir. Bahar geldiğinde, kolhoz çiftçilerinin hayret dolu bakışları arasında, buğdayların çiçek açtığını ve tarlanın Tarkovski'nin çocukluğundaki gibi adeta "karla kaplandığı"nı görürüz.

* * *

"Bir Zamanlar Anadolu'da" filminin çekimleri sırasında Keskin'deki ilköğretim okullarını geziyoruz. Kasabada tespit ettiğimiz dört ilköğretim okuluna giderek, Yaşar'ın oğlu Adem'i oynayacak çocuğu bulacağız. Çocuklar öylesine çelimsiz ve kavruk ki, yedi-sekiz yaşlarında düşündüğümüz çocuk oyuncuyu, ancak on iki-on üç yaşlarındaki çocuklardan seçebileceğiz. Sınıfları dolaşıyoruz. Öğrenciler bağrış çağrış etrafımızdalar. Özellikle, en son gittiğimiz okul karnaval yerine dönmüş. Zor bela, beş-altı çocuğu seçtik. Onları okulun koridoruna yan yana dizip, kamera kayıtlarını alırken, belli ki meseleye yeni şahit olan öğretmenlerden biri yanımıza geldi. Biraz seyrettikten sonra da, yavaşça sokularak sordu:

"Nedir beyefendi bu durum?"

"Ne durumu?"

"Yani... Niçin çocuk arıyorsunuz okulda?"

"Bi film işi var da... Bi sahne için çocuk oyuncu arıyoruz."

"Ha, şu film için diyosunuz? Konuşuluyor sürekli. Anladım... Konusu neydi filmin?"

"Konusu?.. Valla... Bi doktor var... Onun mecburi hizmet anıları işte... Öyle bişi..."

"Tamam tamam, söylüyorlardı zaten. Bi doktor varmış, eskiden burada görev yapan, onun hikâyesiymiş galiba, "bunlar bunlar geçti başımdan" şeklinde. Kasabanın durumunu falan anlatıyormuş, öyle di mi?"

"He, öyle sayılır biraz."

"Yalnız adam çok zenginmiş diyorlar, yani, hayat hikâyesini film yapsınlar diye sponsor olmuş!"

"Nasıl"

"Parayı o vermiş yani. Enteresan... Adam demek ki unutamamış yaşadıklarını. E, parayı da bulunca, film şeklinde bi daha yaşamak istemiştir."

"Pek öyle değil bildiğim kadarıyla, yani doktorun para verdiğini zannetmiyorum. Zaten bu tür filmler çok pahalıdır, sanmıyorum doktor o kadar parayı verebilsin."

"Yok yok birader, vardır onlarda para... Sen bilmezsin doktor milletini. Ben görmedim gerçi bu İstanbullu doktoru ama, öyle bir söylenti var."

"Bilmiyorum valla. Belki de öyledir!"

İddiasını itiraz etmeden kabullenmem, öğretmeni daha da iştahlandırmıştı. Hipotezini bir üst seviyeye çıkararak tekrar sordu:

"Siz mesela, paranız olsa, durumunuz iyi olsa, hayatınızı film yapmak istemez misiniz? Ben şahsen, hiç düşünmem, yaparım. Düşünsenize Allah aşkına, çocukluğunuzu, gençliğinizi, ölmüşlerinizi, dedenizi, ebenizi herkesi yeniden canlandırıyorsunuz. Başınızdan geçenleri filan. Öyle değil mi?"

Öğretmen ders zili çalınca, konuşmayı kesip ayrıldı yanımdan. Beni, Tarkovski'nin sinemanın tarifini yaparken kullandığı tanımla baş başa bırakmıştı.

Tarkovski'ye göre, çağımızda sinemayı bu kadar büyülü ve çekici kılan şey, insanların "yitirdikleri zamanı" sinemada bulma ihtimalidir. Seyircinin peşine düşüp, aradığı şey sadece "geçmişte kalan" zaman değil, boşa geçip giden, "kaybettiği" bir zamandır da. O, aldığı bir sinema biletiyle aslında, anılarının eksiklerini kapatmaya çalışır ve çoktan yitirdiği bir cennetin peşine düşer. Bu sayede, huzursuzluk ve iletişimsizlikle sıvanmış hayatının manevi boşluklarını da doldurmaya çalışır. Sinema, insanların deneyimlerini, başka hiçbir sanat türünün başaramayacağı kadar, zenginleştirip derinleştirdiği için önemli ve kıymetlidir.

* * *

Ünlü bir romancıya atfedilen bir hikâye: Evinde uzun zamandır romanı için çalışmakta olan yazarı, yakın bir dostu ziyaret eder. Hüzünlü ve içlenmiş bir halde bulur onu. Ağladı ağlayacak. "Nedir üstat bu hal?" dediğinde aldığı cevap:

"Romanımın kahramanlarından biri intihar edecek! Ona üzülüyorum."

"Senin elinde değil mi üstat, öldürmezsin olur biter."

Cevap, kurmacanın gücünü anlatıyor:

"Ah! Keşke. Ama, benim elimde değil ki bu. O, ölecek çaresiz. Böyle istiyor çünkü."

"Üç Maymun"u yazdığımız günlerde buna çok benzeyen bir duyguya kapıldığımı hatırlıyorum. Öylesine patron Servet olmuş ve şoför Eyüp'ü öylesine içselleştirmeye başlamıştım ki, sekreter kız bir gün "Eyüp Bey geldi, sizinle görüşmek istiyor," deyince, gerçekten de gelenin şoför Eyüp olduğunu düşünüp, arabanın anahtarlarını aranırken, odaya giren eski arkadaşım Dr. Eyüp'ü görünce şaşırıp, afallamıştım.

Yaratmanın kendine ait bir gücü vardır ve çoğu zaman gidilecek yolu o çizer. Sizin istediğiniz yol değil, onun gitmek istediği yol geçerlidir en sonunda. Kurmacanın gücüdür bu ve çoğu zaman hayatın gerçekliğinden daha gerçektir.

* * *

Seyirci olarak seyredip kapının önüne çıktığımda etkisini sürdüren, ama ertesi gün unuttuğum filmler oldu. Bir kez seyredip bugüne kadar hiç unutamadığım filmler oldu. Çok etkilenip bir süre sonra tekrar seyrettiğimde hiçbir şey hissetmediğim filmler oldu. İlk seyrettiğimde çabucak aklımdan çıkan ama yıllar sonra bir daha karşılaştığımda çarpıldığım filmler oldu. Yıllar önce İstanbul Film Festivali'nin ilk yıllarında ödül almış "Tılsımım Koru Beni" filmini geçen sene fırsat bulup yeniden izledim. Puşkin'in yaşam öyküsü üzerinden oluşturulmuş bir filmdi. O yıllarda bu filmden ni-

ye çok fazla etkilendiğimi düşündüm. Otuzlu yaşlarda, mesleğe yeni başlamış, kafası fazlasıyla karışık birisi iken seyrettiğim filmi, ellili yaşlarımda, daha sakin ve rutin bir gündelik hayatın içinden, üstelik yanı başımda yedi yaşındaki oğlumun omzuma yaslanmış kafasının sıcaklığıyla seyrettiğimde, kuşkusuz baştan sona farklı algılayacaktım ve film bambaşka duygular bırakacaktı bende.

Ben sinemanın, insanların yeryüzünü sahiplenme ihtiyacıyla ilgili bir sanat olduğunu, dünyadaki her film seyircisinin de, seyrettikleri her filmle sadece kendilerine ait ve bir daha tekrarlanamaz, her seferinde yeniden tasarlanan özel bir ilişki kurduklarını düşünürüm. Bu, işin seyirci tarafı. Diğer taraftan, çekilen ve gösterilen tüm filmlerin, gösterildikleri zaman ve mekânla da ilintili olarak, her seferinde seyircinin karşısına farklı bir film olarak çıkabilme gücüne ve büyüsüne sahip olduklarına inanırım.

Filmlerin de canı vardır ve çoğu zaman oradaki kahramanlar, yaşayan, kanlı canlı bireylerdir. Gerçekten!

Neyin Filmi Çekilir ya da Niye Film Çekilir?

"Büyük olasılıkla bir film içimizdeki karışıklıktan doğar ve zorluk da budur. Kargaşanın içinden doğru noktayı seçmeyi bilmek."

– M. Antonioni

Her pazar saat 10.00'da kapısını çalardım Metin Erksan'ın. Salonda biraz oturur, giyinmesini beklerdim sonra. Artık eprimeye başlamış siyah takım elbisesini giyer, kravatını özenle takar, fötr şapkasıyla da kıyafetini tamamlardı. O hazırlanırken, masanın üzerinde son okuduğu kitabı alır, altını çizdiği satırlara bakardım.

Bir süre sonra da "Yahu doktor, beklettim seni!" nidasıyla çıkmaya hazır olduğunu duyurur, o günkü gezimize başlamak üzere evden ayrılırdık.

Ne yapardık tüm gün? Pazarlardan birini mesela, Halide Edip'in meşhur Sultanahmet konuşmasını tam olarak nerede yaptığını keşfetmeye ayırmıştık. Alanda iki yüz bin kişi olduğu söylenir hep, kürsü nereye konmuştur acaba? Gelip geçenlerin meraklı bakışlarına aldırmadan, Sağlık Mü-

zesi ile Ayasofya arasını, kadastrocu dikkatiyle arşınlayan iki kişi. Ertesi hafta Şakir ve Kemal Seden kardeşlerin İstanbul'daki ilk sinema salonlarının, Ali Efendi Sineması'nın peşine düşmüştük. Bir başka pazar ise, Atatürk'ün İstanbul'da yaşadığı bekâr evlerinin izini sürmüştük. Beyoğlu Hava Sokak No: 5 mesela. "Burası aslında Selma ve Salih Fansa'nın evi," demişti Metin Abi. "Paşa, Suriye'de tifodan hastalandığında onların evinde kalmış ve Selma Hanım'la kocası çok ihtimam göstermişler. Dostlukları daha sonra da sürmüş. Vahdettin'in kızıyla, bu evde buluşup sohbet etmişler." "Paşa saraya damat mı olmak istiyormuş?" diye sormuştum hınzırca. "Kız istememiş galiba," dedi Metin Abi. "Paşayı hırslı ve sinirli bulmuş. Vahdettin'in en çirkin kızıydı zaten, isabet olmuş," demişti, bıyık altından gülerek. "Enver gibi damat olsaydı, akıbeti farklı olmazdı herhalde," diyerek de konuyu kapatmıştı.

Her zaman bu kadar masum olmazdı ama gezi maceramız. Metin Abi, aniden İstiklal Caddesi'nin hemen sağındaki Zambak Sokak'a saparak, İstanbul'un ilk randevuevi işletmecisi Lüks Nermin'in mekânını bulur, o günlere ait hikâyeler anlatarak, gülmekten yerlere yatırırdı.

Pazar gezilerinde mutlaka Sultanahmet Köftecisi'nde mola verilir, fasulye pilaki eşliğinde köfteler yenir, Turing'in Yeşil Evi'nde sade kahveler içilirken Çelik Bey'in (Gülersoy) dedikodusu yapılır, akşamüzeri de Sirkeci Garı'nın içindeki Gar Lokantası'nda içilen soğuk bir birayla gezi sonlandırılırdı.

Zile bastım ve kapının önünde ayakkabılarımı çıkarmaya başladım. Az sonra elinde bir çift terlikle kapıyı açtı. Ayakkabıları kapının önünde bırakarak, terliği giyip, içeri girdim.

"Sen otur doktor, ben geliyorum," diyerek kütüphaneye doğru uzaklaştı. Özellikle son zamanlarında, hafızasına güvenemediği için, kartonlara büyük notlar yazarak onla-

rı etrafa astığını, yapıştırdığını görüyordum. "ANAHTARI UNUTMA" ya da "OCAĞA BAK" gibi. O gün başka bir not daha vardı etrafta: "DÖNÜŞÜM MUHTEŞEM OLACAK." Salona geçip oturdum. Koltuğun hemen önündeki masada da yine büyükçe bir not ve altındaki iki dize bana bakıyordu: "Gidişim suskun olmuştu ama, dönüşüm muhteşem olacak."

Evet, son zamanlarda, sürekli kulağıma çalınan bir şarkıydı bu. Kadir Tapucu söylüyor. İyi de, Metin Erksan'la ne ilgisi var?

Hangi fötr şapkayı giyeceğine karar vermek için bakınırken, dayanamayıp sordum:

"Abi nedir bu dönüşüm muhteşem olacak meselesi?"

Birden heyecanlandı ve geldi, karşıma oturdu.

"Müthiş, müthiş. Yahu, müthiş bir şarkı. Bu çocukla bir film çekmek istiyorum ben. Farkında değil misin, "Dönüşüm Muhteşem Olacak"ın hikâyesi, *Rüzgârlı Bayır*'ın hikâyesi. *Uğultulu Tepeler* yani. *Wuthering Heights* yahu. Emily Bronte'nin. Bilirsin. Kadının ilk ve tek romanı."

"Benzerlik nerde abi?" diyorum.

"Hikâye hep aynı aslında doktor. Fakir oğlan, kızı sever. Kavuşamaz. Çaresiz terk eder, ayrılır oradan. Kız başkasıyla evlenir. Oğlan döndüğünde zengin ve güçlüdür. İntikamı korkunç olur. Dünyada tüm filmler hâlâ aynı konuyla çekiliyor. Benim 'Acı Hayat' da böyle değil midir Allah aşkına?"

O günkü pazar gezimize çok geç başlayabildik. Kötülük, kötülüğe hak verme, tutku, aşk, acı ve intikam üzerine saatlerce konuştuk. O sohbetten anladığım, seyircinin, perdede gördüklerini kendi yaşamı olarak algılamasıydı sinema. Zamanı durdurulan bir olayı, kişisel bir deneyimmiş gibi içselleştirmesi ve kendi hayatı ile perdede gösterilen arasında bir ilişki kurmasıydı aslında her şey.

"Peki, tekrar film yapmaya karar verirsen, neyi çekmek isterdin abi?" diye sormuştum bir gün.

"Sait Faik'i," dedi ve gitti kitaplıktan bir kitap çekti, çıkardı. Her zamanki şefkatiyle karıştırdığı kitabın içinden bir hikâyeyi seçerek önüme koydu. "Al işte, film yapılacak hikâye bu, çek bunu."

Hikâyenin başlığına baktım, "Projektörcü." Hikâyede anlatılan, bir ada vapurundaki projektörcünün, gece projektörüyle denizin üzerini araştırırken birden ışığını sahile, evlere, insanlara, onların mahremiyetine tutuvermesi, oradan çıkardığı hikâyeleri de evde uyumadan onu bekleyen oğluna ballandırarak anlatmasıydı. Metin Abi'nin her daim oturduğu koltuğa takıldı gözüm. Boğazı tüm açıklığıyla kucaklayan bir yerdeydi evi ve oturduğu koltuğun hemen yanındaki dürbün, boğazı geçerken mola veren büyük gemileri seyrettiği dürbündü. Tıpkı Sait Faik'in projektörcüsü gibiydi Metin Abi.

Sinemacı da bir projektörcüdür. Kamerasını çevirerek seyrettiği hayatların içinden kendi meşrebince kıymetli olan taraflarını alır, diğerlerini bırakır. Neyi seçtiği ise onun sinema dilidir. Hayatla, bizim dışımızdakilerle kurduğumuz ilişkide de bir "tercihtir" sinema. Senaryo yazmak ya da film yapmak, hayatla olan alışverişimizde kullandığımız dildir, tezgâhın neresinde bulunduğumuzdur. Neyi önemsediğimiz, pazarlığı nasıl yaptığımız, kendimize ya da sahip olmak istediğimize biçtiğimiz fiyattır esasında.

Kieslowski, bir konuşmasında şunları söylüyor: "Paris'te yanıma on beş yaşında bir kız geldi. 'Veronique'i izlemiş ve 'ruh' diye bir şeyin olduğunu öğrenmiş. Daha önceden bilmiyormuş. Ama artık ruh denen bir şeyin var olduğunu kavramış. Bir yıl boyunca çalışmak, o kadar para, enerji, zaman,

sabır harcamak, kendinize eziyet etmek, canınızın çıkması, bütün bunlar, on beş yaşında bir kızın ruh diye bir şeyin var olduğunu anlamasına değerdi."

Cannes'da, çoğunluğunu Fransız entelektüellerin doldurduğu Grand Théâtre Lumière salonunda, "Bir Zamanlar Anadolu'da" gösteriliyordu. Filmin ortalarında Neşet Ertaş, Hacı Taşan'ın "Allı Turnam"ını söylerken, eşime dönerek fısıldadım: "Bakar mısın dünyanın işine, Hacı Emmi Keskin'den gelmiş de, Fransızlara bozlak dinletiyor."

Sinema, sadece bu anı yaşamak için bile yapılır bazen.

Artistlik Yapmayan Artisttir

A. Hitchcock 1941 yılında "Mr. And Mrs. Smith" isimli bir film yapar. Boşandıktan sonra, sürekli birbiriyle karşılaşan bir çiftin hikâyesinin anlatıldığı bir Amerikan komedisi. Çekimin ilk günü sete giden Hitchcock'u beklenmedik bir sahne karşılar: Sete üç bölmeli bir ahır kurulmuştur ve her bölmede küçük ve canlı birer dana vardır. Danaların boynuna asılmış halkaların üzerinde ise üç isim yazıyor: Carole Lombard, Robert Montgomery ve Gene Raymond. Filmin üç oyuncusu yani. Oyuncular, Hitchcock'un Hollyvwood'a gelmeden önce, oyuncular hakkında daha önce söylediği "Bütün aktörler sığırdır," sözüne, kendilerince böyle tepki vermişlerdir.

Hitchcock'un sert tavrına karşılık, Kieslowski, "Dürüst olmam gerekirse oyuncuları çok seviyorum. Kendi görüşlerini, duygularını ve dünyaya karşı tavırlarını da beraberlerinde getiriyorlar. Ben de bunu kullanıyorum. Bunun için onları çok seviyorum," diyebilmiştir.

* * *

Yıl 1965. Tarkovski, Moskova'da Andronikov Manastırı'nda "Andrei Rublev" filmini çekiyor. Sete ara verilmiş, yeni bir sahnenin hazırlığı yapılıyor. Bu sırada Tarkovski ile röportaj yapmaya çalışan gazetecinin aldığı notlar ilginç: "... Bir sahnenin çekilme vakti geliyor ve sette her zaman olduğu gibi bir kargaşa havası esiyor. Etrafta süren telaştan kaçan uzun, ince bir keşiş, bulunduğumuz otobüse girip bir köşeye sessizce oturuyor. Filmin baş karakteri Rublev'i canlandıran Sverdlovlu aktör Anatoli Solonitsin bu!..."

Tarkovski ve Konçalovsky, 1962 yılından başlayarak "Andrei Rublev"in senaryosu için iki yıldan fazla çalışırlar. 1964 yılında onaylanan senaryo *Iskusstvo Kino* dergisinde yayımlanmış; sinemacılar, eleştirmenler ve okuyucular arasında tartışılmaya başlanmıştır.

Bir taşra tiyatrosunda küçük roller oynayan ve sanat çevrelerinde adı hiç bilinmeyen Anatoli Solonitsin, senaryoyu okuduktan sonra, yol parasını kendi cebinden ödeyerek Moskova'ya gelir. Mosfilm'de Tarkovski'yi bulur. Ona şaşırtıcı bir cesaretle "Rublev rolünü kendinden başka hiç kimsenin oynayamayacağını" söyler.

Tarkovski uygun oyuncuyu bulduğunu anlamıştır. Karşısındaki kişi, fiziksel görünümü, karmaşık psikolojik süreçlerini açık eden tavırları, sinirli ama hassas ruh hali, duygusal olarak kolayca etkilenen karakteri ile zaten A. Rublev'dir. Bir deneme yapar. Role aday aktörlerle yapılan provalar sırasında çekilen fotoğrafları toplayarak, ortaçağ Rus sanatı uzmanlarına gösterip hangisinin A. Rublev olduğunu sorduğunda, onlar oylarını Anatoli Solonitsin'den yana kullanırlar. Sonuçlar, filmdeki karakterle onu oynayan oyuncunun

"sanatsal mizacı" arasındaki benzerliğin ve uyumun ne kadar kıymetli olduğunu kanıtlamaktadır.

1991 yılında yönetmen Jonathan Demme'in yaptığı "Kuzuların Sessizliği" filminde toplam on altı dakikalık performansıyla En İyi Erkek Oyuncu Oscarı'nı alan Anthony Hopkins'in dediği gibi: "Oyununuzu oynarken başka biri olmaya çalışmayın, kendiniz olun. Çünkü en iyi bildiğiniz şey bu!"

* * *

Adana'da yedi çocuklu yoksul bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Yılmaz Güney, sinemaya Atıf Yılmaz'ın desteğiyle girer. 1959 yılında "Bu Vatanın Çocukları" ve "Alageyik" filmlerinin senaryolarını yazar ve oyuncu olarak da katkıda bulunur. İlk filmlerinde, yönetmen asistanlığının yanı sıra, küçük yan rollerde de oynayan Yılmaz Güney, çekimler sırasında, Atıf Yılmaz'ın deyişiyle, "bir an için senaryodan ayrılıyor ve ne yapıp ederek kendi rolünü büyütüyor, ona bakmanızı sağlıyordu." Güney, bütün iyi oyuncular gibi uslu bir "düşünce taşıyıcısı" olmak yerine "rubato" yapıyordu aslında. Yani, filmin en uygun anında önceden belirlenmiş ritim yapısından ayrılarak, kendi içgüdüsüne göre tempoyu ve yapıyı değiştiriyordu.

"Oyuncu, insanın evrensel niteliklerini durmadan yenileyen, onu türlü biçimlerde kendi hayatına ortak eden kişidir," diyen Güney, sahici, yalın ve abartısız oyunculuğuyla zaten kısa bir süre sonra "Alageyik"te de başrolü alır. Ondan sonrasını biliyorsunuz.

* * *

Alabildiğine sade bir sinema üslubuna sahip olan Fransız yönetmen Bresson, oyuncularından hep duygusallığın uzağında bir oyunculuk istemiştir. Ona göre duygusallık ruh-

sallığın önündeki bir set gibidir. Belki de bu yüzden, birkaç filmi dışındaki tüm filmlerinde amatör oyuncuları oynatmıştır. "Model" adını verdiği oyuncular, onun için sadece filmin içinde bulunduğu ruhsal atmosferin modelleridir.

Benzer bir ifadeye onun gibi has bir yönetmen olan Lütfi Akad'da da rastlarız: "Aslında sinemanın oyuncu olarak istediği, Fransızların 'tip' dediği 'örnek birim'lerdir. Bunlar bir de iyi oyuncular oldular mı, yani oyunculuk yapmayıp senaryodaki hayatlarını yaşamaya koyuldular mı işte o zaman tam bir gerçeklik duygusu verirler."

Bertolucci daha net: "Bir aktörün yemekte hoşuma giden bir gülüşünü görmüşsem, 'Dün gece güldüğün gibi gül,' derim. Yani performansı soyut bir şeye değil, kendisine ait olan bir ize dayandırırım. Referans noktası olarak onların hareket, gülme, konuşma biçimlerini alırım," diyen Bertolucci oyuncuya, "Bu karakteri oku ve içine gir," demez. Tam tersine, karakterin oyuncuya uyması için senaryoyu bile değiştirmekten çekinmez.

* * *

"Üç Maymun"daki patron rolünü oynamaya başlayacağım ilk gün, Aksaray'da bir muhasebe bürosunda kurulan sete bacaklarım titreyerek gittim. Masanın arkasındaki geniş kolçaklı deri koltuğa oturduğum o ana kadar oyunculukla ilgili ne bir satır okumuş ne de oynamıştım. Kameranın çalışmasıyla birlikte içimden şunları geçirdiğimi çok iyi hatırlıyorum: "Sakın rol yapmaya kalkma, rezil olursun..." Bu yolculukta, iyi tanıdığımı zannettiğim ve başvurabileceğim tek insan benden başkası değildi. Ona danışıp, ondan soracaktım. Ne olursa olsun, sonunda kendi kişiliğimden en iyi sonucu çıkartacak kişi bendim. Sinemanın "oynayan bir oyuncuya ihtiyacının olmadığı" ayan beyan ortadaydı. Samimiyet ve

dürüstlükten başka da hiçbir silahım yoktu. "Mış gibi" yapmamalıydım. Elimdeki metni sıkı bir ezberle okuyup aktarmaya çalışmak yerine, sadece gerçek hayata yakın bir oyun çıkartmalıydım. Üstelik yalnızca anlaşılır olmak da yetmiyordu; canlandırdığım kişi yaşayan, kanlı canlı ve gerçek biri olmalıydı. Tarkovski'nin anlatımıyla, "sette, o anki durumumun, ruh halimin aslını bulmalıydım."

Bütün mesele, "rolümü canlandırırken, kendimi en iyi şekilde ifade etme olanağı tanıyan ruhsal durumumun en derin köşelerine nüfuz etmekti."[46]

Oyunculukla ilgili bende kalan tüm dersleri tek bir cümlede toplayabilirim belki: Seyirci filmden çıktıktan sonra, oynadığınız karakterle hemen sokağı döndüğünde karşılaşabileceğine inanıyorsa, tamamdır!

NOTLAR

(1, 19, 26, 27) *Ebedi Kutsal, Ezeli Kurban*, Saime Tuğrul, İletişim Yayınları, 2010.

(2, 34, 44) *Işıkla Karanlık Arasında*, Ö. Lütfi Akad, İş Bankası Kültür Yayınları, Nisan 2004.

(3, 12, 13) *Roboski'de Yazdık*, H. Tarman, Kibele Yayınları, 2014.

(4) "Bellek: Öncesiz Sonrasız", *Cogito*, N. Polat, Yapı Kredi Yayınları.

(5) *Batnas Tepeleri'nde Zaman*, S.Tanman, Yapı Kredi Yayınları, 2005.

(6) *Bedenin Tarihi*, Corbin, Courtine, Vigarello, Yapı Kredi Yayınları, Mayıs 2011.

(7) *Yıkıntılar Arasında*, Z. Yesayan, Aras Yayıncılık, Eylül 2015.

(8, 16, 25, 28) *Beyaz Dağ'da Bir Gün*, Emir Ali Yağan, İletişim Yayınları, 2015.

(9) *Şakir Paşa Köşkü*, Nermidil Erner Binark, Remzi Kitabevi, Ağustos 2000.

(10) "Heterotopik Bir Mekan Olarak Tiyatro Sahnesi", yüksek lisans tezi, Gülin Dede, İstanbul Teknik Üniv. Fen Bilimleri Ens.

(11) Onur Ünlü'nün bir şiirinden.

(14) Y. Kalafat.

(15) *Tarih ve Toplum*, B. Habip, Mart 2002.

(17, 23) *Kucaklaşmanın Kitabı*, E. Galeano, Can Yayınları, 2014.

(18) Sezai Karakoç'un bir şiirinden.

(20) *Mekân ve İktidar*, S. Öztürk, Phoenix Yayınları, Temmuz 2012.

(21) *Görünmez Kentler*, I. Calvino, Yapı Kredi Yayınları, Ekim 2012.

(22) Carme Vinyoles, *Liberation*, 7 Ekim 1992 (çev. G. Guner).

(24) *Şapkam Dolu Çiçekle*, Cemal Süreya, Yapı Kredi Yayınları, 2015.

(29, 35) *Keşke Bir Öpüp Koklasaydım*, E. Delikanlı, Ö. Delikanlı, Ayrıntı Yayınları, 2014.

(30) Ü. Oskay, Kaynak: Nigar Pösteki, "Sinema Salonlarının Dönüşümünde Bellek ve Mekân İlişkisi".

(31) Leyla Neyzi.

(32) "Robert Bresson Sineması ve Au Hasard Balthasar", "www.derindusunce.org.

(33) *Kieslowski Kieslowski'yi Anlatıyor*, D. Stok, Agora Yayınları, Ekim 2010.

(36, 37, 39, 45, 46) *Şiirsel Sinema*, A. Tarkovski, der. J. Gianvito, Agora Yayınları, Mayıs 2009.

(38) *Genç Bir Romancıya Mektuplar*, M. V. Llosa, Can Yayınları, Kasım 2012.

(40) M. S. Şimşek.

(41) *Yılmaz Güney Efsanesi*, A. Kahraman, Doruk Yayınları, 1997.

(42) S. Zizek.

(43) *Y. Kemal Kendini Anlatıyor*, A. Bosquet, Adam Yayınları, 1996.

"'Kimsenin birbirine acımadığı, herkesin kolayca birbirinden nefret ettiği, birinin ötekine yardım etmeyi aklından dahi geçirmediği soğuk ve umutsuz bir dünya'da yaşıyoruz. Yalnızlıktan korktuğumuz ama sürekli yalnız kalmaya çalıştığımız, yalnızlığımızın yetmediği ve bitmediği bir çağdayız.

(...)

Galeano'dan ilham alırsam; birlikte kurtulmak için ve yeniden buluşabilmeyi ümit ettiğim için yazıyorum. Kederlerimi, iç sıkıntılarımı ve başkalarında da fark ettiğim acıları anlatmak için yazıyorum. Kendime acı vereni açıklamak, içimde büyüyen sevinci ve coşkuyu da hemen paylaşmak için yazıyorum.

(...)

Sokaktan duyduğum cümleleri 'cesaret ve kehanetle bezeyip yeniden asıl sahiplerine gönderdiğimde' onlardan gelecek işaretin merakıyla yazıyorum."

Ercan Kesal "kendi kendimizle derdimizin" sır kâtipliğini yapıyor. *Peri Gazozu* kitabının izinde, insan halleri üzerine sohbet ediyor okuruyla. Ahlâkın "utanmayı bilmek" demek olduğunu bilerek, "çocuk aklının" safiyetini severek, rüyalarını kalbine sorarak...

Ölüm, zulüm, acı, kötülük üzerine... Direnmek, insan onuru, devrimci inat üzerine... "Adamı adam eden analar" üzerine... İyilik, güzellik, çocuklar, insanlık ve sinema üzerine yazılar. Kederli ve yine de ümitli.

iletişim

ISBN-13: 978-975-05-2035-8

9 789750 520358